

Danskernes Historie Online

Danske Slægtsforskeres Bibliotek

Dette værk er downloadet fra Danskernes Historie Online

Danskernes Historie Online er Danmarks største digitaliseringsprojekt af litteratur inden for emner som personalhistorie, lokalhistorie og slægtsforskning. Biblioteket hører under den almennyttige forening Danske Slægtsforskere. Vi bevarer vores fælles kulturarv, digitaliserer den og stiller den til rådighed for alle interesserede.

Støt Danskernes Historie Online - Bliv sponsor

Som sponsor i biblioteket opnår du en række fordele. Læs mere om fordele og sponsorat her: <https://slaegtsbibliotek.dk/sponsorat>

Ophavsret

Biblioteket indeholder værker både med og uden ophavsret. For værker, som er omfattet af ophavsret, må PDF-filen kun benyttes til personligt brug.

Links

Slægtsforskeres Bibliotek: <https://slaegtsbibliotek.dk>

Danske Slægtsforskere: <https://slaegt.dk>

*Dr. Jørgen Rosenfeld
med venlig hilsen*

Fra *udg.*

Vallekilde Folkehøjskole

30

Udgivet af Poul Hansen

september-1923

Statens pædagogiske Studierådning
København

Meddelelser.

Et fællesmøde for alle forhenværende lærlinger (elevermøde) afholdes her ved folkehøjskolen hvert år den tredje søndag i juli. Det begynder om formiddagen med gudstjeneste i Korskirken.

Efterårsmødet 1924 er bestemt til at afholdes i de fire dage søndag—onsdag d. 21.—24. septbr. De, der ønsker at overnatte her ved nævnte lejlighed, må selv medbringe tæpper (el. sængklæder) og håndklæder.

De tidligere årgange af »Fra Vallekilde folkehøjskole« er udsolgte med undtagelse af nr. 28 og 29. Disse kan fås mod til højskoleforstander Poul Hansen at fremsende kr. 1,50 + 15 øre i postpenge for hver årg. Ligeledes fås samme steds — mod fremsendelse af 50 øre + 15 øre i postpenge — en gengivelse af Viggo Pedersens tegning: »Ernst Trier taler«.

Hos undertegnede fås:

Tovellille, Skuespil i tre handlinger af Poul Hansen. 1 kr.
Små minder om små ting af Poul Hansen. 1 kr. 50 øre.
Vore navne af Poul Hansen 35 øre.

Ligeledes hos undertegnede så vel som hos enhver boghandler fås:
25 års skolevirksomhed i Vallekilde af Ernst Trier. I. 1 kr.
do. do. do. II. 75 øre.

Højskoleforstander Ernst Triers efterladte papirer i
udvalg ved Poul Hansen 1 kr.
Ernst Trier og Marie Abel, En brevveksling ved Poul
Hansen 3 kr. 85 øre.

Medlem af »Vallekilde folkehøjskoles lærlingeforening« kan enhver blive, som i årligt bidrag til foreningen betaler mindst 2 kr. (for hver 2 kroner indtegnet årsbidrag tilsendes et hæfte af årsskriftet). Vedkommende vil da i løbet af novbr. af kassereren få årsskriftet »Fra Vallekilde folkehøjskole« tilsendt på postopkrævning. Forandring af adresser må mældes til kassereren inden hvert års 1ste septbr.

Poul Hansen.

Fra Vallekilde folkehøjskole.

Ser jeg tilbage over det forløbne år i højskolens liv, bliver den begivenhed, som mit blik fæster sig stærkest ved, skolens overgang på fremmede hænder. Til jul 1923 bliver det 30 år siden jeg — 37 år gammel — overtog pladsen som Vallekilde højskoles forstander. En menneskealders arbejde i den stilling slider sin mand. Der må helst holdes op, mens legen er god; og bliver „slidsiden“ i arbejdet — f. eks. den store brevveksling og den daglige ledelse og opsyn med de mange mennesker i det store skolehjem — lagt over på yngre skuldre, da vil måske både min hustru og jeg endnu en tid kunne få kræfter til fremdeles at virke i den velsignede gerning, som i vor ungdom vandt vore hjerter i så fuldt mål. Så meget er vist, at i skolestuen føler vi os endnu i vor fulde kraft.

Men trods alt dette havde der dog sikkert ikke sket forandringer i nævnte henseende, om vi ikke havde haft for os en mand, i hvis hænder vi trygt har ment at turde overgive ledelsen af arbejdet; men en sådan mand tror vi netop at have for os i Uffe Grosen. Vi

Sigrid og Povl Hansen med børn, svigerbørn og børnebørn.

Sigrid og Povl Hansen.

føler os forvisset om, at med ham ved roret vil skuden ikke tabe kursen.

Ikke sådan at forstå, at han er en kopi og afbillede af den hidtidige styrmand; hans personlighed har sit eget præg. Men vi har lært med Hostrup at synge:

„Men med det bedste frelst
følges vi allerhelst
af en slægt, der selv har ild og kræfter.“

Uffe Grosen.

Gud lægge da fremdeles som hidindtil sin velsignelse i vort arbejde! uden den „arbejder bygmestrene forgæves“.

Uden vidtløftigt at gentage hvad jeg i vort årsskrift nr. 26 skrev om Uffe Grosen, skal jeg her blot nævne, at han er fra landsbyen Egå ved Århus. Hans skolegang foregik i friskolen og hans kirkegang i valgmenigheden i Århus. Som ung 18årig mand kom han 1912 til Askov og gennemgik dér

den udvidede højskoleundervisning, tog senere lærereksamen på Silkeborg seminarium og kom så til højskolegerningen, først på Frederiksborg højskole, så på husmandsskolen i Dalum og endelig 1. maj 1919 til Vallekilde, hvor han med et par kortere afbrydelser siden da har virket.

Mens Uffe Grosen nu til 1. nvbr. rykker ind på højskolen som forstander efter at have holdt bryllup, flytter Sigrid og jeg ind i „Solvang“, det hus, der af min svigerfar blev bygget til os som unge, nygifte lærer-

Solvang.

folk for over 30 år siden. I en lang årrække havde gamle Magdalene Flensted her sin Bolig, efter at hendes arbejde ved skolen hørte op.

Men fra „Solvang“ til højskolen er der kun få skridts afstand, og dem håber vi i de kommende dage ofte at kunne tilbagelægge.

Hen på vinteren begyndte talen om bispevalget i Roskilde at komme stærkt på dagsordenen. Ved et fortroligt møde i Roskilde, sammenkaldt af Grundtvig'ske mænd, blev også valgmenighedens præst Henry Fønnesbech-Wulff nævnt som bispeemne.

Og ved senere møder samledes stemmerne om ham, hvorefter han blev udpeget som kandidat for den Grundtvig'ske retning i det nydannede stift.

Der var dog vist kun få i Vallekilde valgmenighed — og pastor Fønnesbech-Wulff måske mindst — der var klar over, at dette kunde blive andet eller mere end en stemmetælling, og en sådan behøvede jo hverken præst eller menighed at føle sig foruroliget ved.

Det viste sig dog snart, at her havde vi gjort regning uden vært. Pastor Fønnesbech-Wulff fik en tilslutning, som langt overgik, hvad man på forhånd havde kunnet vente. Fra én side set glædeligt nok, men fra en anden ikke mindre vemodigt for valgmenigheden; ti det betydelige flertal, han havde i forhold til de andre to kandidater, havde til følge, at han af kirkeministeren blev kaldet til Roskilde bispestol og dermed måtte ophøre sin meget skattede gerning som præst i Vallekilde valgmenighed.

Vi var nu uden præst, og den opgave lå da for menighedens dør at finde en ny mand til gerningen. Dette skete da også forholdsvis hurtigt, idet valget

énstemmigt faldt på pastor Niels Petersen, præst i Åle (Horsenseggen).

Efter en lille betænkningstid svarede pastor Petersen ja, og menigheden var da for så vidt ude over den store vanskelighed.

Den 28. april holdt biskop Fønnesbech-Wulff afskedsprædiken for den menighed, hvis præst han da i 17 år havde været. Der var dog også mange andre end menighedsmedlemmerne til stede. Allerede en time før gudstjenestens begyndelse mødte folk frem mange mile borte fra, og da biskoppen kom, var det kun med vanskelighed, han kunde bane sig vej op mod koret.

Kirken var overalt smykket med blomster og grønt. Ved prædikestolen stod store, røde roser.

Tre børn blev døbt.

Biskoppens prædiken findes andensteds her i bogen efter hans egen opskrift.

Valgmenighedspræst
Niels Petersen.

Efter gudstjenesten skulde der holdes menigheds-møde i præsteboligen, men da der umuligt kunde skaffes plads til de mange deltagere, måtte der atter flyttes over i kirken.

Her udtalte biskop Fønnesbech-Wulff sin vemod ved, at det nu var sidste gang, han som menighedens præst havde lejlighed til at indbyde til møde, men udtalte tillige håbet om, at han dog endnu én og anden gang i fremtiden skulde gæste sin gamle kreds og tale på det kendte sted.

Mange af menighedens medlemmer havde nu ordet for at bringe den bortdragende præst og hans hustru den varmeste tak for de gangne år.

Allerede søndag den 3. juni kunde biskop Fønnesbech-Wulff — denne gang som gæst — vende tilbage for at indsætte pastor Niels Petersen som sin eftermand i embedet.

Niels Petersen er Vesttjyde, født den 13. 1. 1891 i

Fru Kirstine Petersen.

Østergård, Lyne sogn mellem Varde og Ringkøbing. 1916 blev han theologisk kandidat og derefter lærer ved Høng højskole og studenterkursus fra 1917 til 1920, blev så kaldet til sognepræst for Åle og Linnerup i april 1921. Herfra kom han til Vallekilde. Hans hustru sygeplejerske Kirstine f. Futtrup er gårdmandsdatter fra Mors. Deres bryllup holdtes 9. juni 1921.

Vor ny præst, der jo altså er gammel højskolelærer, har i sommer talt flere gange på skolen her, og det har da ført til, at han fra november har lovet at overtage to ugentlige foredrag for højskolens elevflok.

Alle vi, der står i højskolens gerning, byder ham et hjærteligt velkommen i vor kreds. —

Biskop Fønnesbech-Wulff er dog ikke den eneste, der i sommer har måttet bryde op herfra; der er også

kommen bud efter Vilhelm Larsen, idet den kreds af mænd, der havde overtaget Sorø højskole efter forstander Dalsgård, ønskede ham som skolens fremtidige forstander.

Vilhelm Larsen tog imod opfordringen, købte skolen og overtog denne til høsten. Dermed afsluttedes da et elleveårigt meget dygtigt arbejde her ved vor gamle skole. For dette arbejde bringer vi — hans arbejds-

Valdemar Bennike med hustru og de to yngste børn.

fæller — ham en hjærtelig tak, og det inderlige ønske vil følge ham og hans hustru, at de i deres ny stilling som ledere af Sorø højskole må få glæde og tilfredsstillelse i gerningen.

Men endnu må i denne forbindelse nævnes, at også Valdemar Bennike med sommerholdet i år afsluttede sin lange lærergerning ved Vallekilde højskole.

Bennike, der den 3. august fyldte de fire og halvfjers, er den af alle nulevende, der tidligst kom i Vallekilde højskoles tjeneste. Den 1. nvbr. 1878 tiltrådte han her sin lærerplads — med jordbeskrivelse som

hovedfag. Det er da en arbejdsdag på 45 år, han kan se tilbage på. Jeg vil gerne her benytte lejligheden til at bringe min ældste medhjælper en tak for hans dygtige og trofaste arbejde; og denne min bedste tak for hans gerning blandt den danske ungdom, véd jeg, at mangan gammel elev vil istemme.

Valdemar Bennike bliver fremdeles ved at bo i sit hjem „Solbakken“.*)

Leg på boldpladsen.

Af ny lærere i de afgangnes sted kan da foruden Niels Petersen nævnes Kristian Kr. Killelose. Oprindelig elev her fra Vallekilde, uddannede han sig siden med gymnastik som hovedfag, og nu efter et otteårigt arbejde paa „Grundtvigs højskole“ i Lyngby flytter han til Vallekilde, idet han her — i lighed med hvad andensheds er i brug — opretter en afdeling for uddannelse af delingsførere.

*) Efter at ovenstående var gået i trykken, meddeles herved, at Bennike døde den 25. august.

Hjulrytterne samles til udflugt.

Mens Hans Trier Hansen vedbliver sin lærerger-
ning (særlig natur- og landbrugsfag), underhandles endnu
for tiden, mens dette skrives, med endnu en ny mand
om plads som lærer her.

På vore forskellige udflugter i årets løb har vi i

Forberedelser til udflugt.

reglen havt udmærket vejr, hvad enten det gjaldt Starreklinte strand, Vejrhøj, Stendyssen og Vallebærg eller

Mod Vejrhøjs top.

Skarritsø med Delhoved. Navnlig den sidste tur blev en af de skønneste, vi har oplevet. En tur havde vi

På Skarritsø.

og, hvor det gode vejr ganske svigtede os, og det var til skyttefest d. 10. juni ved den dejlige „Høve strand“. „Hele skolen“ var med, men under foredragene og den påfølgende opvisning af Niels Bukhs „Amerika-hold“ skyllede regnen ned. Til denne store skytte- og ungdomsfest havde jeg skrevet efterstående sang: Dansk ungdom.

Årets længste udflugt gjaldt København, hvortil fastelavnsferien (tre dage) benyttedes. Ikke alle var med, men det var dog en betydelig skare, som her under lærerledsagelse fik feriedagene benyttede såre vel.

Om „festdagene“ i det forløbne år henviser jeg for øvrigt til efterfølgende stykke af Folke Trier Hansen.

„8 dage på højskole.“

Det er nu tiende gang vi her har haft „8 dage på højskole“. I løbet af den halve snes år har disse kursus efterhånden nået frem til at få deres eget bestemte præg.

I begyndelsen var alle deltagerne så godt som uden undtagelse Københavnerne, mænd og kvinder, gifte og ugifte. De fleste havde knap den fjærneste anelse om, hvad en højskole var, og hvad den kunde byde. Det kunde derfor også en og anden gang knibe noget med at finde den rette tone under ugens samliv.

Nu er det efterhånden blevet så, at der også kommer andre end Københavnerne. I år var der således en lille skare fra Vendsyssel, enkelte Vestjyder, Fynboere, Falstringer, Sjællændere samt et svensk ægtepar. Det, tror jeg, gjorde samværet mere frugtbringende og rigt. Men dertil kommer, at der stadig fra år til år kommer en del igen af dem, der har været her ét eller flere år forud. Denne omstændighed hjælper i overordentlig høj grad til hurtigt at få den r e t t e t o n e slået an; disse „gengangere“ kender det hele fra før og er straks som hjemme, mens de på god måde hjælper „nykomlingene“ til at finde sig til rette med forholdene.

I år var der ialt indmeldt 108 deltagere, men efterhånden, som ugen gik, øgedes flokken med tilrejsende og gæster, så den vel sluttelig nåede op på 120.

Af dette tal havde 34 tidligere været „8 dage p. h.“ her i Vallekilde, 15 havde tidligere været på andre højskoler, mens omkring 60 var med for første gang.

Dagen gik som regel med to foredrag om formiddagen, mens et par timer om eftermiddagen også brugtes enten til foredrag, oplæsning, spørgetimer, musikalsk underholdning eller lignende. Den øvrige tid anvendtes til hvile, samtaler, udflugter, leg, sang o. desl. alt efter hver enkelts lyst og smag. Foredragene, der holdtes af syv forskellige personer, var i reglen af historisk art og som oftest „sammenhængende“, således at man den efterfølgende dag kunde tage fat, hvor den enkelte taler den foregående havde sluppet sit æmne. På den måde undgaas en mængde mer eller mindre vidtløftige „indledninger“.

Om lørdagen foretoges en længere udflugt pr. vogn og bil til „Vejrhøj“ og „Dragsholm“.

Mødet sluttede søndag aften med en lille festlighed

Udflugt pr. bil.

i skolens øvelseshus, hvor sang og tale vekslede i rig mængde.

Det er forunderligt, hvor stærk en festglans, der kan lægge sig over dette samvær af så højst forskellige mennesker fra så forskellige samfundslag.

Povl Hansen.

Dansk ungdom.

Mel.: „Vi går över dagstænkte berg.“

Vi føler, vi fatter den ungdomslyst,
 der samlede hver ungersvend til vikingdyst
 for ære at vinde
 og bytte at finde
 på sydlandets solrige kyst.

Vi kender den sjungende ungdomshær,
 der fylkedes til pilegrimmes langledsfærd;
 de favreste riger
 igennem de higer
 til stedet, hvor himlen er nær.

Mod lykken, der vinker i vesterled,
 går tusinder af ungersvendenes længselsfjed;
 de spænder hver ævne,
 de stile, de stævne
 til landet, hvor solen går ned

Men vi, som går ind i vor ungdomsdag,
 vi planter her i Danerigets jord vort flag,
 om det vi os stiller,
 og aldrig vi skiller
 fra landet og folket vor sag.

Vi lytter til vårvindens varselssus;
 vi længes imod julisomrens arbejdsbrus;
 og før den er omme,
 og vintren vil komme,
 skal høsten vi have i hus.

Povl Hansen.

Festdage på Vallekilde folkehøjskole.

Af Folke Trier Hansen.

I.

Musik og gymnastik.

Det daglige liv på en højskole er egentlig ikke særlig rigt på afveksling. Dag efter dag, uge efter uge går det travle skoleliv sin støtte gang, og det er måske netop det mest velgørende derved.

Dog, en festdag ind i dette daglige skoleliv gør altid godt. De to søndage d. 3. og 10. decbr. har haft noget af den festglans over sig, der liver op i dette dagligliv.

Søndag den 3. decbr. havde skolen besøg af tre blinde musikere fra det kgl. blindeinstitut i København. De tre unge musikere gav om aftenen en smuk koncert i skolens foredragssal. To af dem spillede klaver, én violin. Foruden skolens elever var en del folk til stede fra skolens nærmeste omegn. Ingen gik vist skuffet hjem. Fra gammel tid har der altid været et vist forhold til stede mellem den blinde og musikken. Hvem kender ikke de gamle sange om den blinde harpespiller osv.? De tre blinde musikere viste sig overleveringen tro. Man måtte forbavses over det mesterskab, hvormed de beherskede deres instrumenter. Alt må de jo spille uden noder. Men derved bliver de i stand til at give sig helt hen i deres kunst. De mang-

ler den sans, der måske mest af alle sætter sig i forbindelse med den ydre verden; men i musikken skaber de sig en indre trylleverden, en kunstens verden, som de lever og ånder i. Da koncerten sluttede med de vilde, brusende toner af Ouverturen til Carmen, vågnede man med et suk op fra denne bølgende toneverden.

— — —

Den anden festdag, søndag den 10., var af en noget anden, men ikke mindre festlig art. Hele eftermiddagen sang det med kommandoord og sukkede det i strækkende, bøjende, vuggende unge menneskekroppe i skolens gymnastiksal. Omkring 100 unge delingsførere og gymnaster fra Holbæk amts østre skyttekreds var samlede til delingsførermøde.

Programmet lovede også godt, når man så gymnastiklærer Kr. Killemoses og frk. Dagmar Andersens navne anmældte som ledere. Navnet Killemose har blandt danske gymnaster en klang af liv, fart og godt humør, og frk. Andersen er godt kendt blandt den nyere kvindegymnastiks forkæmpere.

Første halvdel af eftermiddagen gik med indøvelse af en række kraftige og virksomme øvelser, der stærkt var præget af det ny arbejdstempo, der er kommen frem i gymnastikken i de senere år.

Mens de mandlige delingsførere arbejdede i gymnastiksalen, så sveden randt, drøftede de kvindelige delingsførere de ny tanker om kvindegymnastikken med frk. Andersen i en af skolestuerne. Siden byttedes om. Killemose holdt et foredrag for de mandlige gymnastikledere, hvori han stærkt lagde dem på sinde at gøre alt, hvad de kunde, for at holde på gymnasterne, gøre gymnastikken levende og festlig, ikke skræmme begynderne bort ved straks at ville se fuldkomne gymnaster i de tit stive og kejtede karle. Det gjaldt om hurtigst muligt at lade dem se resultaterne af deres flid i én

eller anden færdighed, som de i løbet af kort tid under kyndig vejledning kunde lære, så man kunde vise dem det, og derved opmuntre dem til at blive ved. — Nogen forhandling efter foredraget blev der ikke.

Sidst på eftermiddagen gaves to opvisninger af delingsførerne. Fart og liv, kraft og humør jublede i de unge gymnaster.

Efter aftensbordet gav højskolens elever under højskolelærer Hans Trier Hansens ledelse en opvisning for de fremmede, hvor de viste, hvordan der til daglig arbejdes på skolen med gymnastik. Man fik et stærkt indtryk af, hvordan en så broget flok — gymnastisk set —, som en højskoles elever i løbet af de fem uger, skolen havde varet, kan lære at arbejde i gymnastiksalen.

Dagen afsluttedes festligt med indøvelse af sanglege under frk. Andersens ledelse. Sjældent kan der leges muntre og gladere end blandt gymnaster efter en dag som denne, der har været helliget de sunde ungdomskræfter.

Sjældent er ungdomsglæden større end efter en sund og frisk gymnastiktime.

Vi må med den største glæde se på en dag som denne. Under krigen var det kun småt med tilslutningen til vore delingsførermøder. Man var nær ved at frygte, at det hele skulde gå i stå. Men sådan en dag giver en nyt mod til og ny tro på gymnastikkens gode sag i vort folk.

Gid det, denne dag lovede, må rigt opfyldes i et sundt og stærkt arbejde for gymnastik og sund idræt her i amtet.

II.

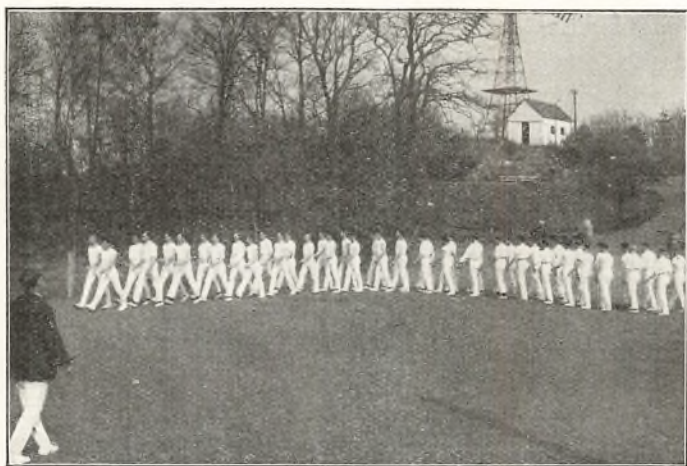
Gymnastikfesten i marts.

Søndag den 25. marts afholdtes den årlige afsluttende gymnastikfest på højskolen, og det blev på mange måder en rig og vellykket dag, så det må beklages, at

ikke flere af egnens folk benyttede sig af højskolens indbydelse til fest.

Dog var der mødt en tapper skare, som holdt trofast ud under den lange, righoldige underholdning.

Kl. 3 gav skolens elever opvisning i gymnastik. Det er en glæde at se, hvor udmærket de gamle idéer om gymnastik lader sig forene med dem, der er kommen frem i den nyere tid. Eleverne viste først en

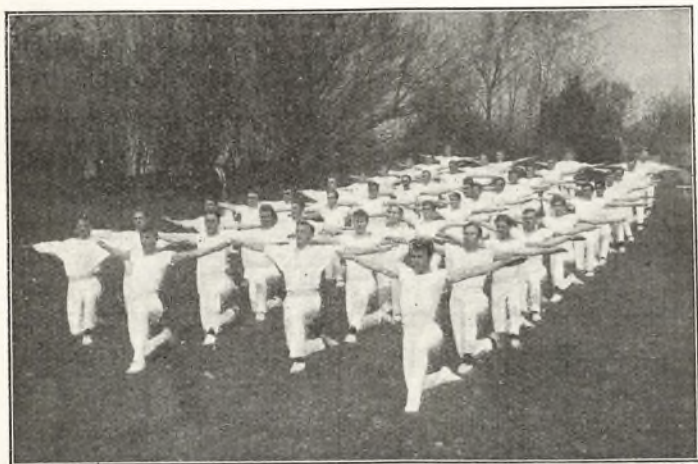
Gymnastik i det fri. I.

fornøjelig sammensætning af Niels Bukhs såkaldte primitive gymnastik, eller som man her med rette kunde kalde det: rytmisk gymnastik. I rytmisk takt gik gymnasterne fra den ene øvelsesgruppe til den anden uden standsning. Det viste sig, at disse øvelser også egner sig udmærket til fremvisning. Skolens gymnastiklærer Hans Trier Hansen, havde på en god måde forstået at undgå alle uskønne og smagløse stillinger. Gymnastikken var fyldt med liv og friskhed.

Efter gymnastikken sang elevernes sangkor en del

morsomme og smukke sange. Vallekilde har nu som altid tidligere plads og brug for god sang.

Mens bænkene blev stillet frem på gulvet til foredrag, færdedes folk frit omkring i skolens have og i skolestuerne, hvor elevernes landmålingstegninger var lagt frem til eftersyn. Fire af skolens elever havde taget plads foran skolebygningen, hvor de forlystede de spadserende med smældende, flerstemmig hornmusik.

Gymnastik i det fri. II.

Kl. 4 $\frac{1}{2}$ samledes man atter i gymnastiksalen, hvor Povl Hansen holdt et foredrag om en af renaissance-tidens smukkeste skikkelser, den store historiker Anders Sørensen Vedel.

Kl. 7 fremviste et lille, udvalgt hold af højskolens elever gymnastik. De dygtige gymnaster lønnedes med rigt bifald. Dernæst var der musikalsk underholdning af højskolens orkester.

Endelig afsluttedes den festlige dag med fremvisning af lysbilleder, idet friskolelærer Bønding fra Høve viste en række smukke billeder fra de berømte passionsskuespil i Oberammergau.

Hele festen havde været begunstiget af det dejligste forårsvejr; det blev sent, før man sluttede, og gæsterne drog hjem i det milde måneskinsvejr.

III.

Gæster på højskolen.

Vallekilde højskole havde søndag den 24. juni et talrigt besøg, idet ikke mindre end 300 fremmede den dag pr. bil gæstede skolen; men mærkeligt var besøget også, da de fremmede — om end fra samme egn i landet — dog kom fra to vidt forskellige verdener i vort samfund. Det var husmænd fra Hornsherred og Københavnerne, der ved et tilfælde mødtes den dag.

Vallekilde højskole har i en årrække hvert år modtaget en stadig talrigere skare af Københavnerne, der, som det kaldes, tager „otte dage på højskole“. For ikke at miste forbindelsen med højskolen og med hinanden indbyrdes efter det korte otte-dages samvær har otte-dages eleverne sammen med gamle Vallekilde-elever i København stiftet en Vallekilde-kreds, hvor de om vinteren holder månedlige møder med talere fra Vallekilde højskole. Om sommeren ligger arbejdet i kredsen stille med undtagelse af enkelte samlede udflugter. En sådan udflugt havde man i år bestemt at foretage til Vallekilde højskole. En halv snes store char-a-banc-biler kunde rumme foreningens medlemmer, og i bil foretoges så den 11 mil lange tur.

Ved middagstid holdt det store biltog sit indtog i Vallekilde, og de noget forfrosne, men glade og fornøjelige byboere steg ud og blev hilst velkommen af skolens forstandere, og derefter samledes man ved middagsmåltidet i spisesalen.

Trods det stormfulde, kolde vejr nød dog Københavnerne livet i skolens store og smukke have et par

timers tid efter middagsmåltidet. Efter kaffedrikningen i haven sammen med skolens elever fremviste disse nogle smukke sanglege på legepladsen, senere var der almindelig leg, hvori også mange af gæsterne deltog.

Midt under legen lyder der igen automobil-signaler, og påny glider en lang række af store motorvogne ind foran skolens hovedindgang. Det var Hornsherreds husmandsforening, der efter et besøg ved Vejrhøj og

„Vallekildekredsen“ leger.

Dragsholm ønsker at afslutte turen ved et besøg på højskolen.

I haven, hvor der er nogenlunde læ for den stærke vestenvind, er talerstol og bænke stillet an, og der samles nu det talrige selskab om foredragsholderen, højskolens unge forstander Uffe Grosen. Højskoleforstanderen talte om de glædelige tidens tegn, han så i et møde som dette. Højskolen havde altfor meget været en skole kun for gårdmandsstanden; dens opgave for fremtiden måtte blive at samle alle landets borgere fra de forskellige folkelag om det fælles menneskelige,

derfor var det et glædeligt varsel for fremtiden at se en så talrig forsamling fra vidt forskellige samfundslag give møde på en højskole.

Derefter talte højskoleforstander Vilhelm Larsen om børneskolen og hjemmet, idet han stærkt hævdede de gamle friskoletanker i modsætning til de ny tanker om forøget skolepligt og skoletvang.

Efter aftensmåltidet samledes man endnu en kort tid for at høre højskolens elever synge deres flerstemmige sange. Så tog de mange gæster afsked efter at have takket for den store imødekommenhed, der var bleven vist dem fra skolens side; bilerne kørte for døren og indtog deres passagerer. En efter én satte de store vogne sig i bevægelse op over bakken, det sidste hurra døde bort, og højskolens kortvarige, men ualmindelige gæstebesøg var endt.

IV.

»Dansk friskoleforenings« årsmøde.

Årsmødet for den sjællandske afdeling af „Dansk friskoleforening“ holdtes i år i Vallekilde. Indbydelsen dertil var udgået fra den herværende friskolekreds.

Op mod halvtredje hundrede deltagere havde mødt sig til overværelse af det to dages møde lørdag den 30. juni og søndag den 1. juli. Det offentlige møde på sidstnævnte dag afholdtes på højskolen. Da vejret var upålideligt samledes friskolefolkene tilligemed højskolens elever og de tilhørere, der ellers var mødt frem, i øvelseshuset i et antal af i alt 5—600.

Efter at mødet var åbnet af friskolelærer Jens Kramer, Vallekilde, talte redaktør af „Højskolebladet“ Helge Skovmand. Hans foredrag efter egen opskrift følger her i årsskriftet.

Efter Skovmand talte forstander Povl Hansen om hvad forældre og lærere burde tilstræbe med arbejdet i de fri børneskoler.

Efter foredragene flyttede man ud i højskolens have til fællesspisning og samvær under fri former. Her blev sunget og talt endnu en god stund. Solen skin- nede, luften var varm og lind og da aftenen endelig kom var en god dag til ende.

Friskoleforeningens fællesspisning i haven.

V.

Elevmødet.

Travlhed! Travlhed! Travlhed! Summen og sus, ude og inde, i stue og kælder, i gård og have af skurende koste og raslende river, muntre stemmer og glade sange. Over alt ser man travle piger med kenderne glødende af glad arbejdsiver bag ved vinduerne, der pudses, i gården, hvor der luges og på plænen, hvor der bælgtes ærter. Men hvad er der da på færde,

hvorfor skal den smukke gamle skole pudses så festligt op både ude og inde? Jo — det er jo lørdagen før elevmødet, skolens største årlige festdag, så det er da ikke så sært, at alle må hjælpe til, at den ret kan stråle i renhed og skønhed. — — —

Og nu i aftenens milde sollys, mens stilheden efter den travle dag falder velgørende over alle, ligger den dér som forynget i spændt forvæntning med alle vinduerne tændt i glød af solens stråler, hilsende de gamle elever velkommen. Der kommer de over bakkens top én efter én, eller i små flokke, gamle venner mødes igen, og håndtryk veksles; én og anden står ensomt for sig selv og lader indtryk og minder fylde sit sind. — Da klinger „Filisteren“s velkendte iltre kimen i gården. — Om end lidt mere sindigt end i gamle dage samles folk nu snart i spisestuen, hvor de kendte sange snart stemmer alle de forskellige årgange i følelsen af fællesskab i sangen.

„Hyttesang! Hvad er det?“ spørger vintereleverne, da alle pigerne efter Vilhelm Larsens foredrag begiver sig op mod „Hytten“. Men hos alle sommereleverne vækker det ord glade og lyse minder fra de mange dejlige sommeraftener, som de har oplevet i „Hytten“, lyttende til Bodil Langes smukke sang. Karlene lejrer sig i det fri udenfor, mens pigerne indtager de gamle kendte pladser i „Hytten“s dagligstue omkring klaveret, på bænkene og på gulvet eller i „Farbror“s lille hyggelige stue. Snart lyder de velkendte sange så fredfyldte i den stille, milde aften. — Klokkeren ti er der almindelig aftensang i foredragssalen; men hvem kan gå i seng, når aftenen er varm og smuk, når haven er fyldt af sommerens varme duft fra roser og blomst-

rende nellikerækker. Den korte tid, man er sammen, skal ikke soves bort, når man har så meget at tale om, gamle minder at opfriske eller nyt at fortælle. Længe lyder det i haven af vandrende trin, trillende latter eller dæmpet tale. Dog til sidst falder der ro over alt. Karlene finder op i laden, hvor der er redt op til dem i det friske hø, mens pigerne går til sængs i skolebygningen.

Niels Hansen „udenfor Hytten“.

Næste dag er festdagen. Solen er tidlig oppe, og varmen er næsten trykkende. Dagen begynder med en lille festlighed af egen art. Efter morgenmåltidet samles man nemlig i skolegården for at hylde skolens gamle trofaste ven og tjænerinde, tidligere sygeplejerske Betty Jakobsen, der den dag fylder 80 år og i denne sommer kan fejre halvtredsårsfest for sin første højskolesommer, da hun som den første Færing på en dansk højskole kom til Vallekilde fra de fjærne øer. Efter at have hilst hende i sang sætter flokken sig i bevægelse med fanen og klingende hornmusik i spidsen

op mod Tinghøj, hvor flaget sættes til tops som en første hilsen til dem, der i dagens løb nærmer sig skolen. Siden hejses flagene i haven og på Egebjerg og så er det tid at gå i kirke, hvor den ny valgmenighedspræst, pastor Niels Petersen holder gudstjeneste.

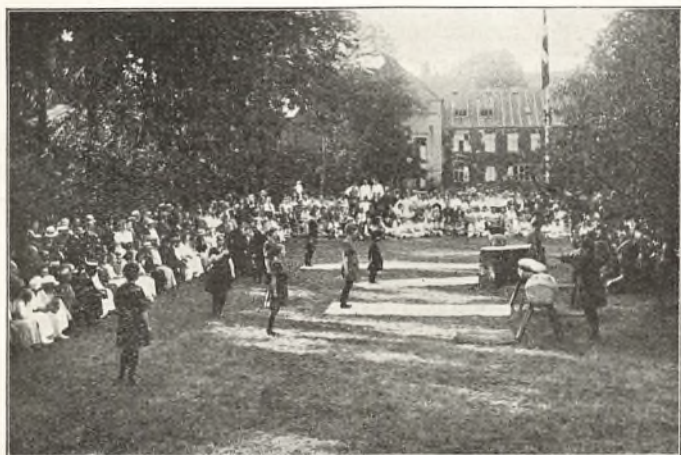
Dermed er formiddagen til ende og nu samles alle i gymnastiksalen, hvor seks lange rækker borde er dækket.

Gymnastik på plænen. Fritstående øvelser.

Mens der spises er ordet frit, og mange benytter lejligheden til at fortælle om gamle minder fra skoletiden i Vallekilde eller til at bringe en tak for det, de den gang modtog, det, som nu har stået sin prøve ude i livets virkelighed. De fleste af talerne var stærkt præget af tanken om det nær forestående forstanderskifte, og mange gode ønsker for skolens fremtid blev udtalt. Sange og taler skifter således længe, men til sidst må man holde op og begive sig ud i haven, hvor talerstolen er rejst. Her lejrer man sig i græsset og skolens hidtidige forstander, Povl Hansen og dens ny forstander, Uffe Grosen taler.

Så ryddes plænen, og under taktfast sang indmarcherer de nuværende elever under Sigrun Trier Hansens ledelse for at vise „de gamle“, hvad de formår i gymnastik; det ligner egentlig ikke meget det, der vistnes frem i deres tid; én og anden ryster måske på hovedet, men at der er fart og liv over øvelserne og skønhed og ynde i de smukke sanglege, er dog vist alle enige om; i hvert fald belønnes gymnasterne med

Gymnastik på plænen. Redskabsøvelser.

rystende klapsalver, da de marcherer ud af plænen.

Hele dagen har man været optaget, nu endelig kan man atter puste lidt og få talt sammen om alt det, der endnu må drøftes, de, der ikke tidligere på dagen har set pigernes smukke håndarbejdsudstilling i „Hjørneskolestuen“, benytter nu lejligheden dertil, indtil der igen kaldes ind til bordene til aftensmad.

Om aftenen er der først opvisning af elever, der under Rigmor og Hans Trier Hansens vejledning har indøvet en del af vore smukke og muntre gamle danske folkedanse. De piger, der danser som „herrer“,

er iført de mørke gymnastikdragter, „damerne“ er i lette kjoler, så det tager sig nydeligt ud med de brogede danserækker på den grønne plæne.

Til sidst samles man i kirken til kirkeconcert. Der spilles og synges ved orgelet. Det bliver en smuk og fredfyldt afslutning på den travle festdag. Ved de bløde toner fra orgelet, violinen og celloen synker man hen i en stille, mild fred, hvor alle gode minder dukker op og former sig som tak til livet og ham, der skænkede os det med al dets underfulde herlighed.

Aftenen er varm, og luften tung, det lyner i det fjærne med lange, gule glimt over synskredsen. Lidt efter lidt kommer de nærmere og nærmere, et underligt gribende og pragtfuldt syn. Langt ud på natten rystes luften af et mægtigt tordenbrag. Regnens dråber trommer på vinduer og tage. Festen er forbi.

Lærlingebesøget på Vallekilde folkehøjskole.

Af Valdemar Bennike.

I de to halvår:	1922— 1923	1923
Under 18 år var	2	6
Mellem 18 og 25 år var	45	80
Over 25 år var	11	7
Fra købstæder var	8	18
Børn af gårdmænd	30	41
— - husmænd	16	14
— - arbejdere og innsiddere	1	3
— - håndværkere	3	17
— - handlende	2	7
— - lærere, embedsmænd o. l.	0	4
— - andre	6	7
På højskole før har været deraf i Vallekilde	8 6	8 1
Fra Sjælland var	15	29
— Fyn —	7	6
— de mindre øer —	7	6
— Nørre-Jylland —	24	45
— Sønder-Jylland —	4	4
— Norge —	0	2
— Czeko-Slovakiet & Østerrig	1	1
i alt:	58	93

Bodil Lange.

Ved sommerskolens slutning 1923.

Af Bodil Lange.

Nu går vi ud fra skolen
 med mindet i vor favn —
 og ud fra havens grene —
 slår mod os somrens rene,
 sollyse fuglesang!

Og ud fra salen klinger —
 fulgt af en frejdig sang —
 de ord, som gav os glæde,
 selv om vi måtte græde,
 når til vor sjæl de klang!

En kærlig tak til jer her skal lyde
 Den bedste tak, som vi jer kan yde,
 er: Alt det onde vor trods at byde!

Når atter ad åre vi skolen skal nyde,
 som altid vil alvor — og gammensord lyde.
 Det ny og det gamle om dåd slutter pagt,
 vor skole er viet Guds evige magt!

Dronning Dagmar.

Af Povel Hansen.

„Men mange dage er siden rundne,
fast syv århundreder er forsvundne;
de store ånder er farne hen.
i muld sank Valdemar og hans mænd“ . . .

Således slutter Ingemann sit herlige digt om Valdemarstiden; og de ord kan jo også godt passe på den side af det berømte tidsrum, som særlig vender imod dronning Dagmar.

Hvem var da egentlig denne kvinde, om hvem der bølger som en strøm af middelalderens poesi?

Ja, i lange tider satte dette spørgsmål vore lærde i den største forlegenhed. Ingen syntes med sikkerhed at kunne besvare det; alle historiske holdepunkter gled ligesom bort mellem fingrene på én, når man prøvede at løfte det slør, der lå over hendes barndom og ungdom.

Tre lærde slaviske historikere har i den nyere tid anstrængt sig for at anvise hende sin plads i den bøhmiske kongeslægt men alle uden held.

Sagen var, at i Husiter-krigen gik de bedste kilder til den tids historie til grunde, og underretningerne om Dagmars fader og nærmeste slægt var fra da af yderst sparsomme.

Tre forskellige bøhmiske konger og en mærisk hertug blev efterhånden af de forskellige granskere nævnt som hendes fader.

Fra Danmark og danske kilder fik man ingen oplysning, thi der hedder det altid blot dette, at hun var datter af kongen i Bømen, men hans navn nævnes ikke.

Alligevel fandt man omsider ud af vilderedet ved hjælp af en gammel klosterkrønike fra Augustinerklostret Petersberg ved Halle. Krøniken er skrevet af en præst Conrad i første halvdel af det 14. hundredår. Denne krønikes oplysninger om Dagmars byrd anses nu for at være det eneste pålidelige, man véd om den ting.

Man får da at vide, at Dagmar var en datter af kong Otakar den første af Bømen og hans dronning Adela.

Dermed kan vi altså anvise Dagmar sin plads på de berømte bømiske kongers, „Premyslernes“, stamtræ.

Det var i det 6. hundredår, at slaviske stammer indvandrede til Bømen og der fik navnet Czecher. År 620 oprettede de et selvstændigt rige, der dog atter i et par hundredår var delt i flere mindre hertugdømmer. I et af disse regerede i følge folkets sagnhistorie en hertug Krok. Han bode på slottet Wyscherad ved Moldauflodens bred; og her bode også hans højt berømte datter Libussa, som skal have hentet en ung mand lige „fra ploven“ og gjort ham til sin husbond. Denne mand hed eller kaldtes Premysl, d. e. den åndfulde eller opfindsomme.

Fra disse to stammer „Premyslidenes“ slægt. Omkring deres borg lagde sig en del huse; det blev den første begyndelse til landets hovedstad „det kongelige Prag“, eller rettere: Praha.

I året 894 kom Bømen under Tysklands overhøjhed, og omtrent samtidig blev den første hertug af Premyslernes slægt døbt, hvorefter kristendommen vandt hurtig indgang blandt folket. Senere ophøjedes landet til et kongedømme; men kongetitlen blev dog først varig vundet af dronning Dagmars fader Otakar den I, 1174—1230.

Hans efterfølger „den kongelige minnesanger“ Venceslav (Dagmars halvbroder) og dennes søn Otakar den II bragte Praha til en aldrig anet blomstring. Store pragtpaladser, kirker og klostre i mængde rejste sig over alt; og endnu den dag i dag er Praha en af de byer i Europa, der besidder den rigeste bygningskunst fra hine gamle dage. Dagmars slægt kom således til at spille en lignende fremtrædende rolle i Bømen, som Valdemarernes i Danmark. Også Bømen blev en af den tids stormagter. Otakar den II's sønnesøn, Venceslav den III blev 1306 myrdet og med ham uddøde Premysliderne.

Oppe på en fremspringende klippe i den ældste bydel af Praha findes en mægtig ruin. Den kaldes endnu i folkemunde „Libusschens slot“. Rimeligvis har vi da her stedet, hvor Dagmars barndom er herunder. En mængde sagn knytter sig til dette sted og meget af Bømens historie.

Kommer man op gennem den fæstningsmur, der endnu hegner den gamle ruin, har man den herligste udsigt, især fra den side, der vender ud mod floden, der ruller sine bølger halvandet hundrede fod dybt nede under én.

Langs flodens bredder ligger udbredt for én den gamle ærværdige stad med sine lysthaver, sine kirker og vældige pragtpaladser. Det hele omringet af lyse skovklædte bjærgåse. Henrivende!

Med dette vidunderlige billede for øje må Dagmar være vokset op under sin barndom på Wyscherad, d. e. „højenes slot“.

Nu er det berømte slot forlængst sunken i grus; det gik som så meget andet stort og herligt til grunde under trediveårskrigenes ødelæggelser.

Dronning Dagmars fader, den bømiske kong Otakar den I af Premyslernes slægt fulgte år 1174 sin fader på tronen. Han må den gang have været meget ung,

eftersom han først døde år 1230. Omtrent 4–5 år efter tronbestigelsen giftede han sig med Adela (i Bømen skreves navnet: Abda). Hun var fra det tyske markgrevskab Meisen og datter af markgreve Otto den rige og dronning Hevig. Også hun stod i sin ungdoms første vår.

Otakar søgte således sin brud fra det Tyskland, hvor også hans moder, den skønne og højt dannede Judith fra Thüringen, havde haft hjemme.

Slægten vedblev da også senere at holde sig i levende forbindelse med tysk kunst og åndsliv.

Det nygifte par Otakar og Adela var langt ude i slægt med hinanden; deres oldeforældre havde været søskende.

Efter hvad Otakar senere oplyser, må brylluppet have foregået i stor hemmelighed; der blev ikke opsat nogen ægtepagt, og hverken hans eller hendes slægt vidste noget derom, før det var en kendsgerning. Meget tyder på, at Otakar var en lidenskabelig natur, og i dette pludselige og måske hemmelige bryllup møder vi denne naturs første udslag.

Nu havde imidlertid pave Innocens den III. den gang forsøgt at hævde, at ægteskab mellem beslægtede i indtil syvende led var mer eller mindre blodskam, og som følge deraf fik da også de unge ægtefolk nedlagt en indsigelse imod deres forening; men Otakar brød sig ikke derom, og der blev da heller intet foretaget fra pavestolens side for at opløse forbindelsen.

Det vilde sikkert også have været let at skaffe det høje ægtepar en pavelig tilladelse, om det havde vist sig nødvendigt.

Ægteparret synes nu at have tilbragt en række af år i fryd og glæde ved hinandens side. Børneflokken vokser; den tæller nu tre døtre og en søn. Blandt disse børn er da også den senere danske dronning

På „højenes slot“ Wyscherad trådte hun sine børnesko i kredsen af sine søskende.

Og således går omtrent tyve år siden hin bryllupsdag, da Adela flyttede fra Meissen til Praha.

Men så skifter billedet pludselig udseende; de glade og lykkelige dage er forbi, og sorg og ufred holder sit indtog på „højenes slot“.

Kong Otakar forskyder sin dronning under påskud af, at hans samvittighed ikke tillader ham et fortsat samliv, da de er i blodslægtskab.

En domstol eller undersøgelsesnævn blev nedsat. Det er Bømens højeste præsteskab med erkebisp Daniel i spidsen, der skal afsige kendelsen.

Otakar indkalder som vidner syv af sine baroner, og efter aflagt ed vidner de, at de kongelige ægtefolk var beslægtede i fjærde led, og at ægteskabet således var både ugyldigt og usædeligt.

Adela kæmpede for sin ret og besluttede selv at føre sin sag for de høje dommere; men da hun ankom til retssalen, blev indgangen spærret for hende af væbnede mænd, og hun måtte vende om med uforrettet sag og uden ført forsvar tage imod dommen. Den lød på, at ægteskabet af nævnte grund var ugyldigt og dermed ophævet.

Den ulykkelige kvinde forlod da det sted, hun hidtil havde anset for sit hjem og rejste tilbage til barndomshjemmet i Meissen.

Her var imidlertid sket store forandringer, siden hun rejste derfra: hendes forældre og hendes ældste broder var alle døde, og en yngre broder, Diderik, var nu efter store trængsler bleven markgreve. Denne ædle, men hårdtprøvede mand tog broderligt og kærligt mod sin ulykkelige søster og hendes børn, der alle havde fulgt hende i landflygtighed.

Den troløse kong Otakar havde umiddelbart efter

skilsmisdommen giftet sig igen med kong Belas datter af Ungarn, prinsesse Constantia, og her er vel da forklaringen til kongens handlemåde overfor dronning Adela: den ungarske prinsesse havde optændt den lidenskabelige mands attrå, og nu vilde han for enhver pris eje hende.

Der fortælles, at Constantia skal have næret store betænkeligheder ved at blive hans; men kongen forstod også her at få hindringerne ryddet til side. Hun blev beroliget ved de høje prælaters ivrige forsikringer om den foretagne skilsmissses afgjorte gyldighed.

Hun fødte Otakar flere børn; en af dem, sønnen Venceslav, fulgte senere faderen på tronen. Han bar tilnavnet „den kongelige minnesanger“; en anden, datteren Vilhelmine, tilbragte sine sidste år i Milano. Ligesom broderen ansås hun for at være i besiddelse af datidens højeste dannelse og skal endog stærkt have præget sin samtids åndsliv dér i Norditalien.

Hvad nu den forskudte dronning angår, da henvendte hun sig efter sin hjemkomst straks til paven i Rom, som jo den gang ansås for en slags højesteret i alle deslige sager. Broderen, markgrev Diderik, var hende en trofast støtte i de trange år, som nu fulgte. Han havde fulgt sit fromme og æventyrlige sind og draget med på et af de store korstog. Undervejs havde han fået bud om, at hans fædrene-trone var bleven ledig, og han var da vendt hjem, kort før søsteren i året 1199 med sine børn tyr til hans hjælp.

Samtidig med, at Adela nu indskød sin sag under pavens dom, søgte Otakar sammesteds hen for at få pavelig bekræftelse på sit andet giftermål og „syndsforladelse“ for sit første ægteskab med hans slægtning.

Det var den anden navnkundige skilsmisssesag, som paven netop i disse år havde til afgørelse. Den første angik den franske kong Filip d. II. August og hans

dronning, den skønne prinsesse Ingeborg af Danmark — Valdemar Sejrs søster.

Det så i begyndelsen ud til, at paven med iver vilde tage sig af bægge de så skammelig forurettede kvinder; men snart trak bægge sager i langdrag, og ingen af dem syntes at skulle nå til en afgørelse. Dette skete dog alligevel for den danske prinsesses vedkommende. Efter en vidunderlig udholdenhed og lige så beundringsværdig kamp sejrede Ingeborg og indtog atter med ære sin plads ved kongens side på den franske trone.

Men for Adela gik det anderledes. Paven lod sig åbenbart lede af politiske hensyn og undlod at fælde dom. År gik efter år. Vel skrev han netop i de dage til kong Filip: „Se nu hvorledes Bømens fyrste tager lære af dig, idet også han har forladt sin lovlige hustru og på lignende måde ikke frygtet for at tage en horkvinde til sig“; men alligevel skred han ikke til en afgørelse. Den mægtige bømiske konge og hans svogre, kongerne af Ungarn, var nemlig ikke til at spøge med.

Adela forstod omsider, at hun lige så godt kunde opgive sin sag som tabt; og hun henvendte sig nu til sin broder og bad ham hjælpe sig med at anlægge et cistercienserkloster i Meissen. Han efterkom hendes fromme ønske, og i dette kloster henlevede hun så sin sidste tid i stilhed og fred efter sit urolige og om-tumlede liv.

Hun døde den 1. febr. 1211, godt et år før hendes datter dronning Dagmar i Danmark.

Den gamle krønike fra Petersberg-klostret ved Halle fortæller os, at dronning Dagmar havde tre søskende: to søstre og en broder. Den ene af søstrene blev gift ind i Bajern med en grev Henrik. Dette ægtepars to

børn døde bægge barnløse. Det var således den samme skæbne, der overgik slægten i Bajern som slægten i Danmark.

Efter Dagmars søsters død indgik hendes efterlevende mand nyt ægteskab, og efterkommerne heraf findes endnu i Bajern.

Ophævelsen af ægteskabet mellem dronning Dagmars forældre Otakar og Adela medførte tillige ophævelsen af en trolovelse, som allerede tidligere var sluttet mellem en af deres døtre og en østrigsk hertug. Bejleren ønsker ikke at blive draget med ind i dette sørgelige forhold, men søger pavelig tilladelse til at bryde med sin trolovede. Denne tilladelse fik han.

Det var da rimeligvis denne søster, hvis navnen var Oda eller Irmegard, der en del år senere gik i Gernrode kloster ved Harzen. Dette skete dog først, efter at både moderen, søsteren Dagmar og til sidst også hendes morbroder, den ædle markgreve Diderik af Meissen, var død (1221).

Opholdet ved hoffet i Meissen, hvor markgrevens enke Jutta og hendes to små sønner sad tilbage, tabte nu sin tiltrækning for prinsessen, og hun besluttede da i sin forlattede stilling at indtræde som nonne i det kloster, hvis forstanderinde var hendes moders søskendebarn.

Den bømiske prinsesse opnåede her så stor berømmelse, at hun selv senere blev valgt til forstanderinde, ja, blev endog efter sin død indskreven på helgenlisten i Rom som helgeninde.

Det er fornøjeligt at vide, at Danmarks folkelige helgeninde dronning Dagmar havde i sin søskendeflok en kirkelig helgeninde. Det er åbenbart moderens blide og fromme sind, der går i arv til hendes døtre. Det er ikke for ingen ting, at den danske folkevise lader moderen give Dagmar de gode og herlige råd med op til Danmark.

Dagmars broder Wratislav, eller Bretislav, voksede ligesom sine søstre op ved hoffet i Meissen. Af en række gamle diplomer kan man se, at han har opholdt sig dér i det mindste til år 1224. Hans senere skæbne er ukendt. Hele den tid, vi kan følge ham, ser vi ham travlt optaget af igen at vinde tilbage det rige, han var arving til, og mere end én gang var han på vej til, at det skulde lykkes; men hver gang glippede det. Han blev aldrig Bømens konge. I disse uhyggelige stridigheder med sin fader trak han bestandig det korteste strå trods al mulig støtte fra morbroderen og et stort parti blandt fyrsterne i det stærkt splittede Tyskland.

Af de fire søskende er da endnu til sidst at nævne hende, der blev Danmarks dronning. Ligesom sine søskende voksede hun op i morbroderens gård, og den blev i seks år hendes andet hjem. Det kunde dog næppe kaldes nogen lykkelig tid for hende; men gennem de trange dage og bitre oplevelser er det, som om alt det bedste og ædleste i hendes sjæl folder sig ud. Den modgang, som knækker de svage sjæle, styrker kun og luttrer de stærke.

Dronning Dagmar er da ikke hentet fra Bømen, som folkevisen mælder, men fra morbroderens hjem i Meissen; Dagmar kommer ikke fra et lykkeligt hjem, men fra et bundløs ulykkeligt. Det har ikke været den gamle digters opgave at fortælle noget, som alle den gang godt vidste, men han vil med sin poesi skabe Dagmar et hjem, som hun efter hans mening burde have haft det, den elskede dronning.

Også hendes navn har der hersket stor usikkerhed om. Snart kaldes hun Margareta og snart Dagmar. Det er dog nu til fulde oplyst, at hun fra sit hjem må have haft to navne, således som det på den tid var kommen i brug: et kirkeligt, Margareta, og et

folkeligt, Dragomir; det er da dette sidste navn, der her i Danmark omformes til „Dagmar“, d. e. dagens mø, den lyse, strålende kvinde. Der er sagt om dette navn, at det er „den første folkelige digtning om kong Valdemars hustru“. Der må sikkert have været noget i hendes udseende og hendes måde at være på, som har fundet sit udtryk i dette skønne navn.

Mærkeligt nok var man i lang tid uvis om navnets tydning. Nogle mente, det måtte betyde dagens mo'r (moder), morgenrøden. Den lærde G. L. Båden fremsatte dog den morsomste forklaring: „Uden tvivl“, skriver han, „har dette øgenavn samme oprindelse som „Atterdag“. Dronning Margareta har — naar hun mødte landets koner — væntelig tiltalt dem med det gode, gamle danske: „God dag, mor“.“

Først N. M. Pedersen forklarer det rettelig som dagens mø (mø = mår); egentlig burde det skrives: Dagmår.

Navnet er som sagt ikke et „øgenavn“, men en omformning af det bømiske folkenavn Dragomir, d. e. den fredsæle. Det er det navn, vi træffer i Premyslidernes slægt, og det er da let forståeligt, at kong Otakar har fået lyst til at give sin datter det navn, som en af hans stammemødre havde båret. Det er endnu i brug i Bømen.

Hvorvidt Anders Sørensen Vedel har kendt navnets betydning, er vel mere end tvivlsomt, men så meget mærkeligere er det, at da han til den gamle folkevise om Dagmar vilde føje et nyt vers, da kom det netop til at udtrykke, hvad der lå gemt i hendes bømiske navn: „Hun kom uden tyngde, hun kom med f r e d“, o. s. v.

At hun ikke kom til at bære sit hjemlands navn heroppe hos os, kom vel dels af, at det var vanskeligt at udtale, og dels, at man ikke kunde knytte noget

begreb eller tanke til det uforståelige, fremmede ord. Først da det ved en lille omdannelse kom til at lyde som Dagmar, kunde man få indhold deri, gemme deri netop det indtryk, som den ny dronning gjorde på sit folk: den lyse, den strålende og milde.

Det kan endvidere oplyses, at det er Vedel, som i viserne om Dagmars komme til Danmark selv har indføjjet alle de stedsnavne, som der forefindes, og hvorved vi er bleven vant til at tænke os Dagmar landsat på Manø eller ved Ribe. Måske kan det tænkes, at Vedel under et ophold i denne stad kan have truffet mundtlige overleveringer herom, som naturligvis også godt kan være rigtige, uden at man ellers anden steds fra kan skaffe noget bevis derfor. Historisk sét véd vi intet om, hvor Dagmar kom ind i Landet, eller hvor hendes bryllup stod.

Heller ikke véd vi grunden til, at Valdemar Sejr valgte sin brud på dette fjærne sted; Ingemann lader i sin berømte roman Valdemar se et billede af Dagmar, og dets dejlighed lod ham tage beslutning om bejlerfærden. Ja, dette har Ingemann lov til som digter; men historien véd intet om grunden, kun tyder alt på, at det var politiske hensyn, der her gjorde sig gældende.

Valdemar Sejr var ved sit giftermål en mand på 36 år. Hans liv var ikke pletfrit; han havde tidlig en søn, Niels, med en ukendt kvinde. Han havde en gang før været trolovet — oven i købet med et barn på syv år — en tysk prinsesse Marie. Da hun imidlertid ved sin voksne alder „slog op“ med den danske konge, brugte han sin frihed til at indgå forbindelse med Dagmar.

Går vi udenfor folkevisens område, da er det forbavsende, så lidt der er os historisk overleveret om den folkekære dronning; det er så godt som intet. Vi véd, at Valdemar Sejr året efter brylluppet løslod sin og

Danmarks fangne fjende, den troløse og forræderiske bisp Valdemar, af Søborg statsfængsel. I 13 år havde han været kongens fange, efter at han var taget med våben i hånd mod konge og fædreland. Ingen tænkte sig blot muligheden af, at han nogen sinde atter vilde få sin frihed. At dette alligevel skete, tilskrev man nu — og muligvis med rette — den fromme dronning.

Endvidere véd vi, at Dagmar fødte Valdemar en søn — Valdemar hin unge. Året for hans fødsel er vanskelig at bestemme; men det må enten have været år 1206 eller 1209.

Derimod kan vi med temmelig sikkerhed sige, at Dagmars død 1212 ikke skyldes barnefødsel; når folkevisen fortæller dette, da må det rimeligvis være Bengerd's død i barselsæng, der ved visens fremkomst en menneskealder senere er bleven overført på Dagmar.

Om Valdemars og Dagmars ægteskabelige forhold kendes overhovedet intet.

Efter dronningens død d. 24. maj 1212 jordfæstedes hun i Valdemarernes gravkor i Marie- og St. Bendtskirken i Ringsted, nedenfor Valdemar den store og hans dronning, således at den efterlevende konge efter sin død kunde finde en plads ved hendes højre side.

Spørgsmålet om, hvor det var, Dagmar døde, lades også ubesvaret af de pålideligere kilder. Kun den poetiske folkevise nævner det, men således, at der i de forskellige opskrifter af visen ikke nævnes det samme sted.

I de ældste trykte eksemplarer af visen om dronning Dagmars død har Vedel brugt formen Ribe. Her døde dronningen, mens kongen på Skanderborg modtog budskabet om hendes sygdom. Men dette „Skanderborg“ findes ikke i de oprindelig nedskrevne viser; det har Vedel på egen hånd vilkårlig indsat i stedet for det „Gullandsborg“, han forefandt i sin håndskrevne

tekst. Som historiker kan Vedel skønne, at „Gullandsborg“ ikke kunde være det oprindelige navn, da Gulland først under den senere Valdemar (Atterdag) kom under Danmark. Ser vi nu nærmere efter det håndskrift af visen, som har Ribe og Gullandsborg (Svaning), så skønnes let, at heller ikke disse navne passer; for visen lader kongen på sit ridt komme til Ringsted. Hermed stemmer da også det andet gamle håndskrift (Anna Basses), der lader Dagmar ligge syg i Ringsted og kongen opholde sig i Ribe. Hertil svarer også omkvædet i alle håndskrifterne, hvor det hedder „udi Ringsted hviles dronning Dagmar“. Hun var på vej over til kongen, men bliver syg i Ringsted; dér hviles hun, og dér fandt hun fred. Kongens navnkundige ridt går da fra Ribe til Ringsted, hvor så — mellem de to ægtefæller — det møde fandt sted, som vor middelalders skønneste poesi har udødeliggjort.

— Da kong Frederik VII. for et par menneskealdre siden lod kongegravene i Ringsted genåbne, viste sig de fleste af dem at være i god behold, ligesom man også fandt de fleste skeletter mer eller mindre vel bevarede. Man kunde således måle Valdemar Sejrs skelet og fandt, at han må have været $71\frac{1}{2}$ tomme høj.

Kun to af gravene var forstyrret — som det syntes af senere gravbygning på stedet. Den ene af disse grave var Valdemar hin unges (Dagmarsønnens) og den anden var dronning Dagmars.

Da dækstenen af sidstnævnte grav var fjærnet, sås det indre af graven, men med aldeles forstyrret indhold; der var jord, grus, sten og andet fyld, men intet spor af liget.

Man har imidlertid en gammel efterretning om, at der indtil midten af det 18. hundredår var et skab i kirken, hvori der opbevaredes en hovedskal, som man foregav at være dronning Dagmars. Den er nu for-

svunden, uden at nogen véd, hvor den er bleven af. Hun, der kom „med fred“, fik ikke lov at hvile med fred i sin grav her hos os. Flere omstændigheder tyder på, at Dagnars grav i slutningen af det 17. hundredår har været åbnet og undersøgt.

Graven blev nu rensat og atter tillukket.

I Musæet for nordiske oldsager i København gemmes dog et minde, det eneste synlige vi ejer om dronning Dagnar: et reliquiekors, som, man mener, skal være optaget af Dagnars grav, da den omtalte gravbygning foregik dér på stedet i 1696. Korset er prægtigt udsmykket med celleemaille på guldgrund og viser på den ene side Kristus på korset og på den anden side i midten Kristus og på korsarmene jomfru Marie og tre helgener.

Korset er af byzantinsk arbejde og må være fra det 9. hundredår. Der er da al rimelighed for, at Dagnar har haft dette smykke med sig fra sit fædrenejem, hvis forbindelse med den gamle græske kejserstad og landene øster på åbenbart den gang har været ret levende. Hvem véd, om ikke dette prægtige smykke, som har prydet dronning Dagnars bryst, måske har været et stykke arvegods i hendes fædrene æt, et slægtsklenodie, som Premyslidernes kvinder kanske i århundreder har båret.

— Ja, således tror jeg, den ædruelige historiske skildring af dronning Dagnars livsskæbne omtrent vil komme til at forme sig. Men om denne kvindeskæbne er det så, at vor folkedigtning slynger sit brogede slør, løfter den op i poesien strålende verden og lægger kærlighedens evige guldglans derover. Hvorfor, spørger vi, hvorfor har denne poesi netop valgt Dagnar som sin heltinde? Er dette sket rent uvilkårligt og tilfældigt, eller har der virkelig hos denne kvinde været det, der — skjult for historikernes øjne — har givet hende

ret og adkomst til den plads, folkevisen anviser hende, nærmere ved det danske folkehjærte end nogen anden kvinde eller mand, så langt vort minde rækker tilbage?

Ja, herpå kan sikkert intet pålideligt svar gives, men meget kan dog tyde på, at visen — folkepoesien — har haft sine gode grunde for sig, når den af Dagsmars livsskæbne skaber og fremstiller det højeste og ædleste kvindeideal, Danmarks middelalder har frembragt, former optrin efter optrin, der gennemstrømmes af udødelig poesi.

Overfor dette ideal af en dansk, kristen kvinde har slægt efter slægt bøjet knæ i den dybeste ærbødighed, og har atter og atter kendt det for gyldigt. Vel, lad da også os, der hører til den seneste slægt, gøre det samme; vi gør det, idet vi slutter med det vers, Vedel henimod fire hundrede år efter Dagsmars død føjede til den gamle oprindelige visetekst om dronning Dagmar:

„Hun kom uden tyng, hun kom med fred,
 hun kom goden bonde til lise;
 havde Danmark altid slig blomme i bed,
 det skulde dem ære og prise.“

Den gamle skole og den ny.

Af et foredrag ved de sjællandske friskolers årsmøde i Vallekilde
1. juli 1923.

Det var i året 1814, at den skoleordning blev til, som siden har dannet grundlaget for den almindelige, offentlige børneskole her i landet. Og den blev til som frugt af et arbejde, der blev udført af en stor skolekommission; — den kommission, som nu har afgivet sin betænkning, er altså ikke den første, der har været nedsat til drøftelse af skolevæsenet i Danmark, den har sin forgænger og til dels sit forbillede i den kommission, hvis arbejde satte frugt i skoleordningen af 1814.

Det var i en grødefuld tid, denne første store skolekommission blev nedsat, en tid, da der skete ny og underlige ting, blev tænkt ny tanker, ledet ny strømme ind fra udlandet, en tid, da der var bevægelse i sindene, driftighed, en tid, da der blev både brudt gammelt ned og bygget nyt op, og lagt grund til meget, som siden har fået betydning, så sporene af hin tids arbejde kendes den dag i dag.

Det var de store landboreformers tid her hjemme. Der var i vide kredse en følelse af, at der var noget nyt i gære, og der var en gryende forståelse af dette ny.

Hvad var dette ny? Det var vel først og fremmest menneskevenligheds tanken. Der var en oplagthed

hos dem, der var i højden, til at hjælpe og opdrage dem, der levede i samfundets dybere lag.

Bøndernes stavnsbånd løstes 1788; fra det år regner vi bondefrigørelsen. Men side om side med arbejdet for at give bønderne bedre kår og større frihed gik en bevægelse i retning af at give dem mere oplysning, adgang til kundskaber, til dygtiggørelse, så de kunde være med til at bære samfundet på frimands vis. Ordet oplysning havde en vækkende og løftende klang i de dage. Der var fremtidsforjættelse i det.

Denne oplysningsbevægelse blev ligesom midtsamlet i det arbejde, der blev gjort af skolekommissionen. Den blev nedsat i 1789 — det verdenshistoriske år, da den franske revolution begyndte — og virkede derefter i 25 år og nåde at få grundtegningen færdig til den skoleordning, som der siden er bygget videre på i den danske såkaldte folkeskole.

Hin skolekommission har det til fælles med sin efterfølger — kommissionen af 1919 — at de bægge har skullet tage overblik over og gøre forslag om skolesagen i dens helhed. Men ellers er der ikke megen lighed mellem de to kommissioner.

Om de faa mænd — 7—8 i alt — der sad i kommissionen af 1789, må det siges, at de var virkelig opfyldte af tidens store skoletanker, af en bevægelse som virkelig var en bevægelse i sindene. Der er god sammenhæng mellem arbejdet i hin kommission og det store, der i det hele var på færde den gang.

Om den kommission, der nu har afgivet betænkning gælder det vel også i høj grad, at den er nedsat i et verdenshistorisk øjeblik. 21. februar 1919 — det er lige i slutningen af den store verdenskrig, midt imellem våbenstilstanden og Versaillesfreden. Men er der en lignende forbindelse mellem denne kommission og store ny tanker ude fra Europa, prægede af den begiven-

hedsrige tid, hvori den blev nedsat, en lignende forbindelse som den gamle kommission havde med sin tids tanker?

Lad os et øjeblik se på den gamle skolekommission og nogle enkelte af dens førende mænd.

Der var biskop Balle, en varmhjærtet mand, som det lå meget stærkt på sinde at få noget godt og frugtbringende ud af de ny skoletanker, til virkelig hjælp for folket, men også en varsom, konservativ natur, der nødvendig vilde gå et skridt videre, end der virkelig var trang til og brug for.

Hans modsætning var i flere henseender grev Ludvig Reventlow fra Brahetrolleborg, en mere radikal og mere højtflyvende ånd, ikke bange for vidtgående reformer, grebet på tidens meget sentimentale måde af tyske filantropiske ideer. Vistnok fordi man var bange for hans stærke fantasi, forbigik man ham ved nedsættelsen af kommissionen, men i længden kunde han ikke holdes ude, og året efter kommissionens oprettelse blev han medlem, men holdt sig noget tilbage, mødte aldrig personlig, men gav skriftlige indlæg i forhandlingerne.

Ludvig Reventlows broder, den berømte grev Chr. Ditlev Reventlow fra Christianssæde var med fra begyndelsen. Han var mere praktiker og mere politiker end broderen og udførte iøvrigt som broderen et stort arbejde for oplysning blandt bondebefolkningen på sit gods, så der den dag i dag på Lolland er fundet spor efter Chr. Ditlev Reventlows gerning.

Der var flere i kommissionen, som vi har grund til at mindes den dag i dag som mænd, der med begejstret tilslutning til tidens oplysningstanker tog del i tilrettelægnngen af det store skoleværk. Bunden var mange steder helt bar. Men de famlede sig frem, de havde tro på sagen og hjærtelag, de havde levende for-

bindelse med lyskilderne i udlandet, f. eks. med de berømte skoler, som godsejer v. Rochow havde oprettet på sine godser i Meklenborg og de mange velindrettede filantropiner omkring i Tyskland, fri opdragelsesanstalter, som der den gang i hele Norden stod en lignende glans om som nu omkring de danske folkehøjskoler, — da var det Tyskland, der var det førende på oplysningstankernes område, — de famlede sig frem og veg ikke, fordi „et håb eller to blev brudt“.

Det var rige dage for skolen. F. eks. læreruddannelsen var et såre vanskeligt spørgsmål. Lærerne skulde jo tages ud af selve almuen. Men oplysningen var så ringe, at det at søge efter brugelige læreræmner tit syntes ganske håbløst. Man oprettede seminarier med mange fripladser. Men det kneb stadig. Grev Reventlow på Brahetrolleborg kunde, skønt hans seminarium kun var beregnet på 8 elever, — og skønt der kun var ét andet seminarium i hele kongeriget — ikke en gang nå at få tallet fuldt. Sligt kunde jo nok — skulde man synes — kølne begejstringen. Men det gjorde det ikke. Grev Reventlow og mange andre var så dybt grebne, at de holdt ud og kæmpede videre, hvor småt det end gik.

*

*

⊛

Lad os derefter se lidt på den ny skolekommission. Mens der i den gamle kommission kun sad 7 mænd, sad der 25 i den ny, og man kunde jo tænke sig, at hvis disse 25 i samme grad som den gamle kommissions mænd havde tumlet med spørgsmålene om fremtidens skole, da vilde der af den ny kommission blive gjort en mægtig indsats, som om muligt vilde overstråle, hvad den gamle fik sat ind.

Men hvem var det så, der sad i den ny kommis-

sion? Ved hvilke kilder blev de mænd og kvinder, der blev kommissionens medlemmer, hentede? Spurgte man om, hvem der har set videst ud i skolespørgsmålet, været på opdagelsesrejser for at finde, hvad der på skolens område har været fremme i udlandet? Eller søgte man dem, som har drukket dybest af vore hjemlige danske kilder?

Ingen af delene. Man gik to veje. Man gik til partierne, de politiske partier i rigsdagen, og partierne valgte så nogle gode partimænd ind i kommissionen. Og man gik til forskellige skole organisationer, som så sammen med ministeren satte „repræsentanter“ ind i kommissionen. Således vil da skolekommissionens betænkning nødvendig komme til at afspejle ikke de ny skoletanker, men netop alt det gamle og visnende, det vedtagne, flertallets synspunkter, det som en gang har været nyt og betydningsfuldt, men som tilhører fortiden, og som fremtiden måske slet ikke har brug for.

Indenfor de politiske partier fandtes der ganske sikkert mænd, som virkelig havde noget på hjærte m. h. t. skolen, mænd hvis ord der var grund til at lytte til. Men de var ikke tilstrækkelig gode partimænd til at komme med i kommissionen.

Og indenfor skolens institutioner og foreninger var og er der også mænd, hvis ord om skolen der ligger vægt på. Men de findes fortrinsvis udenfor kommissionen.

Fremtidens skoletanker vil man forgæves søge efter i den 600 sider store betænkning, som skolekommissionen har afgivet. Kommissionen er ganske simpelt i alt væsentligt bleven stående ved den skoleordning, som vi fik i 1814, den nu gamle skole, bygget fra oven, bygget på forestillingen om en lyksaliggørende oplysning, som bliver mennesker påtvungen. Af frihedstanker, der er tænkt i udlandet i nyere tid, er der ingen spor

i betænkningen. Og der er heller ingenting, der tyder på, at kommissionen har søgt til bunds i det eneste virkelig betydelige og mærkelige, der er kommet frem herhjemme siden den første skolekommissions dage: Grundtvigs og Kolds skoletanker.

* * *

Det var den gamle skolekommissions dyd, at den havde forbindelse med noget af det bedste, der på skolens område var fremme i samtiden. Det var dens fejl, at den trode, at oplysningens goder lader sig påtvinge.

Tvangsskolen nåde sit højdepunkt i Tyskland, men her led den også sit nederlag. Bismarck gav den tyske skole æren for sejren over Frankrig 1870. Og han håbede vel på, at skolen skulde sikre Tysklands magt i den kommende tid. Men skolens kunst slog klik. Da verdenskrigen kom, bukkede den tyske magt og dermed den tyske tvangsskole under.

Skolekommissionen i Danmark, nedsat i Versaillesfredens år, opdagede ikke den tyske skoles nederlag. Den bygger rask videre på tvangsskoleprincippet. Når jeg ser på den 600 sider store betænkning, er jeg tilbøjelig til at tro, at det vilde være bedst og lykkeligst, om så lidt som muligt af dette blev omsat i lovgivning.

For denne skolekommission synes i det store og hele at have arbejdet i pagt med tanker, som er døende, og den synes uden virkelig sans for skoletanker, der lever og gror i folket. Dens arbejde er præget af dens tilblivelse. Det er „repræsentanter“, der har gjort det, repræsentanter for partier, repræsentanter for foreninger. Hvordan fremkommer repræsentanter? De fremkommer som en ekstrakt af en kreds af mennesker, hvori den enkelte ikke har noget at sætte ind, ikke noget at

sige, ikke noget at gløde for. En sådan kreds af mennesker vælger — ved stemmeflerhed — en mand, som skal tale på de andres vegne, tænke, mene, handle på deres vegne. Hjærtelag og ånd kan ingen have på andres vegne, det kan man kun have selv og gøre gældende selv, „repræsentanten“ mangler det altså til fuldkommenhed. I den første kommission sad der folk med hjærtelag, folk, der vidste hvad de selv vilde. I den sidste sad der — repræsentanter.

* *

Den store afgørende forskel mellem den skole, som blev grundlagt af skolekommissionen af 1789 — og så de grundtvigske og koldske skoletanker — er den, at for den ene part skulde oplysningsarbejdet ordnes og oplysningen meddeles ovenfra, for den anden part er oplysning noget, som beror på frihed: er der frihed, så vil en drift inden i mennesket gøre sig gældende, noget, som indefra tvinger det til at søge oplysning, den oplysning, som det egentlig har behov.

Det er Grundtvigs og Kolds indsats, at de fremsætter og til dels gennemfører tanken om et oplysningsarbejde fra neden.

Det er vanskeligt for dette arbejde fra neden at få plads. For den tvungne skole, som er ordnet ovenfra, opfylder pladsen. Der gives lidt frihed her og lidt frihed der — og langsomt skyder skolen for folket op, bryder på, vokser frem.

Under denne udvikling er det om det må være det store spørgsmål, om forholdet til staten kan klares. Det er dér, den store vanskelighed ligger. Staten har givet skolen nedenfra en vis frihed, fordi det er blevet klart, at denne skole, som ikke er bygget på at tjæne stat eller samfund i snævrere forstand, men for at tjæne

menneskelivet i videste forstand, i virkeligheden gør samfundsgavn. Men når staten rækker sin venlige hånd ud mod de frie skoler, så betyder det ikke blot, at den tager dem under beskyttelse, men også at den tager dem ind under sin indflydelse. De frie skoler arbejder videre, men der er sat ligesom et gitterværk omkring dem. I lovgivningen er det udtrykt sådan for friskolens vedkommende, at dens undervisning skal stå mål med det gennemsnitlige i folkeskolen. Sådan hedder det også i den store skolekommissions betænkning. Og de folk, som indenfor kommissionen står venligst over for de frie skoler, er gået med til dette: friskolen skal „stå mål“ med „folke“skolen.

Dette vil altså sige: „folke“skolen skal være den førende, og når friskolen bare følger den i sporet, så har den for resten — frihed. Ja, hvis man kan kalde det frihed.

Til friskolens arbejdere lyder det: I har frihed, I kan gøre hvad I vil, men hvis livet hos jer kræver ny former, ny rammer, så er det forbi med friheden, I skal blive indenfor de rammer, som omgærder den offentlige skole, I skal blive indenfor gitterværket. Her ligger vanskeligheden, for efter sin natur og sin indre bestemmelse er friskolen en skole, der skal gå sine egne veje, bryde ny baner.

Den gamle skole, den, som vi fik organiseret i 1814, den kommer som en gave til folket ovenfra; men vel at mærke en gave, det skal tage imod. Efterhånden får folk lov til dog at lade være med at modtage gaven, men så skal de modtage noget andet, der gør væsentlig samme virkning.

Den offentlige skole kommer uopfordret, den er der, fordi staten kræver, den skal være der — de frie skoler derimod er kun der, hvor folket, hvor hjemmene ønsker, de skal være.

Det er to helt modsatte tankegange, der ligger bag de to skoler. De fri skolars arbejdere og venner har måske næppe alle gjort sig modsætningen klar. Mange steder i friskolekredse mener man, at det, det kommer an på, er, at hjemmene ejer skolen. Det er selvfølgelig ganske uvæsentligt, om hjemmene ejer skolen eller læreren ejer den, når skolen dog står og falder med hjemmenes tilslutning. Men det, som det dybest kommer an på, er slet ikke ejendomsforholdet. Det er retningen. Det er det, om skolen i hele sit arbejde og hele sit liv er vendt mod hjemmene.

Gamle Morten Eskesen har fortalt mig, at han undertiden havde hårde kampe med friskolelærere, fordi han hævdede, at det var friskolens opgave at overflødiggøre sig selv.

I dette, at friskolen skal overflødiggøre sig selv, står vi ved noget af det inderste i friskolens opgave. Friskolen skal være vendt mod hjemmene, den skal sætte dem i gang, den skal give dem dette stik i hjertet og denne opmuntring i sjælen, der bringer dem til med fasthed og tro at tage den opgave op: børnene er vore, og hvad skolen giver, er i bedste tilfælde kun en hjælp til os til at give børnene undervisning.

Måske er dette endnu ikke fuldt forstået i friskolekredse. Der tænkes vist for lidt på hjemmeundervisning, også på den hjemmeundervisning, som forældre giver deres børn uden at vide det, når de taler med dem og hjælper dem til rette på livets forskellige områder.

Hvis der nu kommer tider, hvor friskolearbejdet vil blive vanskeligere stillet, så vil vi have vor største styrke deri, at vi ikke taber vort mål af syne, det mål, der ligger i hjemmene.

Friskolens største fare er den, at den tanke skulde sejre, at friskolens mål er dette at få sine bedste tanker, sit bedste liv ført over i den offentlige skole.

Det gælder da i dette øjeblik om, at modsætningen mellem de to skoler bliver klar: den skole, der skal meddele noget vist bestemt på statens vegne, og den, der vil tjæne hjemmene, tage dem, hvor de står, arbejde sammen med dem, leve med dem, holde skridt med dem, så livet og lyset kommer til at følges ad.

Og så ligger det også klart, at vi, de fri skolers venner, ikke er interesserede i en fortsat lovgivning på det gamle grundlag. Vore krav kan samles i det ene: Frihed. Deraf har der været ringe forståelse ude blandt friskolens venner i den store skolekommission.

Men jeg tror, der er noget, der gryr nu ude i horisonten. Det kommer ikke frem i kommissionsbetænkninger. Tværtimod. Her buldrer Bismarck og hans følgesvende stadig frem med deres tvangsskoletanker. Som Mads Hansen skrev i sin forårsvisse fra tredserne:

„Stormen raser endnu som før,
men det er forår, fuglene véd det.“

Det kommer, og får vi det ikke at vide herhjemme fra, så får vi det at vide fra udlandet, fra England, fra Polen, fra det unge Tyskland, at nu kommer lyset fra Norden, nu er det Grundtvigs og Kolds tanker, der begynder at stråle.

Så beror det på os selv, om vi på ny kan tilegne os dem frisk og hjærteligt, tage dem ind i vort arbejde og ikke lade dem gå til grunde i snusfornuftig politiseringen.

Helge Skovmand.

»Skolen for livet« og skolens frihed.

I.

Man har med rette sagt, at noget af det ejendommeligste i det grundtvigske livssyn er den stærke fremhæven af livet som en vækst. Naar Grundtvig talte om åndens gerning i mennesker — hvad enten han nu tænkte paa enkeltmennesket eller paa folke- og menighedslivet — holdt han af at hente billeder fra vækstlivet i naturen.

Om det sunde menneskeliv siger han:

„Kun spiren frisk og grøn i tidlig vår,
og blomsterfloret i den varme sommer,
da modenhed i møde planten går
og fryder med sin frugt, når høsten kommer.“

Eller:

„Som urter blomstrer, og kornet gror
i varme dage og lyse nætter,
så livsoplysning i høje nord
vor ungdom blomster og frugt forjætter.“

Han synger om det vakte folkeliv:

„O, nu få vi sommer,
o, nu har vi dag!
Nu vokse der blommer
på fjæld og på tag!
Nu vokse der palmer
som rosmer på strå!

Nu klinger der salmer,
 hvor lærne gå!
 Nu synger det døde!
 Nu blomstrer det øde!
 Nu bjærgene springe af fryd.“

I sin salmedigtning udtrykker Grundtvig sig dejligst ved vækstbilleder.

„Skin over vang, som en morgen med sang,
 morgen i maj, når det grønnes.“

„selv jeg dog paa sorten tilje
 ligned helst en påskelilje.“

„Nu kom vor pinseliljetid,
 nu har vi sommer skær og blid.“

Grundtvig ønskede, at livet måtte være den stadige, aldrig ophørende vækst; hvor den standsede, saa „folket sov som lig i kiste“. begyndte dødens rige. Derfor var Grundtvig en så udpræget Modstander af alt, som truede med at standse væksten; derfor så han hellere det uregelrette end det ensformige, fordi hint betød bevægelse, mens dette pegede mod stilstand. Ud fra synspunktet: livet som væksten forstår man, hvorfor Grundtvig var en så skarp modstander af den unifornede skole, sådan som den i hans dage især kom til udtryk i latinskolen. Det var „skolen til døden“, slet ikke fordi den forlangte mange kundskaber, end ikke fordi den fordrede kundskab til latin, „det døde sprog“; men fordi den i hele sit væsen forhindrede det naturlige vækstliv at komme til udfoldelse. Den så kun manden i barnet; den havde ikke syn for barne- og ungdomslivet som særegne livsafsnit med særligt behov; hvad der efter dens mening var godt for manden, var ogsaa godt for barnet; den så ikke udviklingen, væksten, men stirrede hele tiden på målet, hvis attråværdighed endda i høj grad kunde omtvistes. Den brugte

de forkerte midler: latinen for modersmålet, bogstaven for det mundtlige ord. — Ikke mildere er Grundtvigs dom over den tyskprægede realskole, som fremkalder en „drengevidenskabelighed“, der bilder sig ind at være færdig. Vækstlivet er dræbt i disse unge trælle af bogstavtegn og matematiske formler.

Når Grundtvig i modsætning til disse skoler taler om „skolen for livet“, tænker han først og fremmest på en skole, som værner om livets frie vækst. Han så, at menneskets levnedsløb delte sig i naturlige afsnit, som hver for sig havde sit eget behov. Det barn, som fik lov at være barn, gik ind i ungdomstiden med den sindets friskhed og opladthed, som gav de bedste betingelser for et rigt ungdomsliv, ja, som ofte afgør, om denne tid skal blive „åndens skabertime“ eller en sløv, gråtrist årrække uden sans for eller attrå efter åndeligt liv.

Barndommen er vel en forberedelsestid; men den har endnu mere sit mål i sig selv. Børneskolen skal derfor tjene barnet, ikke den voksne. Hvad barnet har brug for nu, er skolens første og egentlige opgave. —

Som barndomstiden er også ungdomstiden et selvstændigt tidsafsnit, der vel skyder sine grene ind i manddomstiden, som den har sine rødder i barndomstiden, men det er imod livets love at anlægge manddomstidens synspunkter overfor de unge; gør man det, vil man straks spørge om resultater, om det færdige, om alt det, som netop ikke hører ungdomstiden til; thi den er i åndelig forstand hovedvækstperioden, da det især kommer an på at værne om og nære væksten — meget mere end at fremskynde, endsige afslutte den. — Her satte Grundtvig sin kæreste skoletanke ind: folkehøjskolen. Mens børneskolen skulde holde „spiren frisk og grøn i tidlig vår“, så skulde højskolen være for

„det store lys på livets himmel blå,
 som stråler soleklart, men ikke blænder,
 opstigende af hjertets stille hav,
 med fortids efterglans til morgenrøde.“

Denne skole skulde være vækstlivets vindåbne og solfriske mark, hvor alt vel bar mod fuldmodning, men først i „naturens orden“. Et mål så han for denne som for den gode skole i det hele taget, sådan som han i 1839 udtrykte det i sit dejlige digt til sine børn.

„Og mens I vokste op til ungdoms år,
 så eder ej for bryst faldt skolestøvet,
 så ej af frost hjemsøgted eders vår,
 og ej i knoppen visned bøgeløvet —
 hvad da jeg ønskede og tænkte på,
 var eders vel på jorden og i himlen . . .

— — — — —
 Et jævnt og muntert, virksomt liv på jord . . .

med sans for ædle fædres spor og syn for livets skønhed og fortrolighed med de længsler, som har rod i evigheden. „Livets skole“ — børneskole eller højskole — skulde opdrage til et liv, som var jævnt, fri for al kunstig opskruethed, opdrage til „dannelse jævn hos alle“, „der adler og forhøjer selv den ringeste“, et muntert liv, frisk og glad, åben for livsglæden, skyende alt hængehovedri; ikke mindst skulde skolen opdrage til et virksomt liv. Grundtvig lagde så megen vægt på det dådrige liv. Under Englandsbesøget så han, at „engelskmanden har lyst til legemlig virksomhed, greb på de borgerlige sysler og atrå efter en uafhængig stilling fra barns ben“. Det virksomme, kraftige liv, som det artede sig i Englands travle byer, tiltalte ham og forekom ham at være et tydeligt tegn på åndelig sundhed i folket. Fra virksomhedens synspunkt betragter han som historieskriver tidernes gang, og livet er for ham „den vældige kamp mellem tyranni, dorskhed og barbari på den ene, friskhed, virksomhed

og dannelse på den anden side“. Uden i nogen måde at være en bulderets tumbleplads for døgnets kævl skulde „skolen for livet“ dog tage levende del i denne kamp, om ikke for andet, så for at jage dorskheden af lande og vække lysten til gerning; thi „enhver af os er beskikket til at udrette en del af menneskets gerning, til efter evne og lejlighed at bidrage til oprettelsen af sandhedens rige på jorden.“

Men den enkelte yder kun sit derved, at han går op i sit folk, hvor menneskeånden ytrer sig på særegen måde — forskellig fra dens gerning under andre forhold og himmelstrøg. Derfor forlanger Grundtvig frem for alt folkelig opdragelse; denne skal ikke gives af lærde som nådsens gaver til folket, — vekselvirkningen mellem den lærde og ulærde må i stand; det er af lige stor betydning for begge. Men de må mødes i det grundfælles, folkets inderste åndelige liv; det er ikke intellektualismen, men alt det, som i lige høj grad for den lærde og ulærde er genstand for de mest umiddelbare tanker og varmeste følelser. Med dette grundfælles skal „skolen for livet“ på folkets levende modersmål især arbejde. Den skal ikke arbejde for bestemte meninger, ikke „for nogen afsluttet og bestemt tingenes og tankernes orden“, ikke være ivrig efter at se resultater, som alt for ofte betyder stilstand og forsumpning; men den skal ikke vige tilbage for at vække den gode uro i retning af inderlighed og retfærdighed, den uro, som altid findes, hvor der er vækst. Måtte der så ud af denne vækst og uro vokse et menneskeliv frem, hvis dybeste lyst er ret mod næsten og kærlighed til det liv, der aldrig ophører, men bestandigi strømmer

„som bække i eng henrinde,
til frydelig sig til sidst de sno
op under de grønne linde.“

II.

Af alle Grundtvigs tanker er næppe nogen så velkendt som denne: ånden virker kun i frihed. Et levende åndsliv er så nøje knyttet til friheden som fisken til vandet. Men det er kun få, som hjertelig har tilegnet sig denne hovedtanke; det er så få, så deres tal nok står i omvendt forhold til de mange, der ofte og gerne beråber sig som frihedsmænd. Dette forhold forklarer, hvorfor der er så mange „nærmest grundtvigianere“, og hvorfor så få er det i ånd og sandhed. Havde der kun været en tiendedel af de første og blot lidt flere af de sidste, vilde de grundtvigske tanker have været stærkere, end tilfældet er; nu synes de at være i støt tilbagegang i skoleverdenen — som for øvrigt på andre områder; ja var skolekommissionen af 1919—23 et tro udtryk for den danske skole, så det endog rent galt ud. Når den grundtvigske bevægelses historie skal skrives, vil ingen falde på at kalde vor tidsalder for den grundtvigske; den betegnelse kunde med nogen føje bruges om et tidligere årti, men ikke om det indeværende. Det er trist, for i 1920erne træffes netop de afgørelser, hvor der i særlig grad var brug for de grundtvigske frihedstanker. Til forklaring af dette forhold kan man vel pege på påvirkning fra udlandet; man kan vise, hvorledes den engelskprægede liberalisme i mange henseender var de grundtvigske tankers mægtige forbundsfælle i 70erne, ja helt op mod århundredskiftet, og man kan endnu lettere påvise, hvorledes denne forbundsfælle afløses af en lige så mægtig modstander i den tyskprægede statsopfattelse, som gradvis, næsten umærkeligt, sniger sig herind og især ved sine halv-sociale synspunkter fanger mange.

Men den udenlandske påvirkning forklarer ikke det hele forhold. Når de grundtvigske frihedstanker

er tilegnet af så få, må det skyldes manglende forståelse af frihedens nødvendighed i åndens verden. På mange vigtige punkter holder man dog på tvangen, dels af manglende tillid til friheden, dels af en vis skyhed for den uro og kamp, som unægtelig følger i frihedens spor. Vor forsagthed står i en underlig modsætning til Grundtvigs frimodige hilsen til venner og frænder i nord.

„Frihed lad være vort løsen i nord
 frihed for Loke såvelsom for Thor,
 frihed for ordet i verdenen ny,
 som til sig selv det har skabt under sky:
 Tankens og troens og vidskabens land,
 ligest af synlige ting dog en strand,
 hvor kun i blæst man ser bjergtoppen hvid,
 og hvor kun livet sig rører i strid,
 hvor, selv når kraften sig hyller i damp,
 lydt den udråber: mit liv er i kamp!“

For Grundtvig hørte vækst og frihed sammen. Hvor menneskeånden — adlet og lutret i mødet med Guds ånd — i frihed fik lov at virke gennem det levende ord, var der ingen grænser for dens magt; den alene kan „fængsle jætterne“ og binde Fenrisulven. I „skolen for livet“ skal friheden råde helt og ubeskåret. Får den lov dertil, så møder skolen dristigt jætterne, hvad enten de hedder dorskhed eller brutalitet. Og det er på høje tid, at jætterne mødes. „Jeg kan nemlig ikke skønne rettere, end at revolutionerne som døds-kampe må gå den ny folkeverden rundt, og opløse både det lærde og læge samfund, hvor man ikke forebygger dem ved at reformere skole-graven til en plante-skole for livet, så dette får både lov at udvikle sig, og lys til at se ved, hvad der i sandhed tjener til dets timelige fred og behagelighed.“

Disse Grundtvigs ord fra 1832 har de sidste års voldsomme rystelser i folkesamfundene og de mange

nervøse forsøg på at finde ny skoleformer på en ejendommelig måde belyst. I England og Tyskland vender man sig til Grundtvigs og Kolds skoletanker, mange i anelse og håb, nogle få i vished om dér at finde hjælp til at bygge en ny verden op, hvor „ånden og hjertet tillige mon råde“. Men i Danmark! Her tyder meget på, at man vender sig til tyskernes sammenbrudte skoleideal: mere organisation, mere ensartethed, mere tvang. I skolekommissionens betænkning vil man kun finde nogle svage pip, der minder om, at Grundtvig og Kold levede i Danmark.

III.

I et foredrag om „Grundtvigianismen“ mener Var-tov-præsten C. J. Brandt at kunne udtrykke denne bevægelses væsentlige indhold med de tre korte sætninger: 1. Ånd er magt. 2. Ånd åbenbarer sig i ordet. 3. Ånden virker kun i frihed. Brandt finder, at der kendeligt lader sig en tredeling spore i Grundtvigs lange arbejde for at gøre sine landsmænd fortrolige med disse sandheder. I ca. 20 år stred han for at lære en åndløs slægt, at ånd er magt; det ophørte han vel aldrig med at vidne om, men efter Englandsrejserne, især med hans store mytologi, synes han at lægge hovedvægten på at vise, at ånden åbenbarer sig i det lydlige ord, hvorfor han nu aldrig bliver træt af at arbejde for en skole, hvor det levende ord skulde være den sejrbringende Mjølner, som skulde drive fjenderne ud af Danmarks land. Omkring 1850, da de folkelige frihedstanker bliver de løftende kræfter under store opgaver, understreger Grundtvig meget stærkt, at ånden virker kun i frihed. Det syntes, som om han og hans venner i mange år samlede kræfterne om at indprente det danske folk denne sandhed. Med varme og klarhed talte de frihedens sag i kirke og skole. Når vi nu

tænker på skolen, ser vi, hvorledes man med store ofre rejste friskoler og højskoler for at vinde hjemsteder, hvor det åndelige liv kunde leve frit uden nogen indblanding fra nogen stats eller flertals side. Disse skoler blev „planteskoler for livet“, hvorfra den frihedsstrømning udgik, som i en årrække endog satte præg på det politiske liv. Det forenede venstres skoleprogram blev i høj grad præget af grundtvigske frihedstanker, og under skoleforhandlingerne i 70erne blev det disse tanker, som fra venstres side førtes frem mod det daværende højres tvangsforslag. I 1873 fandt venstres udvalgsmedlemmer, „at skolens grundlag fra 1814 ikke længer svarede til folkets udvikling, efter at grundloven havde gjort det myndigt. Det var en modsigelse, at man ikke turde betro de mænd omsorgen for deres børns undervisning, som havde del i afgørelsen af landets vigtigste anliggender. Herved krænkede man også familielivet og berøvede skolen den hjælp, der ligger i forældrenes levende deltagelse. I stedet for at skærpe tvangen skulde man appellere til forældrenes naturlige kærlighed til deres børn, der havde lagt sig for dagen ved oprettelsen af folkehøjskoler og friskoler.“ Den frihedsretning, som var anslået med den lille skolelov af 1855, hvorefter forældrene fik ret til at sørge for deres børns undervisning, burde følges og måtte i det hele taget danne grundlaget for en ny omfattende skoleordning. Religionsundervisningen burde overlades til hjemmene, og kirkens indflydelse over skolen gennem et gejstligt tilsyn burde ophøre.

Således var stillingen dengang; havde man da fået en af folketinget præget skolelov, havde det været en strålende sejr for grundtvigske frihedstanker. Siden er megen sand skyllet i havet. Rigsdagsmændenes tanker er vendt i anden retning; de har i over en menneskealder kredset om forfatningsplaner, fremskudte forter,

maksimalpriser o. s. v. Vore „pædagoger“ har så nogenlunde fulgt med den tyske skoleverden. Når disse rigsdagsmænd og pædagoger nu skal lave en ny skolelov, forstår man let, at resultatet er blevet den store skolekommissions betænkning. Men ude i befolkningen vil der være mange, som ønsker linien fra 1855 og 70ernes forhandlinger ført videre. Man mærker det på de mange spørgsmål, som kommer frem, spørgsmål, som vender tvivlende mod det hele organiserede tvangsprincip i vor skoleordning. Man spørger: Er undervisningstvungen et ubestrideligt gode? Burde man ikke efter 75 års folkestyre overlade det til hjemmene, hvorvidt de ønsker børnene underviste eller ikke? Eller om staten har nogen ret til at stille fordringer m. h. t. børnenes kundskaber, går denne ret så udover færdighedsfagene: læsning, skrivning, regning? Skal skolen — „gaven til folket“! — være et tilbud eller en påtvungen indretning? Hvis der skal være undervisningspligt, hvorfor skal den så netop begynde med 7 års alderen for alle børn? Hvem har bevist, at det just er den rette alder at begynde ved? Hvorfor skal undervisningspligten først ophøre ved 14 års alderen, skønt det påviseligt er til skade for nogle børn? Hvorfor skal den yderligere udstrækkes til de 16 eller 18 år?

Sådanne spørgsmål kommer frem — også i lærerkredse. Man begynder at tvivle på, at det store apparat er værd at opretholde, endsige bygge endnu tungere og mere maskinmæssig. Man begynder igen at forstå, at liv er vækst, som fryder sig i varme og frihed; men visner hen i kulde og tvang. Intet sted gælder det som i skolen, enten det er børneskole eller højskole.

Uffe Grosen.

Fra højskolens omegn og nabolav.

Af Povel Hansen.

(Se årg. nr. 29).

VI.

Fårevejle kirke og jarlen af Bothwell.

Følger man Nykøbing landevej fra Hørve gennem Vindekilde videre nordpå, kommer man en mils vej længere fremme til landsbyen Fårevejle*) i hvis kirke Skotten James Hepburn, jarl af Bothwell, fandt en grav efter fangenskabets på Dragsholm. I stedet for kronen, han i sit fædreland greb efter, fandt han et fængsel og en grav på en afsides kyst i det fremmede land. Men ved hans jordfæstelse i Fårevejle kirke er denne da også indtrådt i kredsen mellem de historiske mindesteder i Holbæk amt.

Denne kirke og dens minder, hvorved her skal dvæles lidt nærmere, er efter kenderes dom en af egn-

*) Dette navn, der i sin nuværende form er meningsløst, skulde efter nogles mening egentlig skrives „Forevejle“ og således betyde det første vadested, medens Svingningevejle da skulde være det næste eller bagerste, når man kom fra Odsherred. Andre derimod udleder navnet som „Farevejle“, det vil da sige rejsevadestedet, det sted, folk fra Odsherred måtte over, når de skulde på længere rejser.

ens ældste. Skønt den, hvad bygningsstil angår, næppe adskiller sig synderligt fra andre almindelige landsbykirker, er der dog et par egenheder ved den, som folk fra gammel tid har været opmærksomme på, og som har sat fantasien i bevægelse. Som sådan må først nævnes den højst sælsomme og ejendommelige beliggenhed på den ensomme, afsondrede højde eller skrænt lige ude på Lammefjordens kyst. Efter gammel folketro skulde den i ældre tider, når stormfloden stod på, helt kunne omskylles af fjordens bølger, idet disse da skulde kunne overskride den lave dalsænkning, hvormed kirkebakken ellers forbindes med det faste land.

Til sådanne tider, når kirken på sin lille holm, der omtrent helt kan dækkes af kirkegården, lå afspærret fra det øvrige land, må den i sandhed have afgivet et mærkeligt syn med sin bølgebrænding og sine skrigende søfugleskarer.

Om sådant virkelig har kunnet finde sted, ligger det dog forud for skriftlige optegnelser, men det er måske ikke helt umuligt, at noget lignende én og anden gang i fortiden har kunnet ske.

Mod nord og vest dækkes kirken og den nærliggende lille Fårevejle by af den vældige bakkekam, der længst mod vest afsluttes af det herlige højttønde punkt „Vejrhøj“.

Denne kirkens sælsomme beliggenhed har fra gamle dage sat folks sind i bevægelse og affødt adskillige sagn. Et af disse lyder således:

I ældgamle dage levede der på Risegård en rig og fornem frue, som hed Inger. Hun fik en gang i sinde at ville bygge en kirke ved sin gård, men hendes fromme forehavende så i lang tid ud til ikke at kunne virkeliggøres, idet at alt det arbejde, der om dagen var bleven gjort, blev den påfølgende nat stedse ødelagt,

uden at det var muligt at opdage, hvorledes dette skete *).

Til sidst måtte fru Inger da søge råd hos en klog mand, og denne oplyste hende nu om, at det var alle kirkebygningers og kirkeklokkers uforsonlige fjender, troldene, der her var på spil for at forstyrre og forhindre det fromme værk. Kun ved at følge en bestemt fremgangsmåde var det muligt at undgå dem. Denne bestod da i følgende: Når fru kom hjem, skulde hun lade spænde to stude for kirkedøren, der allerede var færdiglavet. Studene skulde hun lade gå, hvorhen de lystede, men på det sted, hvor de først lagde sig ned, skulde hun bygge kirken, der skulde troldene nok lade den ligge i fred.

Fruen fulgte den kloge mands råd; så snart hun kom hjem, blev de to stude spændt for kirkedøren og derpå slupne løs. De søgte da ned i engdragene ved fjorden, og efter her at have fyldt sig med det saftige græs, gik de op på skrænten længst ude, og her lagde de sig da endelig til hvile.

Dermed var altså kirkens beliggenhed givet. Fruen lod straks tage fat på bygningsarbejdet, og snart stod kirken fiks og færdig; ingen trold kunde her forstyrre værket. Men til minde om, at det var en kvinde, som havde været bygherre, lod hun tårnets tag vende skråningerne øst og vest, altså modsat kirkeskibets. Derfra denne temmelig sjældne omstændighed.

*) Dette sagn kendes også fra andre kirker her i landet, f. eks. Kalundborg og Stigsbjergby. Om den sidste hedder det: Udenfor byen ligger den temmelig høje, stejle og bratte bakke „Kirkebjærget“, ligesom opskudt af den flade slette. På denne bakke var det først bestemt, at kirken skulde bygges; men alt, hvad man om dagen byggede, blev om natten revet ned og ført hen til den plads, hvor kirken nu står; indtil man forstod meningen og byggede kirken dér.

Da fru Inger døde, blev hun — fortsætter sagnet — jordet på en ø ude i Lammefjorden. Øen fik navn derefter og blev kaldet „Ingerøen“ (nu sædvanlig Inderøen). En sten med indskrift blev sat over graven. Denne sten med sine sære ridser og streger (indskriften) findes endnu der på øen. Men efter kyndige mænds udsagn skal denne såkaldte indskrift nok ikke skrive sig fra menneskehånd, men blot være dannet af naturen. I måneklare nætter, når tågen bølger hen over grønsværet, kan det vel for et opskræmt øje og et modtageligt sind se ud, som om rækker af runestave dækkede den store rullestens vejrbitte overflade; men ved dagens frembrud og ved roligt, koldblodigt eftersyn viser der sig kun at være talrige, vilkårligt krydsende linjer tilbage, frembragte af vind og vejr på stenens forskelligartede bestanddele.

Fru Ingers gård, Risegård, sank senere i grus, og nu er den sporløst forsvunden; men ved midten af forrige hundredår skal dens ruiner endnu have været synlige.

Et andet sagn giver derimod en helt anden grund til valget af denne plet som byggeplads: På den bakke, hvor nu Dragsholm ligger, bode der — hedder det — i den fjærne oldtid en stor lindorm eller drage, der daglig drog ud i omegnen for at hente sin føde. Tit og ofte kom den på disse ture også ud ad Odsherred, hvor beboerne da skælvede af rædsel.

Da ødelæggelserne til sidst blev altfor følelige, fik man omsider det råd, som ved slige lejligheder blev givet: Man skulde med fløde og hvedebrød eller med nøddekærner, som nogle siger, opføde to tyrekalve til at tage kampen op med uhyret. Rådet blev fulgt; og ved den kraftige føde blev tyrekalvene efterhånden, da de voksede til, af en så uhyre størrelse og styrke, at man omsider vovede at lade dem binde an med den

frygtelige modstander. Kampen var forfærdelig, men endte dog med ormens død. Tyrene var imidlertid blevne så ilde tilredte og så forbrændte af dens gift, at de kort efter bægge lagde sig til at dø på et af de forbjærge, der gik ud i Lammefjorden eller — som andre siger — rasende af smærte styrtede sig fra skrænten i bølgerne og omkom. I taknemmelig erindring om de to faldne kæmpers bedrift opførte man da her på stedet Fårevejle kirke.

Sagnet om lindormen, der muligvis kan være fremkaldt ved de mærkelige, fantastiske ormeslyngninger i gammel stil, hvormed kirkens dør er prydet, går igen i flere skikkelser. Således hedder det i en anden af disse, at lindormen på troldeenes bøn havde lagt sig udenfor kirkens dør en søndag, mens menigheden var forsamlet til gudstjeneste, så intet menneske, som var derinde, atter kunde komme ud. Folk søgte på alle måder at få den bort, men den lod sig hverken lokke eller drive fra sin plads. Man lod da på kirkens nordside hugge en ny døråbning, hvorigennem menigheden så slap ud. Dette blev da anledningen til en anden sjældenhed ved denne kirke, den nemlig, at døren findes anbragt på nordsiden. Men lindormen voksede efterhånden så stærkt — hedder det videre —, at den til sidst omslyngede kirken ganske og bed sig selv i halen. Og da var det, man endelig fandt på at opføde de stærke tyre, der omsider gjorde det af med den. Indgangen på kirkens sydside skøttede sognefolkene imidlertid ikke om at benytte efter den tid, hvorfor den blev tilmuret og kun den i nordre side brugt. Men til minde om denne tildragelse naglede man til kirkens dør — mellem våbenhuset og skibet — afbildningerne af lindormen, to fantastiske drageskikkelser. Disse ses derpå den dag i dag og gør i forbindelse med den øvrige ejendommelige udsmykning af smedede orna-

menter og planteformer, der ligeledes er fastnaglede på egeplankerne, denne dør til en af de mærkeligste og efter stilen i arbejdet at dømme tillige til en af de ældste kirkedøre, landet kan fremvise. Den er rimeligvis mindst sine 600 år gl.

— Så vidt sagnene; men fra disse vender vi os nu til de historiske minder.

Skønt sagnet, som fortalt, sætter Fårevejle kirke i forbindelse med Risegård, véd vi dog intet derom med sikkerhed. Derimod kom kirken allerede tidlig i forhold til Dragsholm som sognekirke for godset. Gennem flere hundrede år har kirken således mellem gamle minder desangående opbevaret den berømte lensmand på Dragsholm, Ejler Hardenbergs kirkestol, prydet med hans våben.

Kort efter Svenskerkrigen 1658—60 blev kirke og kirketiende indkøbt af Dragsholms ny ejer, den rige og foretagsomme Kristian Frederik Adeler, søn af den bekendte søkrieger. 1731 blev Dragsholms gamle slotskirke på ny opført, efter at den i krigen var bleven afbrændt. Bygherren Lente Adeler traf da aftale med sognepræsten ved Fårevejle kirke om, at han for fremtiden også her skulde holde gudstjeneste. Det var den gang 73 år siden, en sådan sidst havde været afholdt i den gamle slotskirke. I al den tid havde menigheden, som bestod af beboerne af hovmarken og de såkaldte „Bjærge“, måttet drage til Fårevejle; nu kunde den atter betræde de gamle kirkestier. Men fra den tid har Dragsholms slotskirke været anneks til Fårevejle.

Da der naturligvis hverken er kirkegård eller begravelsesplads på Dragsholm, så er de afgangne herrers og fruers støv selvfølgelig ført til Fårevejle; den nordre fløj midt for kirkeskibet er således nu gravkapel for Dragsholms ejere, hvis kister dér findes indsatte.

Men denne omstændighed, at ligene fra Dragsholm førtes til Fårevejle, gav den nærmeste anledning til, at denne lille, ubetydelige og ukendte landsbykirke fik et navn i vor historie, idet Dragsholms navnkundigste statsfange, jarlen af Bothwell, her fandt sit sidste hvilested, efter at han i Dragsholms kælderfængsel havde afsluttet sit vilde og stormfulde liv.

På en brink, der skråner ned mod den skummende og brusende Clyde-flod, få mil fra Glasgow, ligger Skotlands prægtigste ruin fra middelalderen — lævningerne af det vældige Bothwell castle (slot), Hepburnernes berømte og besungne herresæde.

Vedbend og vilde roser slynger sig op ad de mægtige murrester, $4\frac{1}{2}$ meter tykke og 20 meter høje og af en uhyre udstrækning.

Om denne navnkundige borg skrev en gang en historiker, at den var „fejret i skotske sange og uforglemmelige for skotske sind“.

Her havde den ældgamle højskotske slægt „Hepburn til Hales“, Sydskotlands mægtigste adelsslægt sit navnkundige hjem.

Slægten, der sad inde med arveret til embedet „storadmiral af Skotland“, havde store vidtstrakte ejendomme.

Ar 1537 fødtes her i denne slægt James Hepburn. Hans moder Agnes hørte til en anden navnkendt slægt Sinclair, i Norden bedst mindet fra kampen ved Kringen i Gudbrandsdalen, hvor Skotter-hærens fører oberst Sinclair faldt sammen med alle hans landsmænd.

Den unge James Hepburn lignede sin slægt; som den var han stolt og ærgerrig. To af hans forfædre havde bejlet til skotske enkedronninger; men James standsede ikke herved; han løftede sine øjne til selve den regerende dronning Maria Stuart.

Hans opdragelse skal have været mangelfuld ja

slet; men det hindrede ham ikke i vildt og voldsomt at kaste sig ind i det politiske livs kampe, straks da han — tyve år gammel — arvede alle slægtens titler og store ejendomme. Stormfulde blev hans ungdomsår; mange og bitre fjender fik han; men fremad gik det, bestandig højere og højere op.

Under de skotske borgerkrige 1567 tumlede han sig som en fisk i vandet; men nu mødte den unge, vilde jarl af Bothwell sin skæbne: I februar måned dette år blev den skotske dronning Maria Stuarts anden mand Henrik Darnley myrdet, og blandt morderne udpegede rygtet blandt flere også James Hepburn, jarl af Bothwell.

I den påfølgende retssag lykkedes det ham vel at blive frikendt; men den offentlige mening dømte ham desuagtet skyldig.

Også til den unge, skønne og begavede men liden-skabelige Marie Stuart begyndte mistanken nu at klæbe sig, især da hun kort efter mordet ophøjede Bothwell til hertug over Ørken- og Shetlandsøerne og derpå ægtede ham. Om folkestemningen her havde ret, når den trods alt udpegede Bothwell som deltager i mordet får stå hen; meget taler derfor, kun lidt derimod; men af den forargelse, som derved opstod, benyttede hans og hendes fjender sig til at gøre oprør og vinde sejr. Dronningen blev kastet i fængsel; hvorimod Bothwell undslap ved flugt. Rigsdagen erklærede ham da fredløs og udsatte en høj pris på hans hoved, og for at fange ham udsendte man krigsskibe i alle retninger.

Bothwell var imidlertid med et lille følge flygtet om bord på to skibe, der førtes af en mand, som af den offentlige mening var stærkt udpeget som en grum sørøver. Udklædt som simpel matros lykkedes det Bothwell trods langvarig storm og uvejr, at undslippe de skotske krigsskibe og nå over i læ af den norske

kyst. Men netop da, som han trode faren ovre, begyndte den først rigtig.

Under den norske kyst, ikke langt fra Bergen, mødte de nemlig et norsk orlogsskib, og da hovedsmanden herpå antog de fremmede for sørøvere, forlangte han at efterse skibspapirerne, og da disse var i den største uorden, blev de to skotske skibe bragt ind til Bergen.

Ved ankomsten til denne by blev Bothwell genkendt af en norsk adelsdame, som han i sine velmagtsdage havde ægtet og derefter forstødt*). Der blev da nedsat en ret til ordentlig at undersøge hans forhold. Det lykkedes for resten ikke at skaffe bevis for, at han selv havde deltaget i sørøveri; man kunde derfor heller ikke modbevise hans udsagn, at han blot havde lejet disse skibe for på den måde at komme til udlandet og skaffe sig hjælp.

Skønt man således ikke kunde overbevise ham om nogen ulovlig handling, blev han dog for en sikkerheds skyld sendt som fange ned til København, og i slutningen af septbr. måned overraskedes kong Frederik II, som den gang opholdt sig i Ålborg, ved den til visse mærkelige underretning, at den skotske dronnings mand sad som fange i hans hovedstad.

Mange forskellige hensyn, som det her bliver for vidtløftigt at oprede, bragte omsider Frederik II til den beslutning vel at behandle Bothwell godt, men dog foreløbig sikre sig hans person. Skulde Marie Stuart atter komme til magten, kunde kongen give det udseende af blot at have skærmet hendes mand mod følgerne; og blev det hendes modstandere, der bar den endelige sejr hjem, kunde han gøre sig disse meget forbundne ved at have holdt Bothwell fangen.

Således blev den skotske hertug da foreløbig ind-

*) Se Carl Ewalds roman „Skottefruen“.

sat i et tårnværelse på det stærke Malmøhus i Skåne. Og kort efter var han genstand for de mest levende forhandlinger mellem det danske og det skotske hof; ti aldrig så snart var rygtet om hans skæbne nået til Skotland, før Marie Stuarts og hans fjender, som endnu var herrer i landet, fordrede ham udleveret til dom og straf på grund af hans deltagelse i Darnleys mord. Disse fordringer støttedes på det ivrigste af den regerende dronning Elisabeth i England. Sendefærd på sendefærd ankom fra Skotland til Danmark i den anledning. En gang bl. a. med den anmodning, at Bothwell, som dødsdømt i Skotland, måtte blive udleveret til Skotlands sendeherre, kaptejn Clark, som da skulde lade ham halshugge i København og kun sende hans hoved til Skotland.

Frederik II vægrede sig dog standhaftig ved at udlevere ham. Det synes, som om Bothwell har forstået at smigre kongen med det håb, at dersom han og Marie Stuarts parti atter kom til magten, da vilde de til Danmark afstå de skotske øer, som dette land fra tidligere tid gjorde fordring på. Kongen trode sig da bedst tjænt med at vænte og lod således Bothwell blive, hvor han var.

Under alt dette var den fornemme Skotte stadig bleven behandlet godt: forsynet med penge og klædt i fløjl, ligesom han også fik lov til skriftlig at vedligeholde en levende forbindelse med sine landsmænd og sin fængslede hustru i Skotland.

Men da Bothwells og dronningens parti nu efterhånden tabte deres fodfæste og betydning, slappedes også Frederik II's interesse for fangen, og hans historie bliver mere og mere dunkel. 1573 afbrød endelig kongen alle underhandlinger og forbindelser med Bothwell, og med det samme skifter også hans behandling til det værre. Dette omslag betegnes især derved, at Bothwell

flyttes fra Malmøhus til Dragsholm, den gang en af Sjællands stærkeste borge. Med sin temmelig afsides og ensomme beliggenhed var den særdeles vel skikket til bag sine mure at modtage en sådan mand, hvem man helst vilde gemme bort fra de levendes samfund. Det var den 16. juni, altså midt i den dejlige skærsommertid, at den fremmede jarl ankom til Dragsholm, det sted, hvis mørke fængselskælder — hans fremtidige hjem — nu for første gang åbnede sig for ham, det aldrig mere i hans livs dage skulde slippe. Hvilken modsætning mellem et liv derude under Guds fri himmel i den friske skærsommer og det, der her ventede den urolige, fredløse mand bag fængselsdøren.

På Dragsholm viser sagnet endnu hans fængsel — kaldet Bothwells kælder — og i muren dernede påvistes tidligere to jærnbøjler; ved disse skal hans lænker have været fastgjorte således, at han vel kunde bevæge sig omkring i kælderen, men dog kun så langt lænkerne kunde række. Hvorvidt sagnet taler sandt, lader sig dog ikke afgøre. I udlandet fortalte man i tilslutning hertil, at hans mad og drikke blev rakt ham gennem et lille vindu.

Bothwell var dog ikke den eneste mærkelige og fornemme statsfange, som i de år sad på Dragsholm, ja ikke en gang den eneste Skotte. Kaptejn Clark, den samme, der tidligere som skotsk sendeherre havde forlangt Bothwells henrettelse, måtte kort efter dele hans skæbne: Efter en mængde rænker og forbrydelser blev han som livsfange indsat samme sted. Efter sin død jordedes også han i Fårevejle kirke.

Om Bothwells sjælelige tilstand under hans lange fængselstid har man kun én efterretning, og den lyder på, at han i løbet af de første fængselsår på Dragsholm tabte fornuftens brug og blev vanvittig i sin elendighed. Hvis dette er tilfældet, har man måske her grunden

til den temmelig usædvanlige omstændighed, at lænke ham til fængslet.

Den udenlandske kilde, der skildrer ham som vanvittig, er sandsynligvis sand, ti med den forener sig menneskeslægtens sørgeligste erfaringer om dem, hvem sygdom og elendighed til sidst fortærede selve sjælen. Kun altfor ofte ser man her, hvad angstens vilde uro, uvishedens uafbrudte spænding eller den bittert skuffede forvæntning har formået at virke.

„Hvad der er foregået i Bothwells fængsel i de ensomme øjeblikke, hvor fortidens billeder atter gled forbi sjælen, og den usynlige dommer talte, har ingen pen vidst at opbevare, men ingen sådan behøves heller for at udvikle, hvad han må have følt, da han til sidst også så de mænd, der havde fulgt ham til Danmark, herfra tilbageskikkes i elendighed som ny ofre for den gamle brøde, og da han daglig lagde sig med tanken om, at den næste morgen også kunde udlevere ham til en grusom død; eller med hvilke følelser han i de lange, mørke timer år ud og år ind har måttet sammenligne disse angstfulde år med de stolte forvæntninger, der havde foregøglet ham en så forskellig bane. Få mænd har hensynsløsere end han higet efter at nå op til den ydre æres og højheds tinde; og få mænd er hastigere end han bleven nedstyrtede fra den igen.“

Således slutter historikeren F. Schiern sin indgående afhandling om Bothwell.

Efter 10 års fangenskab, 5 år på Malmøhus og 5 år på Dragsholm, døde jarl Bothwell i foråret 1578 på sidstnævnte sted. Hans død må i politisk henseende sikkert have været en lindring for Frederik II, der kun havde haft ærgrelser og fortrædeligheder af hans ophold i Danmark.

Bothwells nærmeste slægtninge var den gang døde; ingen begærede hans lig hjemsendt, og det blev derfor

jordfæstet i Fårevejle, Dragsholms sognekirke. At jordfæstelsen fandt sted inde i selve kirken, bekræftes så vel af samtidige optegnelser som af datidens skik og brug; det var den gang kun simple folk, der jordedes på kirkegården, medens de fornemme altid fik deres grav indenfor kirkemuren. Vel var Bothwell kun en fange, men han var dog ikke dømt efter danske love, og hans hustru, den skotske dronning, var endnu den gang i live. Det var derfor kun i sin orden, at hans lig blev jordfæstet på en måde, der nogenlunde svarede til hans høje rang og mærkelige skæbne.

Som man kunde vænte det, gik mindet om den fornemme fange, der i fem lange år havde hensukket sit liv i Dragsholms fængsel, ikke let ad glemme mellem egnens beboere. Virkelig udpegede også sagnet Bothwells ligkiste i Fårevejle kirke; det var én af en underlig gammeldags form, der henstod i kirkens nordre fløj. Sagnet kan forfølges et godt stykke tilbage i det attende hundredår.

Da senere hen opmærksomheden for Bothwells skæbne begyndte at vågne så vel i Danmark som i Skotland og England, fattede den engelske legationspræst Ellis 1858 den beslutning at lade åbne den kiste i Fårevejle kirke, som sagnet udpegede som Bothwells.

Efter at have fået den nødvendige tilladelse og sagkyndige bistand, skred han til værket for om mulig dér igennem at få et nyt bidrag til Bothwells historie.

Efter indbydelse af kirkeejeren, baron Zytphen-Adeler, skete undersøgelsen den 21. maj 1858 i overværelse af den engelske præst Ellis, anatomen professor Ibsen og Worsåe. Kisten var få år i forvejen bleven sænket ned under gulvet i kirkens nordre fløj mellem en del andre kister. Disse blev nu nærmere undersøgte, og det viste sig da, at kun to af dem kunde være så gamle som fra Bothwells tid; men da den ene

af disse indeholdt liget af en kvinde, kunde der altså kun blive spørgsmål om den anden, men netop denne var det, at sagnet udpegede som Bothwells.

Med undtagelse af det tredelte låg havde denne kiste megen lighed med en almindelig linnedkiste. Af udseende var den meget forskellig fra alle de øvrige ligkister dér, men lignede dem, der af fornemme folk brugtes på Bothwells tid. Den målte 3 alen $1\frac{1}{2}$ tomme i længden, 1 al. $1\frac{1}{2}$ tom. i bredden og 19 tom. i højden uden låg, med dette $23\frac{1}{2}$ tom. Den havde således, i lighed med andre ligkister fra den tid, en særdeles stor højde fra bund til låg. Men i modsætning til datidens smukprydede og stærke egetræs-kister var denne kun af fyrretræ og uden et eneste smykke eller jærneslag, ja endog uden hanke.

Ved afgangsen af låget sås det snart, at kisten indeholdt liget af en mand af stand. Det var indsvøbt i ligklæder af fint linned, sjældent godt vedligeholdt og pyntede med små rosetter, udklippede af sort papir. Hovedtøjet, som udvendigt var af hvidt lærred, var indvendigt af grønligt silketøj, ligesom også håndlinningerne var af silketøj.

Trods al søgen fandtes desværre ikke et eneste bogstav eller mærke på ligtøj eller kiste.

Liget selv, hvis hoved fandtes liggende under den ene skulder, sikkert som følge af en tidligere åbning af kisten, var mumieagtigt, men mærkværdigt godt bevaret med hud og hår. Da også andre gamle lig i samme begravelse tilligemed deres ligklæder er på lignende måde forbavsende godt bevarede, er det vel rimeligt, at denne mumieagtige indtørring er fremkaldt ved den tørre sandbund, som danner underlaget for kirken.

Liget tyder hen på en temmelig undersætsig og bredskuldret mand, 65 til 67 tommer høj, med små hænder og fødder, meget krum næse, stærkt frem-

stående kindben, lav og noget tilbagefaldende pande, temmelig bredt bagehoved og endelig med rødligt, gråt isprængt hår. Professor Ibsen måtte i det hele antage, at den afdøde havde nået en alder af omtrent 50 år, ligesom han også ytrede, at hovedet havde et umiskendeligt skotsk præg.

Worsåe, der i sin tid offentliggjorde udfaldet af undersøgelsen, og efter hvem den her gengives, er nærmest tilbøjelig til at anse liget for Bothwells; men da ethvert spor af oplysende indskrifter eller andre kendetegn, såsom smykker og deslige, mangler, må det dog stå hen som uafgjort for den strænge kritik, om sagnet har ret i at udgive denne kiste for Bothwells. En senere undersøgelse ved prof. anat. Hansen bragte ligeså lidt afgørende bevis. Imidlertid er det ved undersøgelsen hævet over enhver tvivl, at den afdødes alder stemmer med Bothwells, og at der, så længe i det mindste alle historiske oplysninger om Bothwells udseende mangler, og så længe det kun hedder, at han var en mand med et hæsligt udseende, intet er til hinder for, at liget virkelig kan være Bothwells. Derfor turde også den omstændighed tale, at der er anvendt en så iøjnefaldende simpelhed ved kistens udstyring og en så stor sparsomhed med silketøj ved ligklæderne. Ti netop dette kunde snarest tænkes at være sket ved gravlægningen af en fornem fange, på hvis standsmæssige jordefærd man dog ikke vilde anvende større bekostning end højst nødvendigt.

— Da senere den nordre fløj af Fårevejle kirke, hvor kisten tidligere stod, blev indrettet til et gravkapel for Zytphen-Adelers familje, blev kisten henflyttet til en åben begravelse under kirkens skib, hvor den siden har været tilgængelig for besøgende. „Men“ — for at anføre Worsåes ord — „enten nu denne kiste må erkendes for Bothwells eller ikke, turde dog kirkens

romantiske beliggenhed nok siges at passe godt til det mærkelige minde, som ligefuldt i hvert tilfælde knytter sig til den: Mindet om, at det var her, den ærgerrige, rænkefulde, af stærke lidenskaber omtumlede Bothwell, „Skotlands stolteste greve“, Ørknøernes hertug, ombyttede fængslets lidelser med gravens ro“.

Så meget er vist: James Hepburn genså aldrig mere de skotske højlande, den skrånende brink ved den brusende Clyde, satte aldrig mere sin fod i Bothwell castles haller eller plukkede vilde roser ved slottets mur; ved hans ensomme grav lyder ingen hjemlands sange. Hans navn blev verdensberømt, som hans liv blev et æventyr, der begyndte på Bothwell castle og nåde sin middagshøjde på Holywood slot; men dybt var faldet fra dronning Maries sovekammer til fængselskældereren på Dragsholm og den uprydede ligkiste i den afsides sjællandske landsbykirke.

Afskedsprædiken i korskirken i Vallekilde.

Søndag den 29de april 1923.

Tekst: Efeserbrevet 3, 14—21.

Det var apostelen Paulus' bøn for nogle af hans menigheder, vi nu hørte. I sine breve siger han ofte til den pågældende menighed, hvad han beder om for den. Og lytter vi til hans ord, føler vi os stående overfor noget stort og rigt. Det gælder både hans udtryk for, hvor inderligt han føler sig knyttet til de menigheder, i hvilke han har arbejdet og for det kristenlivs og menighedslivs rigdom, som han ønsker virkeliggjort og véd, kan virkeliggøres. — Når vi står overfor dette, har vel nok de fleste af os en stærk følelse af, at vore tiders vilkår er meget forskellige fra aposteltidens. Det liv, som vi kan leve, det samliv, som kan leves af en menighed og den, som har fået tjenergerningen i den betroet, tåler ikke sammenligning med det, som Paulus levede med sine menigheder.

Og dog tør jeg nok i dag, når jeg for sidste gang står her i denne kirke som eders præst, for sidste gang som sådan skal dele med eder det, som Gud har givet os i vor Herre Jesus Kristus at styrkes ved og leve af, tage disse ord, denne bøn af Paulus frem, for at vi sammen kunde prøve på at gøre den til vor.

Paulus siger: „derfor bøjer jeg mine knæ for fa-

deren, at han vil give eder kraftigt at styrkes ved hans ånd med hensyn til det indre menneske.“ Ja, det indre menneske, det egentlige, det værdifulde, det usynlige i os, det er det, det fremfor alt gælder om at få styrket. Det har vi nok følt mer eller mindre, vi, som har samledes år efter år her i denne kirke. Vi har følt det mer eller mindre klart, men følt det har vi: det er det indre menneske, der må styrkes. Dermed står eller falder det hele. „Hvad gavnede det et menneske, om han vandt den hele verden, men måtte bøde med sin sjæl“. Og der er så meget, der truer vort indre menneske, vil svække det, opløse det. Synd og død er jo bitre virkeligheder i os og om os. På en af de mange gamle ligstene i Roskilde domkirke står der på latin: nascendo morimur; det kan oversættes: vi fødes med døden i hjertet. Ja, således er kårene. Så gælder det da om at finde hjælp imod dette; det gælder om, at vort indre menneske kraftigt kan styrkes, så det ikke skal dø. Det har gennem årene været min længsel og bøn både for mig selv og for eder, at vi måtte kunne opleve det sammen her i menigheden, at Gud fader vilde gøre det, som Paulus siger, ved sin ånd, ånden, som gør levende og gør stærk. Ja, Gud være lovet, det er hans ånd, som følger med Herrens ord, der skal gøre det. Denne forvisning har for mig været kilden til, hvad jeg har haft af frimodighed og glæde som præst. Det var ikke af mit eget, jeg skulde give; men jeg turde føle mig i den ånds tjeneste, der tager af Herrens og giver os.

Hvorledes denne det indre menneskes styrkelse ved ånden udfolder sig, udtrykker Paulus videre således, at Kristus må bo ved troen i vore hjerter. Det vil jo sige, at det ikke mere er vort eget jeg med dets selviske interesser og ønsker, der er midtpunktet i vort liv og udgangspunktet for vor vir-

ken, men at det måtte være Kristus, hans sindelag, hans kærlighedstanker, der var vort livscentrum. Det er visselig, hvad for evig gør vor lykke, og hvad vi må bede om for hinanden. Og dermed: at vi må blive rodfæstede og grundfæstede i kærligheden. Langt er vi vel ikke nåde i den henseende; men betydningen og værdien heraf tvivler vi jo ikke om.

Og så munder Paulus' bøn ud i det følgende, som er det egentlige mål for hans forbøn for dem: at I må kunne mægte at fatte med alle de hellige, hvor stor bredden og længden og højden og dybden er, og at kende Kristi kærlighed, som overstiger kundskaben, for at I må fyldes indtil Guds hele fylde. Man føler, at Paulus her vil give udtryk for noget ubeskrivelig stort og herligt og rigt, en rigdom, som det er vanskeligt for ham at beskrive i ord. „Længden og bredden og højden og dybden“ — — Af hvad? Ja, det kommer i det følgende: Kristi kærlighed, som er ufattelig for erkendelsen. I dette skal også min forkyndelse iblandt eder munde ud. Det har jeg oplevet i de år, jeg har levet iblandt eder, at det, Gud har givet i Jesus Kristus, er ufattelig rigt. Hvad Gud har givet os i Jesus Kristus, den korsfæstede og opstandne, der lever med os og for os, der handler med os i dåben og nadveren, der ved sin ånd fører os ind i skriftens guds-have, der har ledet sin menighed gennem tiderne, givet den en krans af vidner, en skat af salmer, så vi med sandhed kan synge:

Så takke vi Gud, vor fader god,
 som lærken i morgenrøde,
 for dagen, han os oprinde lod,
 for livet, han gav af døde,
 for alt, hvad på mark i tusind år
 der grode til sjæleføde — —

det er så rigt, at jeg, når jeg har givet det bedste, jeg magtede i min forkyndelse iblandt eder, véd, at jeg kun har givet svage, famlende, stykkevise og ufuldkomne udtryk derfor. Og det er med denne rigdom, som Paulus udtrykker det her: Forudsætningen for at opleve den er først en hellighed af vort jeg, en styrkelse af vort indre menneske og dermed fællesskabet i menigheden. Paulus taler om at fatte rigdommen sammen med alle de hellige. Den, der sætter sig alene hen i et studerekammer, får ikke fat på denne rigdom; men den, der sætter sig på barneskamlen i Guds menighed, ham gives den.

Og et menighedsliv har vi levet. Svagt nok og med mange pletter. Det må vi villigt indrømme. Noget at rose os af har vi så vist ikke. Derimod adskilligt at skamme os over. Men med de brøst, vort menighedsliv har haft — det var dog et menighedsliv, i hvilket vi høstede, hvad andre havde sået. Det var et menighedsliv med fællesskabsfølelse, rig og lykkelig mangan gang ved vore menighedsmøder, rigest dog her i korskirken, når vi samledes om nadverbordet — og dog også med åbne døre. Det var ikke vor mening, at vi vilde slutte os af for os selv og anse os for bedre end andre. Nej, intet hellere vilde vi, end at den livets strøm, som vi følte strømme til os fra Gud i Jesus Kristus, vor Herre, måtte strømme videre ud i hjemmene og sognene, så at det kunde erfares, hvad vi synger:

Levende vand i strømme gå
til hver hytte fra livets kilde.

Ja, et menighedsliv har vi levet, som Guds ånd har samlet os til. Og til dette menighedsliv føler jeg mig i den dybeste taknemmelighedsgæld, og dybt vil

jeg sikkert komme til at savne det i de kommende dage. Men det tror jeg, jeg i dag tør love, at jeg på min fattige måde vil gøre, hvad Paulus gjorde på sin rige måde; jeg vil sige til eder: derfor bøjer jeg mine knæ for faderen, at han vilde give eder o. s. v. Og så vil jeg bede eder om, eder, som har givet mig så meget, at I også vil bære mig frem for Gud i bøn, at jeg måtte kunne gøre den gerning, der nu er betroet mig, til menighedens gavn og til vor Herres ære. Og hvis vi således bevarer bønnens, forbønnens fællesskab, så skilles vi jo ikke rigtigt. Derfor vil vi ikke synge vemodige afskedssange, men jubel- og takkesange for det, som Gud har givet os til at binde os sammen. Vi vil synge:

O, kristelighed!

Du skænker vort hjærte, hvad verden ej ved!

Og vi vil synge også nu, ja netop nu:

Det er så yndigt at følges ad
 med Jesus selv, i sit navn os givet,
 til kærlighedens guldprude stad,
 hvor Gud er lyset så vel som livet.

Det vil vi kunne, selv om vi skilles og fremtidig hver for sig med hele vort hjærte giver os hen til det ny, vi skal leve i. Og så vil vi sige med Paulus: „Ham, som mægter at gøre udover alt overvættes meget mere, end hvad vi håbe eller forstå, efter den kraft, som er virksom i os, ham være æren i menigheden, og det i Kristus Jesus, gennem alle slægterne i evighedernes evighed! Amen!

H. Fønnesbech-Wulff.

Fra mindernes verden.

Af Povl Hansen.

IV.

Minder fra 64.

(Fortsat fra nr. 29.)

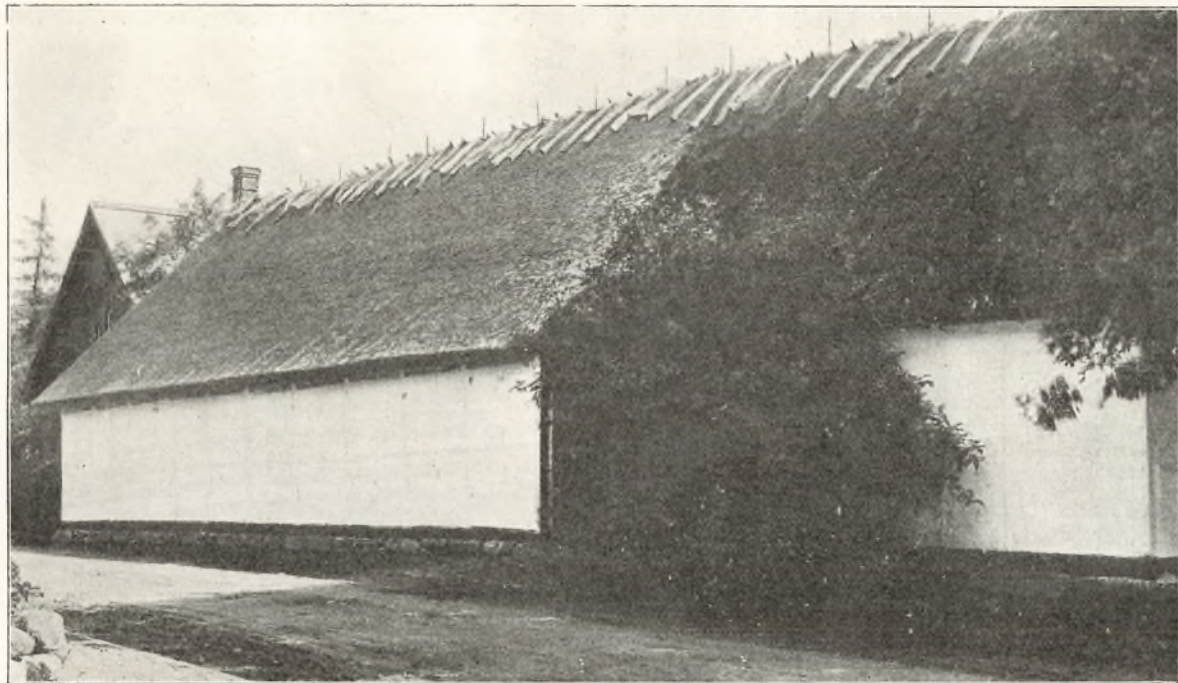
Mit første minde om den store verden og dens forhold ser således ud: Jeg står oppe paa landevejen ved indgangen til Ringe by; jeg står under en stor firkantet grøn æresport, jeg holder fader i hånden og ser på vejen foran mig to meget brede rygge, som tilhører to mennesker, der sidder ved hiandens side i en åben vogn.

Jeg ved, at af disse rygge er den ene kong Frederik VII's; den andens vistnok grevinde Danners.

Af de øvrige træk, som ellers hører denne dag til, kan jeg ikke nu skelne, hvor meget der skyldes min hukommelse, og hvor meget der skyldes, hvad jeg den gang og senere har hørt fortælle om denne store dag.

Men lad mig fremstille det hele i den sammenhæng, som det senere har antaget for mig.

Så snart budskabet kom til sognet om, at den elskede konge på sin rejse — vistnok over til Sønderjylland — vilde lægge vejen gennem sognet og endog gøre egnen den ære at spise på Ringe „privilligerede gæstgivergård“, vakte dette blandt sognets beboere den

Indkørslen til mit barndomshjem.

mest levende bevægelse og denne fandt omsider sit udtryk deri, at det besluttedes at danne en ridende æresvagt foran kongens vogn, så længe denne på sin fart opholdt sig på sognets grund.

Sognefoged i Ringe, gmd. Christen Larsen, optrådte som leder, og nu gjaldt det for enhver ærekær yngre mand om at skaffe sig hest og ridetøj for at kunne være med i kavalkaden.

Far mente, at han med sine omtr. 40 år var for gammel; men hans yngre broder, „farbror Rasmus“, som tjente hos far i deres fælles barndomshjem, var derimod straks rede.

Til alt held havde vi netop kort i forvejen købt en hest, der var som skabt for hensigten. Den var rød af lød med en stjerne i panden, fin, let og spillende livlig.

Jeg husker godt den dag, den holdt sit indtog på vor gård, alle, både store og små, selv gamle bedste-fader var ude i gården for at tage den i øjesyn. Den tyggede på bidslet, så skummet fløj, dansede på stenbroen, spilede de blanke øjne op, så de skinnede; kort sagt, den tog sig i et og alt ud til sin fordel.

Far bevægede sig en stund i tavshed omkring den, standsede derpå, og idet han klappede dens blanke, trinde side, sagde han henvendt til mor: „Har du set mage til svane-hals“! Jeg studsede, det var nemlig første gang, jeg hørte dette ellers så yndede udtryk.

Modtagelsen var i enhver henseende anerkendende, næsten begejstret, og sælgeren Erik Møller i Rynkeby havde ære af sit dyr; selv om fader jo nok syntes, at de 230 rdlr., han måtte betale for den, var en meget høj pris.

„Den lille røde“ blev snart alles kæledægge, så opmærksom, så smuk og livfuld den var.

Denne hest skulde farbror Rasmus ride, og der

var mange, der misundte ham. Den blev striglet og pudset som aldrig før, ligesom naturligvis også farbror kom i den stiveste puds, ny, brun, stiv hat o. s. v.

Nej, hvor han bagefter kunde fortælle om turen; vi så den lyslevende for vore øjne.

Med sognefogden i spidsen holdt rytterskaren i god tid opstillet på landevejen på det sted, hvor denne førte ind over sognegrænsen.

Nu kommer kongetoget, og da vognene havde gjort holdt, frembærer Chr. Larsen da i velvalgte ord bøndernes ønske om at danne æresvagt til hest for kongen gennem sognet.

Kongen indvilligede straks, men tilføjede dog: „Men I kan vel ride stærkt, for jeg har hast“.

Dette mente sognefogden nok kunde lade sig gøre, og toget satte sig atter i gang med rytterne som fortrop. Dette at „ride stærkt“ viste sig dog at være lettere sagt end gjort. De lette, fyrige heste for kongens vogn travede ud, så det forslog

De muntre forridere opdagede hurtigt, at de her havde fået en opgave, der var betydelig vanskeligere at løse, end de fra først af havde tænkt sig. Kongens lette forspand strakte ud; stærkere og stærkere sattes farten op; de tunge og stive bønderheste havde den yderste møjle med at bevare førerpladsen. Al orden og retning opløstes efterhånden ganske. Enhver kilede på, det bedste han havde lært i galop, alt hvad remmer og tøj kunde holde.

Flere ryttere tabte herredømmet over dyrene, der gjorde sig utilbens. Således kom en husmand fra Rynkeby i trætte med sin lånte hest; denne stejlede, slog dernæst bag ud, og inden rytteren vidste et ord deraf, var han havnet ovre i det levende hegn hinsides vejgrøften. Min farbror red ude ved vejsiden lige foran kongevognen og blev her øjenvindne så vel til husmand-

ens ublide skæbne som til kongens store moro over optrinet. Både han og grevinden lo, så det klukkede.

For min farbror var dagens stolteste øjeblik dog det, da kongen med spidsen af merskumspiben pegede hen mod hans hest, „den lille røde“, og åbenbart gjorde grevinden opmærksom på det lille rappe og livlige dyr, der med lethed klarede vanskelighederne.

I Ringe „kgl. privilligerede gæstgivergård“ skulde der spises, og her udfoldede egnens „bedre folk“ deres belevenhed.

Blandt den store skare, som „med tørre munde“ måtte holde sig på afstand, var også min far; han var dog så heldig at komme inden for i „fremmerset“. Her kunde han da lejlighedsvis slippe til at høre et og andet, ligesom også enkelte glimt derinde fra kunde opfanges af den elskede konge. Men det store øjeblik oplevede far dog først, da måltidet var til ende, og den kongelige gæst atter skulde ud for at fortsætte sin rejse. Der var nemlig ingen, der tænkte på at rydde forstuen, så far og de andre blev stående dér for at se kong Frederik VII på nært hold. Og dette lykkedes over forvæntning.

Kongens svære skikkelse havde vanskeligt ved at knibe sig igennem den tætpakkede forstue; og da far netop stod yderst, strøg kongens arm far tværs over brystet i forbifarten. Dette lille eksempel på Fr. VII's jævne færd gjorde et dybt indtryk på far, og han glemte aldrig at fortælle det til os børn, når denne dag kom på tale.

Det menige folks beundring for denne konges jævne og tillidsfulde færd var ubegrænset og kan kun sammenstilles med dets ærbødige, ja barnlige kærlighed til ham.

Det var nok for resten ved denne samme lejlighed

at den Ringe kromand af kongen blev hjulpet ud af en vanskelighed, som øvrigheden havde sat ham i.

Overleveringen fortæller nemlig, at hans krolade var — for rigtigt at opfange de rejsende bleven lagt så langt ud på landevejen, at han havde fået tilhold om atter at rive den ned for igen at gøre færdselen fri.

Herom skal han da nu have benyttet den gunstige lejlighed, henvendt sig til kgl. majestæt og allerunderdanigst anholdt samme høje person om at redde hans rejselade. Kongen skal have ladet sig bevæge ved mandens nød og afgjorde ved kongelig magtfuldkommenhed sagen således, at kromanden skulde slippe med at nedrive to alen af det længst fremspringende ladehjørne, så skulde det andet få lov til at blive stående.

Dette skete, og trods alle ildesindede myndigheder fik laden således lov til i fred at blive på sin gunstige plads.

Mit næste minde om den store verdens forhold skriver sig fra en begivenhed nogle måneder senere. Det var en klam, tåget novembermorgen i 1863. Vi sad alle omkring bordet for at spise davre. Henne for enden af bordet sad far, foran bordet udvendigt mor og pigerne; bag bordet under vinduerne farbror og jeg.

Da bliver døren pludselig med voldsomhed stødt op, og i døråbningen står morbror Hans, — hvis gård lå på den modsatte side af gaden lige overfor mine forældres.

Morbror bliver et øjeblik stående ganske stille i den åbne dør, og mens alles øjne rettedes spørgende på ham, sagde han med en underlig dump klang i stemmen: „Frederik den syvende er død“. Der blev som en dødsens stilhed i stuen. Hvor dybt et indtryk, det har gjort på mig, ses deraf, at det var, som om alt i stuen i dette øjeblik fotograferedes i min sjæl. Jeg ser for mig alt til de mindste enkeltheder; bedst husker

jeg det gamle bornholmerur; dets skive lyser med grønlig glans, og viseren står på 7.

Da den første lammende overraskelse var ovre, kom morbror helt ind, tog en stol og satte sig. Det var som om alle trængte til at drøfte den skæbnesvangre nyhed, hvis fremkomst skete så overraskende, da ingen havde så meget som en anelse om, at kongen var syg.

Af samtalen her erindrer jeg kun en drøftelse af, hvorvidt Frederik-erne eller Kristian-erne havde gavnet Danmark mest. Der blev nævnt, mindes jeg, de to navne Kr. IV og Fr. VI. Men hvilket resultat man kom til, har jeg dog glemt. Måske man heller ikke kom til noget bestemt.

— Det var i begyndelsen af vinteren 1863—64. Vi børn havde spist til middag og opholdt os nu nede på „Toftekæret“, en af byens gamle branddamme, nu næsten tilgroet. Den lå i det sydvestre hjørne af min faders mark og tjænte om vinteren os børn til isbane. Således også i dag; men det var nu alligevel ikke udelukkende isen, der i dag „trak“. Rygtet gik nemlig, at i denne eftermiddag vilde soldaterne på deres vej over til Danvirkestillingen komme forbi vor lille landsby; i det de benyttede landevejen fra Nyborg til Assens.

For nu ikke at gå glip af dette syn havde bymændene fået „smedens Lars“ til at holde vagt; han skulde så udråbe det højlydt i byen, når soldaterne nærmede sig.

Lars havde til vi børns store glæde valgt vort „Toftekær“ til opholdssted under sin vagttjeneste. Han var en lille forvokset fyr på en sytten, atten år, et par gode ben ejede han, men kroppen var sunken sammen, så ryggen dannede en pukkel; ansigtet var blegt, håret langt og mørkt, og af munden ragede et par meget store hjørnetænder slemt frem.

Til trods for dette ufordelagtige ydre var Lars en rask knægt, godmodig og uforknyt. Han overraskede i dag os andre tilstedeværende småfolk ved sin — for os — ubegribelige færdighed i at „slire på is“. Efter et mægtigt tilløb kunde han under den susende fart hen over isen endda stå på et ben og strække det andet vinkelret frem foran sig. Jeg ser endnu for mig de hvide streger, som hans syv hjemmesmedede træskosøm trak ud ad den blanke is, når han således „slirede“ af sted på et ben.

Som legen nu imidlertid gik allerbedst, ser jeg pludselig Lars stå stille, skygge med den lille, tykke hånd over øjnene. I næste nu lød det: „Der er de!“ hvorefter han i en fart, der spotter enhver beskrivelse sætter af sted ind ad byen til. Armene stod under løbet som et par vinger stivt ud til hver side; det blanke jærnbeslag på hans træsko glimtede bagude helt oppe i højde med hovedet på hans lille sammensunkne skikkelse, for hvert skridt eller spring han under løbet tog. Jeg syntes aldrig, jeg havde set et menneske løbe så fabelagtig hurtigt.

Det næste, jeg mindes, er, at jeg stod med fars hånd fast i min nede ved landevejen. Vi havde stillet os oppe på den høje grøftevold, der afgrænsede vor mark ud mod landevejen, og her stod foruden os de fleste af landsbyens folk. På Lars's anskrig havde de styrtet ud af huse og gårde for over hals og hoved at ile op til landevejen og dér se fortroppen af den hær, der i den nærmestfølgende tid skulde samles og opstilles derovre på Danmarks gamle grænsevold mod syd

Østerfra, nedad den store Bredlandsbakke kom de nu marscherende, række efter række, aldrig syntes det at ville tage ende; — nej — at der dog var så mange mennesker til i verden, det havde jeg aldrig tænkt mig; det måtte da være en hel umulighed for

Tyskerne at komme ind i Danmark, når vi havde så mange soldater til at genne dem ude. Det næsten svimlede for mig.

Hvert øjeblik kastede soldaterne små spørgsmål over grøften til os. Et af de hyppigste var: „Hvad hedder den by?“. Herpå svarede far; men det var et underligt svar, han gav: „Sødinge“ svarede han, sådan havde jeg aldrig hørt byens navn før. Den hed jo ellers altid „Sø-je“. Jeg var forbavset men fandt ikke lejlighed til at få far afæsket en forklaring.

Ved vejgrøfterne langs bægge sider af den fremdragende skare så's en mængde halvvoxne drenge, der havde fået lov til at bære soldaternes geværer, de så uhyre selvbevidste ud og asede af sted med deres tunge byrder.

„Hvor er de drenge fra, far?“

„De er fra Ryslinge og følger soldaterne på vej,“ svarede far.

Tænk at de drenge turde, at de ikke var bange for de fremmede soldater, og tænk, at de turde gå så langt alene, mon de nogen sinde kunde finde hjem igen. Med bægge mine hænder greb jeg om fars hånd som for at holde mig fast, at jeg ikke skulde blive suget med ind i dette forunderlige, som i dag gled forbi mit øje.

Længe efter, at soldaterne var dragne forbi, glimtede det for mine øjne med skinnende bøsseløb, blanke knapper og blå bukseben i evig skiftende bevægelse.

— Men dette var nu blot den første dag. Der kom mange andre af lignende art. En dag var det rytteri, og dette drog endda ind igennem min fødeby's slangebuktede gade, der var så snæver, at den yderste rytter i geledet hvert øjeblik stod fare for at blive redet i grøften eller rende knæet mod et fremspringende hus-hjørne. Det var husarer; nej se dog, sikken nogen

heste, så tynde og smalle, sikken nogen fine, slanke ben, de har. De lignede slet ikke vore heste, som var anderledes svære. Nej! hvor dog de mennesker er fint klædt på med de morsomme løsthængende trøjer, de mangfoldige hvide snore, de lange raslende sabler og de blanke sporer; aldrig havde jeg i min vildeste fantasi kunnet forestille mig noget lignende; de måtte da vist være prinser alle sammen.

„Far, far, hvad er det for noget hvidt noget, der sidder alle steder på hestenes hovedtøj?“

„Det kaldes snogpander, min dreng,“ lød fars gådefulde svar. „Snogpander“, — men hvad var det dog far kaldte de små hvide tingester — snogpander; aldrig skulde nogen dog tænke, at der havde levet så mange snoge i verden. Jeg havde hidtil kun set nogen ganske enkelte oppe i vor skov eller tilfældige ude i møddingen om sommeren, når solen bagede og ophedede den. Hvor var der dog meget underligt til i verden, når man bare kom under vejr dermed —.

Mindet om de forbidragende husarer blev dog nok så meget hængende i mine ører som i mine øjne, ja endnu halvtredsindstyve år efter hører jeg tydelig hestenes hovslag mod bygaden, det lød som trommestikker, der gik, eller som når man kaster en håndfuld ærter mod en dør; jeg hører de lange sablers raslen, sele-tøjets knirken og hestenes prusten. Mange år senere blev jeg mindet om denne forvirrede strøm af lyde, da jeg første gang stod og lyttede til en bjærgstrøm, der skummede og brusede af sted ned ad fjældsiden.

En anden dag fyldtes landevejen, så langt øjet kunde række, af — en drift stude. Disse overvældende mængder, det var i det hele taget, som om mine hidtidige forestillinger om tal og mængde i denne tid blev sprængt i stumper og stykker. Verden blev med et så ængstelig stor og bundløs. Studeopdræt finder som be-

kendt ikke sted på Fyn; jeg havde aldrig før hørt dette ord nævne og dertil kom disse dyrs fremmedartede udseende. For mig havde hidtil så godt som alt dyr af kvægracen været røde af lød, kun en ganske enkelt broget eller sort; men disse stude var mest musegrå, blakkede eller næsten gule, de havde enten uhyre lange tynde og spidse horn eller også — o besynderlige verden — slet ingen horn. Dette — en ko uden horn — havde hidtil for mig hørt til det utænkelige. „Kullede“ kaldte far dem; dér hørte jeg første gang dette ord.

Det var rent utroligt, så mange ny ord, jeg i denne tid nemmede.

Nogle af studene blev indsatte hos os som hos de andre gårdmænd i byen for en kort tid; og atter måtte jeg undres: de blev fodrede med den rene og skære havre, der uden videre omstændigheder blev hældt lige i krybben til dem. Hvor måtte jeg ikke forarges ved at se en sådan ødselhed. Nej, da var far og alle andre, jeg kendte, anderledes sparsommelige.

Verden lignede slet ikke sig selv mer; og det var næsten, som om alt var bleven nyt for mig.

Men nu fik vi også soldater i indkvartering. Den første gang kom der 12 til os; men den næste gang steg tallet til 24. Så mange kunde der umulig skaffes plads til inde i huset. Der blev derfor ude i et af de tomme „lad“ (korngulve) spredt et lag god og tør halm, og på denne halm lod moder så rede en mægtig søster eller rettere „brodersæng“. Først bredtes det ene rene og hvide lagen tæt op til det andet, så lagdes der hovedpuder og efter at en ny række lagener var bredt, kom så alle dynerne fra moders de store himmelsænge; hvor de havde løftet sig den ene over den anden højt op mod „himlen“. Det viste sig, at der blev rigelig sængeplads til hele flokken.

Jeg har en følelse af, at moder den aften var et

lille gran stolt, da sængene blev afleveret; og soldaterne jublede, da de så, at de alle kunde „komme i sæng“.

De skulde tidligt til ro; ti de skulde stille tidligt næste morgen til videre march. Solen stod endnu på himlen, da alle kommanderedes i sæng.

Jeg fik min lille person anbragt ridende tværs over den temmelig høje dørtærskel i den åbne laddør og herfra betragtede jeg med den højeste undren de muntre Jens'er, der under og efter afklædningen fandt på tusinde uskyldige løjer, snart puffede de hverandre omkuld i halmen, snart sprang de i mer eller mindre afklædt tilstand buk over hverandre; men da stemningen stadig steg, kom fader hen til mig, tog mig ved hånden og foreslog til min store fortrydelse, at vi skulde gå ind. Jeg kunde da ikke begribe, hvorfor far så brat vilde afbryde morskaben, netop som jeg syntes, den var på sit allerhøjeste; men naturligvis, det kunde ikke i mine vildeste fantasier falde mig ind at gøre indvendinger, jeg vidste jo, at når far havde sagt en ting, så stod den fast, om så alt andet ravede. Jeg rejste mig derfor og fulgte ham ind om end med stor sorg over den afbrudte forestilling.

Når jeg om morgenen kom op, var indkvarteringen altid væk.

Efterhånden standsede dog atter denne stærke strøm af soldater gennem egnen, og den gamle ro vendte nu for en tid næsten tilbage igen, men helt som før blev det dog ikke. Der var en sælsom rastløshed over alt og alle.

Folk så frimodigt på forholdene, og jeg mindes fra de dage aldrig en forknyt eller ængstelig ytring.

Vi skulde nok klare os ligesom sidst, sagde de gamle soldater fra „48“.

Ud på vinteren blev jeg syg og måtte for en tid holde sængen. Det var vist ved den lejlighed, at jeg

af lægen, den gamle astmatiske Gandil fik nogen mixtur, der smagte så fælt, at mor ikke trods al overtalelse kunde få mig til at tage den. Der måtte da kaldes på far. Han kom, løftede mig op på sit knæ, tog medicinskeem med den ene hånd og førte den med den største ro ganske langsomt hen til mine læber, mens han så på mig, og med stort eftertryk på hvert ord sagde til mig: „Lad mig nu se, min dreng, at du er ingen „knæhøne“.“ Nu var skeen der og — munden åbnede sig, og inden nogen vidste et ord deraf, var mixturen skyllet ned.

Jeg undredes den gang og gør så endnu over, hvad en „knæhøne“ egentlig var; men jeg fik mig ikke til at spørge derom, og nu bliver det vist aldrig opklaret.

Men sådan var far. Han rørte os aldrig med en finger, og han behøvede det heller ikke; ti når han havde sagt det, se, så skete det. Ja, hvor holdt jeg af ham netop som han var, så mild, så munter og dog så bestemt overfor os — aldrig vrøvl.

Så var det da en formiddag; jeg mindes mig selv liggende i den store alkovesæng, „fars sæng“ hvor jeg havde min faste plads ved hans side. Både far og mor var denne formiddag kommen ind til mig i sovekamret; de havde taget plads på hver sin stol henne ved det lille „sovekammerbord“. De sad og talte sammen, og jeg så på dem.

Da farer døren inde fra dagligstuen op med et ryk; i døråbningen stod en fattig nabokone; hendes sorte hår hang i tjavser ud under „huen“, ansigtet var ligblegt, og hvert et træk som i den højeste ophidselse. Med dirrende stemme og uden at give sig tid til at komme ind i stuen, råbte hun blot: „Danevirke er rømmet!“ Hvorpå hun forsvandt lige så hurtigt, som hun var kommen.

Jeg var bleven en del opskræmt ved konens be-

synderlige optræden, uden at jeg dog forstod meningen af hendes ord.

Men da jeg nu vender blikket henimod mine forældre, blev jeg for ramme alvor ræd. Bægges ansigter var unaturlig hvide, og store tårer rullede ned ad moders kinder; men hvad gik der af far. Han bøjede sig frem over, lagde bægge arme på bordet, og hovedet på armene og — jeg syntes, han græd.

At mor græd det undrede mig ikke så meget. Mor var en stille, tåremild kvinde; men at far græd, det havde jeg aldrig før oplevet.

Jeg forstod, at en forfærdelig ulykke måtte have ramt os; men jeg vidste slet ikke, hvori den bestod. Rædsel greb mig, jeg fo'r op over ende i sængen og råbte i den vildeste angst af mine lungers fulde kraft: „Far, hvad er det, hvad er det“ ?

I samme øjeblik løftede far hovedet og vendte et blegt, men mildt og roligt ansigt imod mig. — Først længe efter forstod jeg, hvad denne tilsyneladende ro må have kostet ham. Han rejste sig og gik hen til min seng, hvor han satte sig på „sængefjælen“ og talte mig stille og mildt til ro. Endnu er det, som føler jeg hans varme hånd stryge atter og atter hen over mit hår, indtil den sidste følelse af angst forsvandt ved hans stille og gode ord.

Jeg kunde atter ligge som før og tænke på andre ting. Således modtog jeg budskabet om det sørgelige tilbagetog.

Tiden gik, jeg kom mig igen, men jeg syntes, der lå noget trangt og trykkende over alle mennesker. Når de voksne kom sammen, talte de altid om krigen og ofte om tilbagetog.

Det står for mig, som om alle uden undtagelse holdt sig for overbeviste om, at der var forræderi med i spillet.

Efter alt hvad de havde hørt om Danevirkes befæstning og uovervindelige styrke, var det jo klart, at det ikke kunde hænge rigtig sammen med dette hovedkuldts tilbagetog, endnu førend stillingen var bleven prøvet. Danmark var forrådt.

Dette var dog det værste af alt.

Og ikke bedre blev det, da der efterhånden spurgtes, hvordan det gik ved Dybbøl. Noget skændigere syntes man var utænkeligt: Officererne forbød ligefrem mandskabet at skyde på fjenden, man havde blot at ligge stille som skive og lade Tyskerne skyde til måls efter sig, så meget de lystede.

Hvor var det harmeligt.

Ja, således mindes jeg snakken gå, når folk kom sammen.

Mors yngste bror, Jens, var også blandt de indkaldte. Han hørte vistnok til den ældste af de indkaldte årgange. Nu lå han ved Dybbøl, jeg tror ved 16. eller 17. infanteriregiment.

Det blev da bestemt, at morbror Hans og far samt vistnok et par andre bymænd skulde en tur over at besøge ham. For far blev denne rejse rig på indtryk. Han havde under treårskrigen 1848—50 været fritaget som „gammelmandssøn“ og således ikke set krigen på nært hold.

Heller ikke havde han indtil da nogensinde sat sin fod udenfor „Fyns land“. De tog med dampskib fra Fåborg (el. Assens) til Als, hvor de traf Jens, og hvor de nu opholdt sig et par dages tid, ivrig optaget af det mægtige skuespil, som foregik lige for deres øjne hinsides Alssund.

Det var vist fra den rejse, de medbragte et fotografi af morbror Jens. Det første sådanne jeg mindes at have set. Jeg kunde dog ikke kende ham; han havde fået et mægtig langt og svært skæg.

Så meget er imidlertid vist, at nogen opmuntring med hensyn til en god afslutning af krigen bragte denne rejse os ikke. Meget blev der talt om hjælp fra Engelskmændene; men den kom bare ikke.

Så var det en dag i det tidlige forår, luften var så frisk og så forårsmild, dog uden solskin. Vi opholdt os tvært imod hjemmets sædvanlige regel ude på landsbygaden både far, mor og vi børn, ja vist hele husstanden. Og det var ikke alene fra vor gård, der var udvandring, det var fra alle gårde og huse i byen; det var som ingen i dag kunde udholde ensomheden i deres eget hjem, alle måtte ud og dele spændingen med hverandre. Ja, ti spænding det var der. Man kunde nemlig den formiddag høre kanontordenen ovre fra Dybbøl som aldrig før. Morbror Hans, der havde været med både ved Frederits og Isted, lærte os børn, hvorledes vi skulde lægge øret mod jorden og lytte. I den stilling forstærkedes lyden betydeligt for os, det lød som om lange vognrækker kørte over en bro langt borte eller som vedvarende torden på lang afstand.

„I skal se, at i dag stormer de“, sagde morbror Hans. Ingen sagde et ord til svar; han var her en autoritet. Men uhyggen knugede os alle og har naglet dagen fast i mit minde.

Ja visselig stormede de, og kort efter hørte vi da også, at Dybbøl var falden.

En stor del af hæren førtes nu over til Fyn, og iblandt dem var også morbror Jens.

En af de nærmest følgende dage stod jeg og flere af vor familie igen ude på bygaden og talte sammen. Da kom der henne fra landevejen en soldat gående ind mod byen. Da han kom nærmere, viste det sig at være morbror Jens. Men hvor så han dog forandret ud og det var ikke blot det svære sorte fuldskæg, der nær havde gjort ham ukendelig for os. Han så mager

og bleg ud, og det muntre og milde smil, der ellers havde ligget om hans mund, var borte. Hans udseende var bleven så underlig strængt ligesom forstenet.

Også hans dragt bar kendelige spor af den vilde færd, han nys var kommen fra; den var flænget af flere kugler fra Dybbøl. Det sidste jeg lagde mærke til, da han gik ind gennem hjemmets port hinsides gaden, var et rundt hul, som en geværkugle havde lavet gennem det ene bukseben.

Jens blev hjemme i nogen tid; men han holdt ikke af at „fortælle fra krigen“. Lidt fik vi dog at høre. Han og en god ven af ham Jens Kristian Berntsen (ældre broder til Klaus Berntsen) havde holdt sammen på tilbageslaget fra Danevirke, fortalte han. Kun den yderste kraftanstængelse havde reddet dem. De havde aftalt, at de vilde stå sammen, i hvad der så måtte komme; bægge vilde de føre marchen til ende ved fælles hjælp eller, om dette var umuligt, da bægge blive tilbage til død eller fangenskab.

Det lykkedes dem dog at nå ind til Sønderborg.

Under forsvaret af Dybbøl i den følgende tid blev det mere og mere sådan, at soldaterne ikke måtte besvare Tyskernes ild mod skanserne, idet alt skulde spares til stormens øjeblik for at have noget at møde fjenden med. Dette forstod soldaterne ikke eller vilde ikke godkende rigtigheden deraf. Det måtte være et nyt udslag af forræderiet fra Danevirke. Mange af folkene var herover meget ophidsede, fortalte morbror, og en af de sidste dage på Als, kom det til et uhyggeligt optrin ovre i Sønderborg. Regimentet skulde over i Dybbølstillingen én dag, før det egentlig var deres tur, og denne omstændighed bragte misfornøjelsen til udbrud. Mod nogle enkeltes indsigelse vedtog soldaterne, at de ikke vilde rykke over i stillingen igen,

undtagen det løfte blev givet, at de måtte gengælde Tyskernes ild efter bedste ævne.

Det kompagni, morbror Jens hørte til, blev under den følelige mangel på officerer kommanderet af en lieutenant, der ingeniørlunde hørte til de vel lidte.

Da der nu kommanderedes ret og gevær i hvil for at marchere af, råbte mandskabet, at de ikke vilde gå et skridt, før de havde fået tilladelse til fra Dybbølstillingen at besvare fjendens ild. Lieutenanten lod imidlertid som ingenting og kommanderede „march“!

Morbror var højre fløjmand i første geled; lige bag sig som fløjmand i andet geled havde han en kæmpestor smed oppe fra Nordfyn. Han og Jens havde været meget uenige om den tagne beslutning. I det morbror hele tiden havde holdt på, at i hvor vel han var lige så forbitret som de andre over den tvungne uvirksomhed i løbegrave og skanser, så mente han dog, at det var et aldeles utilbørligt middel, soldaterne her greb til: at nægte lydighed, og han havde derfor åbent sagt, at han hverken vilde eller kunde underkaste sig den tagne fællesbeslutning. Han vilde gå fremad, når der blev kommanderet, ligegyldigt hvad så kammeraterne vilde synes eller gøre. Trusler blev ikke sparet; men han ænsede dem ikke.

Da kompagniet altså nu stod opstillet med gevær i hvil og netop skulde frem, bøjede den vilde ophidsede smed sig frem mod morbror Jens og hviskede: „Der- som du vover at gå frem, når kommandoordet lyder, så planter jeg min bajonet i ryggen på dig“.

Jens svarede tilbage: „Har du nogen sinde set mig gå tilbage, når der har været kommanderet frem, så værsgo, stød bare til!“

„March“! lød det fra lieutenanten og morbror og nogle ganske få andre spredt ned ad geledet „parér-

ede ordre“ og gik frem; men da de andre blev stående, standsede de efter at have taget nogle få skridt.

Morbror hørte smedden brumme som en bjørn; men bajonetten mærkede han dog intet til.

Da lieutenanten vejrede „mytteri“, blev han som ude af sig selv af raseri. De værste trusler, eder og forbandelser væltede ud af hans mund, mens han trak sablen og råbte, at den, som vovede at blive stående, når han kommanderede march, skulde han flække hovedet på, og atter kommanderede han march.

I stedet for at lyde bøjede nu bægge kompagniets fløje sig sammen om den harmdirrende lieutenant, og et fælt, skingrende hurra slog ham i møde fra alle sider.

Dette så til gavns alvorligt ud.

En af de gamle underofficerer, som øjeblikkelig havde opfattet stillingens alvor, opsøgte i største hurtighed regimentschefen, den af soldaterne beundrede, næsten elskede Wörrishöffer.

Nu kom han og det i en kariére, så ilden splintrede fra hestens sko. Udfør det uordnede kompagni standsede han med et ryk hesten, så den stod. Mand og hest var uden en bevægelse.

Ved det første glimt af chefen standsede eder og forbandelser fra lieutenantens ligblege læber, og hurraerne blev hængende i mandskabets hals.

Der blev musestille.

Så løftede den lille oberst sig i stighbøjlerne og sagde med en stemme, der sløredes som i sorg: „Soldater, hvad vil jeres koner og kærester sige til det, I her har for“!

Ingen svarede. — Den samme stilhed. —

Da satte Wörrishöffer sig fast tilbage i sadlen og med en stemme, der rungede, tog han nu kommandoen: „Træd an! Ret! Gevær i hvil! Kompagni march“!

Forunderligt!

Som ved et trylleslag farer foden frem, den sættes i stenbroen, så det gjalder, og som til en parade afmarcherer de nys så balstyrige soldater over i skansen for et par dage senere at møde stormen.

„Wörrishöffer talte altid til vor æresfølelse, derfor kunde han få os, lige hvorhen han vilde“, sagde morbror Jens.

Regimentet fik plads ovre på stillingens højre fløj og kom den 18. april først i lag med Preusserne, da disse forsøgte på at afskære denne fløj tilbageetoget efter de sydlige skansers fald.

Her oplevede morbror sin hedeste dag; mange af hans bedste kammerater blev den dag liggende derovre på den blodige valplads. „Da jeg så mig tilbage op ad slugten, vi nys var kommen igennem, da lå kammeraterne dér omtrent så tæt, som man ser hobene ligge på en mark, hvorpå der er kørt gødning ud“, sagde han senere.

Det var kun en tarvelig rest af regimentet, der nåde tilbage til Als.

Især havde det tyndet mægtigt ud blandt befalingsmændene.

Regimentet blev nogle dage efter overført til Fåborg for der atter at „completteres“ og forsynes med ny officerer.

Det var med en underlig følelse at disse gamle forstærkningsfolk modtog deres purunge nybagte befalingsmænd fra officersskolen i København.

Det første møde mellem dem tegnede ingenlunde godt.

Kompagniet stod opstillet, da den ny lieutenant en meget ung mand træder frem for fronten og be-
tragter dem med en nybagt lieutenants hele svimlende overlegenhed. Og nu brød der et sandt hagelvejr løs:

Om de trode, det var at stå ret, var det en måde at holde geværet på, og hvordan så de ikke ud.

Her henvendte han sig personlig til fløjmanden — morbror Jens.

„Er det en dragt at møde i; kalder han det feltmæssigt påklædt“?

I det samme river han felthuen af morbrors hoved. „Hvordan“, siger han, „hvordan har han handlet med huen, mand“!

Ja, så mænd; den så ikke allerbedst ud. Under stormen på Dybbøl havde et granatstykke revet hele skyggen bort, idet det hvæsede fo'r ham forbi. Mens flere geværkugler banede sig vej gennem hans kappe og øvrige tøj.

Morbror svarede, som sandt var, at det var granatstykkets værk.

Men da var pokker løs. Den lille nybagte slog en ustandselig, skraldende latter op, idet han råbte: „Og sådanne løgne tror han, at han kan bilde folk ind, nej sådan leger vi ikke, go' karl; men De skal snart få andet at vide“. O. s. v.

Morbrors læber skælvede endnu, da han fortalte denne oplevelse for os. „Sådan en spyttegøg“, sagde han, „jeg måtte bruge al den selvbeherskelse, jeg ejede. Aldrig i mit liv har jeg været nærmere ved at lægge hånd på et menneske end overfor denne spirrevip af en lieutenant.

„Men“, sluttede morbror Jens af, „det kunde nu let have gået ham galt ved samme lejlighed; ti da hans latter og spottegloser blev ved, begyndte der en lydelig mumlen og knurren gennem hele kompagniet; og den lille mand vilde have været om en hals, hvis ikke nogle besindige ældre underofficerer havde klaret stillingen for ham og fået ham væk, til bølgerne atter havde lagt sig.

Ja, dette og meget andet fortalte morbror Jens. — Jeg er naturligvis klar over, at når jeg nu her har kunnet gengive hans beretning så udførligt, da er det fordi, jeg har hørt ham fortælle det til mig selv mange år senere; men selve hovedindtrykket af den stammer dog fra hin første gang.

De frygtelige oplevelser havde taget forfærdeligt på den stærke morbror, ikke alene var han som før sagt bleven bleg og mager; men det var som om noget var gået i stykker eller bristet i ham. Jeg har en bestemt følelse af, at han aldrig helt forvandt det, aldrig fik sin sjæls fulde spændkraft tilbage. Det var, som om der fra den tid var kommen noget afdæmpet og smertelig tungt over den før så livsglade mand.

Efter Dybbøls fald flyttedes størstedelen af hæren over til Fyn, og nu fik vi atter indkvartering — dog ikke i så overvældende mængder, som under hærens overføring til Slesvig.

I reglen havde vi to mand; og dem kunde vi da ofte blive godt kendt med.

I mange dage havde vi de to arbejdssoldater Anders og Hans Hansen, et par Fynboer. Sidst nævnte var fra Horne og var et af de godmodigste mennesker, jeg har mødt, trind og velnæret med et par tykke rødmossede kinder og vandblå øjne. Han var evig og altid genstand for kammeraternes godmodige drillerier, som dog uvægerlig prellede af mod hans lige så godmodige enfold.

Hvor Hans opholdt sig, var der altid løjer og det ypperste humør.

Anders var mere stille og fåmælt; hans bedste tidskort var at synge. Han havde en god sangstemme, og han sparede den ikke. Af ham lærte jeg en mængde af de sange, der brugtes af soldaterne i fire og treds.

Gærne havde han et eller andet pillearbejde mellem fingrene, mens han sang.

Her lærte jeg: „Nattens dæmrende tåger har sig på engen lagt“, „Ser I, hvem der kommer her“, „Den gang jeg drog af sted“, o. fl.

En af de mest yndede viser havde til omkvæd: „Fremad, fremad, fremad på ny!“ Den søgte trøst over de mange faldne deri, at disse „gik op til den store brigade“, hvor tapre, trofaste kammerater skulde samles hos general Rye.

Imidlertid, da sommeren skred frem, og general Hegermann-Lindenkrone blev ved at fortsætte sit for os uforklarlige tilbagetog op gennem Jylland, så lavede soldaterne ovennævnte sang om. Nu sang de som omkvæd: „Båglænds, baglænds, baglænds på ny!“ og kaldte H.-L. „general Baglænds“.

Jeg kan dog ikke mindes teksten ordret.

Den muntreste vise og derfor vel også en af dem, der lød hyppigst fra Anders' læber, var formet således, at den passede til musikken til „en sekstur“.

Når Anders stemte den op, da slog han takt med benene og nikkede med hovedet, og så måtte alle synge med:

„og så kom der punch,
og jeg sa': „drik kuns“!
og så drak vi ud til bunds“.

En anden af de senere indkvarterede hed Frost; et navn, jeg var yderst forbavset over og i lang tid ikke vilde tro, var et „rigtigt navn“.

Men dem, jeg mindes bedst og mest levende, var to underkorporaler ved artilleriet: Andersen og Pedersen. Om jeg husker ret, var de bægge Sjællændere. Om Petersen ved jeg i hvert fald, at han var fra Slagelseegnen.

Bægge disse mænd stod meget højt i min agtelse.

Andersen var noget „fornem“. Han havde et svært overskæg, der gik sylespidst ud til bægge sider, en kraftig ørnenæse med nærsiddende, dybtliggende øjne. Håret, syntes mig, var det mærkeligste; det lå til min usigelige forbavselse ganske glat og spejlblankt ind til hovedet; man kunde næsten spejle sig i det. Skilningen begyndte ved den venstre side af panden og endte først helt nede ved frakkekraven på højre side af nakken. Huen sad stærkt på snur. Han talte „fint“ (bysprog).

Men Andersen var dog i mine øjne først rigtig sig selv, når han sad i sadlen; han var vist en udmærket rytter, i al fald havde han en meget fint tilreden hest, blankbrun, slank og let.

Når Andersen om morgenen skulde forlade gården for at deltage i batteriets øvelser, lod han hesten „danse“ sidelænds langs den ene af gårdens længer, op forbi stuehusets vinduer og ned langs den anden længe til gårdens port.

Det blev for resten snart en fast skik, at jeg fik lov til at „ride med“, i det jeg blev løftet op foran ham på sadelknappen og således gjorde turen med op foran vinduerne; og skete det da undertiden, at mor kom ud i gangdøren for at se hendes syv års purk agere berider — ja, da var samme lille fyr stolt som en konge.

Skade kun, at en sådan tur varede så kort. Så snart vi var kommen igennem porten ud på gaden standsedes min firbenede ven, mens min tobenede greb mig med en hånd i nakken, løftede mig af sadlen og langsomt sænkede mig nedad, til mine fødder atter rørte jorden.

Der kunde jeg så stå og stirre efter Andersen og den brune, så længe der var et glimt at se af dem.

Pedersen var mere indladende med folk end Andersen og slet ikke „stolt“. Hans skikkelse var høj og ualmindelig kraftig. Jeg syntes den gang, aldrig

jeg havde set et menneske med så brede skuldre som hans. Hovedet bar han højt og kongeligt, med håret strøget glat tilbage fra den mægtige pande. Skægget var glat afraget.

Når Pedersens mægtige skikkelse sad i sadlen, og hans svære, kulsorte hest blev sat i fart, da ræddedes jeg på Tyskernes vegne. Vé den fjende, som skulde møde denne unge kæmpe.

Mens Andersen holdt mest af at tale med os børn, gav Pedersen sig helst af med de voksne. Med vor flinke og opvakte storpige Maren Simonsen fik han sig mangen en samtale. Således en søndag formiddag ude i haven, hvor også en hel del andre var til stede:

Pedersen: „Hvor skal du nu hen, Maren“?

Maren: „Jeg skal i kirke“.

P.: „Hvor går du da i kirke“?

M.: „I Ryslinge“.

P.: „Det er jo ikke eders sognekirke; går I altid derhen“?

Min farbror: „Ikke altid, vi går også i vor sognekirke i Ringe“.

M.: „Det er rigtignok kun sjældent, vi går helst til Ryslinge, lad os bare bekende det; præsten der synes vi bedst om“.

P.: „Nå, så den præst synes I bedst om Ja, men sig mig så, Maren“ — og nu lyste et muntert smil op i hans ansigt — „hvad synes du så om os Sjællændere“?

Maren tav lidt, vendte sig så om imod ham og svarede langsomt og med vægt: „Jo, jeg synes godt om Sjællænderne, hvis de blot vilde lade være med at bande så rædsomt“.

Nu tog Andersen ordet for at aflevere fire, fem sammenlængede eder af den allerkraftigste slags.

Flere af de tilstedeværende brast i latter ved denne

Andersens ukaldede indgriben i samtalen; men hverken Maren eller Pedersen fortrak en mine. Lidt efter, som om samtalen slet ikke var bleven afbrudt, føjede Pedersen alvorligt til: „Du har kanske ret, og jeg véd ikke, hvorfor vi Sjællændere er så slemme til at bande; det er en grim vane, men som ikke er let at undgå, når man er soldat“.

„Ja“, — endte Maren så samtalen — „det burde I holde jer for gode til, Pedersen“.

Da høsten nærmede sig, fik både de indkvarterede og deres værter besked om, at hvor bægge parter kundenes om en passende dagløn, dér måtte soldaterne godt hjælpe til med høstarbejdet.

Det var en god ordning for alle. Arbejdet blev gjort og meget usundt driveri ophørte.

Både Andersen og Pedersen lod sig leje, og bægge arbejdede til faders fuldkomne tilfredshed. Hvor var det muntre og fornøjelige høstdage det år. Andersen havde aldrig prøvet at meje, så han tilbød at ville binde op; Pedersen derimod viste sig som en fortrinlig høstkarl og tog en vældig skår. Han havde Andersen til optager. Her hørte jeg for første gang de sjællandske udtryk „at meje“; vi Fynboer sagde „at høste“ og navneordet et „mejered“, vi sagde et „mejetøj“. Pedersen klagede over, at „mejeredet“ ikke havde samme form og ikke var så godt som det sjællandske, men herom vilde ingen af vore øvrige høstfolk høre noget. Det var umuligt, at finde noget „mejetøj“, der i brugbarhed kunde stå ved siden af dem, som Anders hjulmand i Ryslinge lavede.

Under dette eller lignende muntre ordskifter fløj tiden den lange sommerdag derude på høstagnene.

Først i mejernes række gik min meget arbejdsdygtige farbror, Rasmus. Hans optagerske var den ikke mindre flinke Maren Simonsen. Det næste par i ræk-

ken var vore to underkorporaler, og derefter fulgte så to eller tre par fremmede arbejdsfolk (husmænd og husmandskoner). Far „satte sammen“ og kom således til sidst som rosinen i pølseenden. Med ham holdt vi børn helst trop. Mor kom selv ud med mellemmad og æbleskiver.

Da mejerne i deres arbejde nærmede sig slutningen — det var byglægget (-skiftet), der var sidst, opstod der mellem de forskellige par en munter strid om, hvem der vel var dygtigst og kunde meje hurtigst. Enden blev, at der blev foranstaltet en kappestrid. Den endnu umejede del af „lægget“ blev på det nøjagtigste delt i lige så mange lige store stykker, som der var „jærn“ (léer), og disse stykker tildeltes så ved lodtrækning de forskellige „jærn“, hvert par på sit stykke. Det par, der blev først færdigt, havde vundet.

Sikken liv og sikken spænding!

Så går det da løs. Vi børn var sikre på, at farbror Rasmus og Maren nok skulde sejre; ti endnu havde vi aldrig set nogen, der kunde hamle op med de to i arbejde.

Hu ha, hvor det gik. Når de forskellige par nåde enden på skåren, stak de i løb tilbage igen til udgangspunktet.

Så, nu faldt Jørgen Andersen (husmand) af; han var allerede kørt træt. Endnu en lille stund, så gik den anden og den tredje af de fremmede høstkarle i stå. Kun to léer blinkede endnu med tilsyneladende lige hurtighed og lige udholdenhed. Det var dem, som farbror og Pedersen svang. Sveden randt i løsslupne strømme ned ad Andersens skarptskårne ansigt, og vi børn lagde nu mærke til, at det kneb for ham med at vinde med under Pedersens bærsærkergang; han måtte stadig lægge enkelte neg ud i skåren uden at få dem bundne. Dem vilde han så prøve at binde, når de gik eller løb til-

bage for at hente skår. Opfindelsen hjalp ham dog ikke stort, han sakkede uhjælpelig agterud.

„Halløj Andersen“, råbte Maren, der fulgte Rasmus lige i hælene uden at „borge ham et neg“ — „svigt nu ikke din høstkarl“!

Andersen havde ikke tid at svare et ord.

Men nu smed Pedersen léen og hjalp Andersen til denne atter nåde op; og på ny fortsattes „den vilde jagt“. Men afgørelsen nærmede sig. Vi børn trak over til farbror; for det var jo alligevel ham, vi ønskede skulde gå af med sejren. Nu havde hver af dem kun én skår tilbage, og farbror havde endda begyndt på sin lidt før Pedersen på sin. Det var åbenbart, farbror var sikker på sejren, alt jageri havde hørt op, med jævne taktfaste hug bevæger han sig fremad.

Nu begynder Pedersen også på sin sidste skår. Men hvad i alverden er det? Pedersen farer i stormskridt for ikke at sige ligefrem i luntetrav med sin skår op ad ageren.

Ja, nu kom det for en dag, at Pedersen havde drejet os derovre ved den anden side en knap. Han havde nemlig ikke, således som det tog sig ud for os, en hel skår tilbage, men kun en lille tynd strimmel, som han havde ladet stå tilbage for at gøre farbror og Maren trygge. Dette var lykkedes for ham, og som en stormvind løber han nu den tynde strimmel igennem; farbror og hans optagerske mangler endnu et neg eller to, da et øredøvende hurra fra de to soldater forkynder deres sejr.

At denne sejr især skyldtes Pedersens glimrende dygtighed var alle enige om at indrømme, og den unge kæmpe var dagens helt.

I begyndelsen kneb det vel for mig at se den hidtil uovervindelige farbror tabe slaget, men da jeg så,

hvor muntert og villigt han erkendte sin overmand, fandt også jeg mig snarlig forsonet.

Det er klart, at den aften opvartede mor med „varmt, gammelt øl med en pind i“.

Den dag, da batteriet og vore to underkorporaler brød op og forlod egnen var en tung dag for mange flere end for mig.

Jeg har aldrig genset nogen af de to soldater siden.

Men krigen var nu til ende med alle sine æventyr og vidunderlige oplevelser. Dobbelt hverdagsagtig forekom livet mig; det eneste, der bødede lidt herpå, var de mange soldaterhistorier, som det hjemsendte mandskab mødte op med ved enhver sammenkomst.

Ja, hvor lyttede jeg med hele min sjæl, når man således i et godt lag fik dem til at fortælle op om deres oplevelser „derovre fra“.

Den gamle længe i mit barndomshjem.

V.

Min første skolegang.

Far sad på bordendebænken; jeg lå på knæ ved hans side; på bordet foran os bægge lå „Fyns Stiftstidende“, kgl. privilegeret adresseavis; jeg skulde nu til at vandre de første, usikre skridt frem over litteraturens marker.

Men al begyndelse er svær, også når det gælder kunsten at læse. Det måtte også jeg tilstå, altsom jeg fulgte fars brede kraftige pegefinger, mens den langsomt flyttede sig fra det ene til det andet af bogstaverne i bladets trykte navn. Det store F og S gik det forholdsvis hurtigt med; værre var det med de mange små sorte tingester, der troppede op i hælene på de store førere.

En lille tid kunde denne leg jo være morsom nok; men i længden blev den kedelig; og jeg kunde ikke forstå, at far havde så megen lyst til at lege den.

Det blev da heller ikke rigtig til noget, før mor tog fat; men hvordan vi kom over at „stave og lægge sammen“, det mindes jeg ikke; heller aldrig husker jeg at have læst i nogen ABC; måske har jeg ingen havt; jeg finder mig straks i færd med kathekismussen. Den var gammel, slidt og brun af ælde, indbunden i et lysegult bind, hvori var henstrøet en utallig mængde små brune prikker mellem hverandre; altsammen så ked-sommeligt, at jeg altid den gang — og længe efter — fik en trang til at gabe, når bare jeg så bogen.

Nej det var vist, at vandre på litteraturens marker, det var det kedeligste af alt kedeligt under solen; jeg

kunde nok kende bogstaverne og kunde også nok „lægge dem sammen“; men jeg forstod ikke et muk af hele denne kathekismuslæsning.

Men så sker der noget mærkeligt.

En dag sidder jeg på min skammel med min plage-ånd kathekismen liggende foran mig på en stol. Mor sidder imens ved min side og spinder og skal samtidig høre mig i lexien, da kommer morbror Hans ind og bliver derved vidne til både min og mors elændighed; ti det er måske et spørgsmål hvem af os, der var mest ulykkelig under vort fællesarbejde.

Morbror Hans stod lidt og siger så: „Nej dette her går ikke, læg den kathekismus væk, så skal jeg nok skaffe jer en anden bog, som Povl skal blive glad ved at læse i.

Dette sidste tillod jeg mig i mit stille sind at drage stærkt i tvivl; men glad var jeg, da mor tog bogen bort, og sliddet hørte op for den dag. —

Nogen tid efter var morbror Hans der igen med en bog af et helt andet udseende; den var ny og fin og så meget indbydende ud.

Den begyndte med nogle småhistorier om to drenge, Jens og Hans. Førstnævnte var et dydens forbillede for enhver dreng, den anden derimod lige det modsatte, en rigtig skarns knægt. Til min store og glædelige overraskelse gik det bestandig Jens godt, hvorimod Hans stadig kom galt af sted og fik sin velfortjænte straf.

Jeg opdagede nu meget snart, at dette var der da mening i, nu var der fornøjelse ved at læse, og jeg blev snart lige så ivrig til at læse, som jeg før havde været uvillig. Kun en ting pinte mig en del, det nemlig, at den gode dreng hed Jens, mens den slemme hed Hans. Den af mine tre brødre, der var mig nærmest i alder, hed nemlig Hans.

Hvorfor skulde dog også Hans i bogen være sådan en fæl en. Jeg ytrede højrøstet min utilfredshed hermed; men en af de ældre gav mig da den værdifulde oplysning, at den mand, der havde lavet bogen, åbenbarlig havde måttet huske fejl og byttet navnene om; ti det var jo klart, at navnet Hans tilkom den flinke dreng, mens det var den anden, der hed Jens.

Denne oplysning kom mig i høj grad til pas, og fra den stund ombyttede jeg altid under læsningen de to drenges navne og kunde nu fuldtud hengive mig til glæden over at blive delagtig i deres oplevelser.

Omtrent samtidig med læsningen blev der også begyndt på skrivningen.

Det foregik på den hvidskurede bordplade med et stykke kridt. Her var det især far, der måtte optræde som lærer; han var nemlig mors mester i den ædle skrivekunst, mens mor til gengæld havde læst meget mer end far.

Jeg blev så skrevet for, — ét bogstav ad gangen, og dette forsøgte jeg nu at eftergøre; jeg mindes det hart ad umulige i at få med alle de streger på langs og på tværs, der skulde til for at frembringe et gotisk a; men langt om længe kom det dog, og lidt efter lidt kom de andre bogstaver også med. Da jeg senere som lidt større dreng også skulde til at lære at skrive den latinske bogstavrække, syntes jeg, at disse var så enkle og usammensatte, at det var for lidet at regne mod hine.

Som en opmuntring til mig under mit slid med at skrive bogstaverne udlovede en af vore husvenner en skilling til mig for hvert bogstav, jeg havde lært og kunde skrive foran ham på bordpladen uden forskrift.

Og således tjænte jeg da ved „boglig syssel“ de første penge, jeg ved at have erhvervet.

Regningen blev nærmest overladt til farbror Ras-

mus; her var han den dygtigste. Undervisningen foregik som ved skrivningen med kridt på bordpladen. Tallene blev lært, og jeg fik den første noget tågede forestilling om at „lægge sammen“ og „trække fra“.

Og således forberedt har mine hjemmelærere da åbenbart ment, at jeg stod rustet til at indtræde i skolen.

Den 20. oktbr. 1863 fyldte jeg syv år; men på grund af den lange skolevej og den kommende vinter blev min indtræden i skolen udsat til næste forår.

Endelig omsider oprandt jo dagen. En tidlig morgen i maj blev jeg vakt op af min sødeste søvn i slagbænken, som udgjorde det for sæng. Efter at min yngste bror var kommen til, var der nemlig ikke plads til mig i de tre sænge i det lille sovekammer.

Henne hos gamle bedstefar lå Hans, hos far lå Niels, og hos mor lå den lille Andreas.

Jeg var endnu lidt fortumlet, da far efter min morgenvask løftede mig op til sæde på bordet og tog en kam for at rede mit hår. „Ser du“, sagde far, medens han lavede en skilning fra issen ned mod venstre øje, „således skal du nu rede dit hår, og det skal du herefterdags selv gøre; ti nu er du jo snart en stor dreng.“

Jeg mærkede mig omhyggeligt måden og fulgte den uden vaklen, til jeg blev 17—18 år, først da fik jeg alvorlige fristelser, og nu gjordes en del tilløb til at få skilningen flyttet, men det blev kun tilløb, skilningen findes endnu den dag i dag på sin første plads.

Endnu inden jeg var færdig med påklædningen, ankom to søskendebørn, som også i dag skulde i skole for første gang. Det var faster Kirstens Thea og faster Birtes Rasmus.

Lidt efter var vi på vej med far som vejleder. Jeg

skævede lidt til mine to jævnaldrende, ti de var hver udrustet med en skolekurv, mens jeg måtte nøjes med at have min mad, kathekismus og bibelhistorie indsvøbt i et blåstribet bomuldsklæde. Mit humør var ikke godt; deres var bedre, især var Rasmus såre munter; da vi nåde landevejen, svang han kurven i kreds over sit hoved, mens han sang og jublede i højen sky. Vejen var lang, omtr. 2 km; men den var ikke kedelig. Der var nu først Glue mose med sagnet om gården, der sank på grund af beboernes ondskab, og der var „Klokkelong“, dér, hvor nu banegården ligger. Jeg kendte godt sagnet om klokken Susanne, der fra Ringe kirketårn fløj herhen og gik til bunds.

Omsider nåde vi skolen; men tog dog først vejen ind i nabohuset, Ringe hospital, hvor far søgte gamle Ma' Brøds' op for af hende at få lov til dér at bringe vore tavler og andre sager ind efter endt skoledag i stedet for hver dag at bære dem frem og tilbage. Så gik vi over i skolen. Dennes bygninger var gamle men gode; skolen hørte til dem, som Fr. 4. havde opført på de kgl. ryttergodser halvandet hundred år tidligere.

Gennem en lille tom forstue og en lav men bred dør kom vi ind i skolestuen. Undervisningen, der allerede var i gang, afbrødes ved vor indtræden.

Oppe fra kathederet rejser læreren sig og kommer ned imod os. Det var en høj, smalskuldret mager mand med et blegt noget gustent ansigt; håret var tyndt og stærkt gråt og strøget frem i tindingerne med forsøg på at danne bukkel; et par mægtige briller sad til hest på den vel udviklede næse. Personen var iført en lang kaffebrun frakke med to store, halvt åbenstående baglommer, mørkstribet vest og benklæder, sorte lædersko og et par mægtige højtstående flipper (fadermordere).

Efter at far havde hilst og meddelt sit ærinde, blev

vore navne indført i skoleprotokollen, og vi tre småfolk fik vor plads anvist.

Far bød farvel, og jeg begyndte straks at studere omgivelserne: Skolestuen var et meget stort aflangt rum. Når vi sad på vor plads, havde vi oppe midt for os på den østre gavlvæg en vældig kakkelovn med tilhørende tørvekasse. Her stod en lang hasselkæp, hvis brug dog ikke var mig indlysende.

Til højre for kakkelovnen havde vi indgangsdøren, som vi nys var kommen igennem; til venstre for kakkelovnen helt henne i hjørnet ved vinduet stod lærerens højsæde „kathedret“. Det var en firkantet plads omtr. tre alen på hver led og ophøjet et par trin over gulvet i skolestuen. På det bræddelagte gulv stod en stol og et lille bord med skrivesager. Det hele var afgrænset ved et lille pinderækværk af et noget skrøbeligt udseende.

Foran „katheder“ og kakkelovn var der frem mod børnenes bænke en åben plads. Denne — så vel som pladsen, hvor børnene sad — havde murstensgulv. I den bagerste trediedel af skolestuen (mod vest) var der kun jordgulv. Hernede stod en stor slibesten blandt forskellige slags værktøj samt have- og avlsredskaber. På de tre af skolens sidevægge (syd, vest og nord) var der talrige vinduer, så rummet var ret lyst.

Midt i dette forholdsvis store rum stod så børnenes borde og bænke i to kolonner med en bred gang ned imellem midt ad stuen og med en smallere gang ved hver side, og her på små hylder under vinduerne havde børnenes madpakker el. -kurve deres plads. Og herfra bredtes ud over hele skolen en ram madlugt, som én gang opfattet ikke let glemmes igen.

Drengenes plads var til venstre set fra indgangsdøren og pigernes til højre.

Alle borde og bænke ved samme side var fast-

gjorte til fælles fodstykker langs siderne, så de ikke kunde forrykkes. Bordene var skråborde, bænkene uden ryglæn; bægge slags bar frygtelige mærker af drengenes lommeknive. Det hele forekom mig så fælt og uhyggeligt, at jeg bare ønskede mig hjem igen.

Jeg fik plads anvist på første drengebænk længst ind mod midtergangen; ved siden af mig sad min fætter Rasmus og inden for ham igen Anders, skomagerens søn hjemme fra Sødinge; han var kommen i skole et par dage tidligere; ham var jeg godt kendt med hjemme fra.

I første frikvarter („forlov“) stimlede alle klassens halvthundrede børn sammen for at tage os nyankomne i øjesyn, og der vankede jo adskillige opmuntrende bemærkninger.

Vi havde taget plads på de to lave stengærder, der afgrænsede vejen forbi skolen ind til kirkegården. Da vi havde spist vor mad, fremtog Thea af sin kurv et æble, hvad der jo var en temmelig stor sjældenhed på den tid af året. Men idet hun skulde til at sætte tænder i det, kom en af de større drenge og foreslog i en meget afgjort tone at overlade ham det samme kønne æble. Da den lille forstod, at hendes ejendomsret her kom til kort, kastede hun æblet ned ad vejen, så langt hun kunde.

Jeg, som nøje havde iagttaget hvad der foregik, for op og efter æblet, fulgt af en hel skare drenge; men jeg var rap på foden og nåde at få æblet først.

Det underligste af det hele var, at jeg fik lov til at beholde det; jeg tror drengene syntes godt om min raske optræden.

Mens flere af mine små jævnaldrende led slemme kvaler under de store drenges tyranni, kom jeg derimod hurtig til at stå på en god fod med alle mine kammerater. Vel følte jeg mig meget fremmed overfor

den måde størstedelen af dem optrådte på; men jeg brugte øjne, øren og omtanke, og meget hurtigt — måske altfor hurtigt — lærte jeg at tilpasse mig efter forholdene.

En af de ting, der fra hjemmet stod for mig som det sikreste af alt, det var ordet; ord og sandhed, det var for mig bleven til ét; men jeg fik snart at mærke, at således var det ikke just her i skolen.

En dag henvender læreren sig til mig og spørger: „Kan du sige mig: Hvad skabte Gud på den 2den dag?“

Dette vidste jeg desværre ikke; men hvor glad og taknemmelig blev jeg ikke, da en af de store drenge fra bænken bag ved min bøjede sig fremad og hvisker mig den hemmelighed i øret, som jeg straks derpå lod gå videre til rette vedkommende:

„Han skabte en vogn med fire heste for.“

Læreren farer op og griber stokken; men inden han når ned til min plads, er han klar over stillingen, og i stedet for de rap, der måske var mig tiltænkt, standsede han, trak på skuldren, truede ad de store drenge og udbrød i sit sædvanlige, stående udtryk ved slige lejligheder: „Ja bi kun, jeg skal nok en gang lære I store klodsede drenge“!

I de første øjeblikke havde jeg siddet som himmelfalden uden at forstå et muk af det hele; men lidt efter lidt gik det op for mig, at jeg nok havde måttet holde lyset.

Og denne var ikke den eneste gang, min tro på ordet kom galt af sted. En tid efter bildte de mig ind, at én af de større drenge havde i sinde at slå mig ihjæl på den lange hjemvej fra skolen. Jeg led i flere dage sande døds kvaler og gik på hjemvejen med livet i hænderne.

Det blev først godt igen, da jeg efter nogen tids forløb kom under vejr med, at det hele kun var „forløjer“.

Jeg fik på denne måde en grundig undervisning i, at der var noget til i verden, der hed løgn, og som jeg måtte lære at regne med. Og jeg beflittede mig efter ævne derpå.

Vor gamle lærer havde det meget stærkt med sympati og antipati; var han kommen til at synes godt om en af os børn, kunde vedkommende omtrent bære sig ad, som han vilde, det var altid godt. Modsat kunde det barn, han en gang havde fået modvilje imod, opføre sig ligegyldigt hvordan; det kunde dog være forvissat om, inden dagen sluttede, at have fået en mer el. mindre banket trøje. Jeg var blandt de få heldige, som læreren straks blev indtaget i, uden at det er mig muligt at sige hvorfor. Det er blot en kendsgerning, at i den tid, jeg besøgte skolen, hentede jeg aldrig et ondt ord og aldrig så meget som en flad øretæve. Jeg tror ikke, dette var tilfældet med nogen anden i min korte skoletid. Desværre skyldtes dette næppe den omstændighed, at jeg var enten dygtigere eller artigere end mange af de andre, men åbenbart dette, at læreren havde udkåret mig til en af sine yndlinge.

Jeg kunde derfor også godt undertiden få små tilføje til at synes godt om den gamle mand; men disse spirende følelser blev altid igen tilintetgjort af hans rå behandling af de andre skolebørn; daglig dansede haselkæppen sin uhyggelige kæpryggedans i skoletimerne, når da ikke den flade hånd eller den skarpe kant af en lineal trådte i stedet. Jeg, som aldrig af nogen i mit hjem havde fået — eller set anvendt — legemlig tugtelse, var i den første tid nærved at stivne af rædsel, når et sådant optrin foregik.

Ganske vist blev mit sind efterhånden hærdet imod medynk med den afstraffede og harme imod udøveren; men stundom ved strænge tilfælde brød bægge dele dog op igen og voldte mig megen lidelse. Således hændte det en

dag hen imod sommerens slutning, at „Bolettes Kristian“ ikke kunde sit regnestykke, da han blev kaldt op til kathederet. Dette var galt, ti regning, det var næst efter „religionen“ det vigtigste. Hvad sker: Kristian, der var et sølle „uægte“ herregårdsbarn, blev grebet i sin krøllede hårtop af lærerens hånd, hvorefter ansigtet blev slået ned i kathederets trappetrin, så blodet flød ud af næsen på ham. Blod! Alle børns rædsel! Vi lettede os vist alle i sæderne; men „sinken“ Kristian fik et spark i enden, så han fløj hen ad gulvet, mens befalingen lød: „Gå ud ved posten og vask dig af, dit svin!“

Jeg følte blodet stemme mig til hjertet, så jeg havde svært ved at trække vejret, mens der inderst inde i mig fødtes et brændende ønske om en gang at kunde hævne den ellers så sølle utiltalende Kristian. I sådanne øjeblikke, tror jeg, at jeg hadede den mand, som ellers altid behandlede mig så hensynsfuldt og lempeligt.

Et andet lignende tilfælde, der også bragte mit blod i kog, hændte en formiddag kort efter frikvarter. En af klassens større piger, en fattig og forhutlet stakkel fra Rynkeby, bad om at måtte gå ud „på naturens vegne“. Dette havde hun vist allerede fået lov til en gang før; men nu blev det nægtet med adskillige trusler. Pigen blev da siddende en stund; men pludselig rejser hun sig og styrter stortudende hen mod døren. Dog, det var for sént, maven må have været af lave; hele vejen hen til døren bar både synlige og lugtelige mærker efter hende. En del af børnene brød ud i en rå, bragende latter; men der var også dem, der ikke lo men harmedes.

Værst var det i religionstimen om formiddagen og i regnetimen om eftermiddagen; men også sangtiden om aftenen hørte der held til at komme igennem, uden at der vankede prygl. Vi havde i det hele taget ikke meget af sang. Om morgenen, når vi begyndte, sang vi regel-

mæssig de to første vers af „Den signede dag med fryd vi ser af havet til os opkomme“. Jeg mindes i hvert fald ikke anden morgensang. Det forløb gærne uden nogen vanskelighed. Men ikke således om aftenen. Vor aften sang blev ofte ikke så lidt tragi-komisk. Da skulde der altid synges en sang fra begyndelsen til enden. Jeg mindes således: „Vipper springe over klinge“, „Storken sidder på bondens tag“, „Hvor skoven dog er frisk og stor“ og måske et par stykker til.

Når sangen skulde tage sin begyndelse, rejste læreren sig fra kathedret og kom ned foran de forreste bænke, omtrent som når degnen i kirken skal læse i kordøren. Hasselkæppen fulgte som taktstok. Efter en kraftig opfordring til nu at stemme ordentlig i med begyndte han så selv: „Vipper springe, Brune piger danse.“ — — — Forsangeren holder pludselig inde, kæppen kommer i svingning, der er nogen, som ikke synger godt nok med. Efter tilbørlig afstraffelse tages atter fat og — „alt så lystigt går“, lyder det nok så fornøjeligt med sangens ord. Men „skam slå os det var ikke vor mening“. Der er nogle af børnene, der ikke lukker munden ordentlig op men sidder og mumler imellem tænderne, så ingen kan høre, hvad de synger; men det ligner ingen ting. Og nu vanker der atter kæp-ryggedans; og mens tårerne i stride strømme rinder de afstraffede ned ad kinderne lyder det igen, „alt så lystigt går“!

Dette med at få sangerne til ordentlig at åbne munden under sangen viser sig at være den store vanskelighed, som atter og atter må tages op til indøvelse. Undertiden foregår det f. ex. som følger: Der er atter stoppet op midt i et vers; afstraffelsen er foregået med tilbørlig grundighed; men nu kalder læreren Thomas frem. En lille vissen, pilmager og bleg fyr skynder sig hen

til ham. „Se nu hér på Thomas“, lyder det fra sanglederen, „så skal I se, hvordan man bærer sig ad, når man synger.“

Thomas må nu ene foredrage et af sangens vers, og dette sker da med en pibende, klynkende stemme, mens han imidlertid spærrer munden op, så man næsten kan se ham helt ned i maven. Thomas, hvis gustne ansigt under anstrængelserne er bleven helt kobberødt, får atter lov at gå på plads, ledsaget af endnu et par anerkendende ord, mens der atter tages fat i samlet kor indtil — den næste afbrydelse.

Gladest var vi, når vi slap og stormede ud af døren og hjem efter.

Som læreren så skolen.

Ti som herren er, så følger ham svende. Hele klassen beherskedes af to store drenge, Mads Jeppe og Jørgen Mørk. Den førstnævnte, der var så ualmindelig lang, at jeg tror, den næstlængste dreng i klassen kunde have stået under hans arme, var et lystigt hoved men ret godmodig; Jørgen var snarere lille af vækst men firskåren, bredskuldret og af en usædvanlig legemsstyrke, klassens stærkeste dreng. De to holdt altid sammen. Mads Jeppe, tror jeg nok, støbte kuglerne; mens Jørgen skød dem ud til kval og kvide for alle dem, det gik ud over. Undertiden gik det godt, undertiden kunde det også gå galt for de to strænge herrer.

En dag under det første frikvarter lød buddet fra de to ungersvende, at alle børnene øjeblikkelig skulde forlade skolestuen, da et meget vigtigt og meget hemmeligt arbejde skulde foregå inde i skolen nu i frikvarteret. Børnene, som var vant til at lyde alle befalinger fra den kant, skyndte sig sagte protesterende ud; mange af dem fik ikke en gang deres mad med sig.

Jeg vilde også traske af; men øjeblikkelig meddelte

Mads Jeppe mig, at jeg alene skulde have lov at blive og overvære det mærkelige, som nu skulde ske.

Dette var da, at de to drenge vilde lave en papirsdrage, som jo så bagefter skulde overraske hele samfundet. Naturligvis blev dragen ikke færdig, før børnene atter kaldtes ind, hvorfor det samme gentog sig til „middagsforlov'et“. Der var mange af børnene, som den dag slet ingen mad fik. Flere protesterede da også i høje toner uden for dør og vinduer; men en kendsgerning var det, at det ikke hjalp det fjærneste, og på de hungriges trusler om at „sige det“ til Klint, lød der et svar, hvis indhold rummede sådanne modtrusler, at virkelig ikke én vovede at „sladre af skole“ til læreren, og han fik sikkerlig aldrig noget at vide om denne tvungne faste, hans skolebørn den dag måtte underkaste sig.

Da aftenen kom, var dragen færdig, men — den kunde bare ikke flyve. Desværre.

Denne dag gik alt således godt for de to strænge herrer.

Hvad mig angår, da var „mit hjerte som delt i to“, jeg følte mig stolt og æret ved at måtte nyde min mad i fred og forblive som eneste udenforstående øjenvidne til det interessante arbejde; men jeg var alligevel inderst inde bitter imod mine velyndere og havde den største medlidenhed med mine små sultne kammerater, særlig mine to søskendebørn.

En anden dag, som vi om morgenen var i færd med at læse over i vor kathekismus, mens læreren som sædvanlig gik ind — vistnok for at spise frokost, stillede de to verdensherrer sig op ude på midtergangen, og herfra kommanderedes nu hele klassen til at indstille læsningen og derimod hurtigt udføre alt hvad der blev befalet her fra hovedkvarteret. På givet tegn skulde alle børnene kaste sig ned under bordet for derefter på en ny

kommando atter at fare op på plads; og således fremdeles.

Af hele klassen var der kun én, som blev undtagen fra reglen, og det var mig. Jeg fik udtrykkelig lov til at passe min læsning. Jeg havde ingen forestilling om, hvad grunden var til min særstilling.

Med læsningen blev det dog ikke til meget, ti jeg kunde ikke lade være med at iagttage mine omgivelser.

En stund gik alt som efter en snor; men så var der en dreng fra Rynkeby, der nægtede at adlyde; Rasmus vilde passe sin bog; Jørgens trusler var frygtelige, og da de ikke hjalp, påfulgtes de af handling. Han havde hos sig, som han nu trådte op på sin bænk, en gammel messingfyrtønde med noget bly i bunden i en snor. Denne tunge indretning slyngedes nu hen mod Rasmus. Det gav et lydeligt bump, da den traf ham i ryggen. En han blev nu halstarrig og udtalte sig mod de to tyranner i de mest oprørske udtryk, alt imens tønden stadig bumpede løs på ham og sikkert må have tilføjet ham nogle fæle slag.

Alle de øvrige børn var efterhånden bleven stille og stirrede mer og mer spændt på, hvordan dette skulde løbe af. Beständig hørtes det hule bump i Rasmus' ryg; mens han efterhånden arbejdede sig op i et fuldstændig dyrisk raseri, der syntes at gøre ham følesløs for de grusomme slag. Hver gang befalingen fra Jørgen om at krybe under bordet lød, udgød Rasmus sig i en ordstrøm af det mest respektstridige og tænderskærende raseri.

Jeg rystede over hele kroppen af rædsel, aldrig før havde jeg set et menneske så rasende.

Hvor længe dette varede, ved jeg ikke, det var, som tiden havde ophørt at være; kun det mindes jeg, at læreren var kommen ind, uden at nogen af os havde

opdaget ham; han blev således øjnvidne til — i hvert fald slutningen af — optrinet.

Men det kan nok være, at alle i en fart kom på plads; hvorefter Jørgen blev taget under behandling og således pryglet igennem med hasselkæppen, at jeg, der i begyndelsen af hele mit hjerte undte ham hans retfærdige straf, dog til sidst var nærved at fælde tårer af medlidenhed med ham og kun ønskede en afslutning.

Endelig kom den da; men da var også den stærke, trodsige dreng mør til gavns.

Denne Jørgens afstraffelse forekom ellers os alle næsten utænkelig; idet Jørgen netop var en af disse yndlinge, som næsten kunde gøre, hvad det skulde være, uden at stå fare for at blive udsat for straf.

Om han atter nåde at komme i lærerens kridthus, husker jeg ikke mer. Men denne gang gik det ham altså galt.

Hvor følte jeg mig skidt til pas og bundulykkelig over alt og alle i skolen hele den dag og en tid efter. Det var, som jeg havde stirret ind i en ukendt verden af ondskab og elændighed.

Som afbrydelse i det ensformige skoleliv kom de lejligheder, hvor vor lærer som organist i sognekirken måtte medvirke i denne, så som bryllupper, begravelser el. lign.

Da fik vi skolebørn fri, mens højtideligheden varede. Bedst husker jeg begravelserne; vi var da om formiddagen først inde på kirkegården som opmærksomme tilskuere ved arbejdet med at kaste graven; især var det spændende hen imod slutningen, når graverne (fire karle af det bylag, den afdøde tilhørte) begyndte at kaste stumper af den tidligere jordede kiste op — ikke at tale om, når der medfulgte ben af dem, som der for tyve år siden var bleven jordede på stedet.

Jeg mindes hvorledes det meste af skelettet tit

måtte op for dagen på ny, og hvordan de større drenge puffedes om at få fat på hjærneskallen, når en sådan kom til syne; mens graverne ganske rolig drøftede, hvem den havde hørt til, før de igen puttede den og benene ned i et lille, dybere hul i bunden på den ny grav. Jeg måtte ihukomme disse optrin, da jeg første gang på det kgl. theater så Shakespeares „Hamlet“, hvor graveren på samme måde kaster omkring sig med den hovedskal og de dødningsben, han træffer på under gravningen.

Mest morsomt var det dog at komme med op i tårnet og der få lov til at ringe med „den lille klokke“, mens graverkarlene behandlede den store. Hele tårnet dirrede, og det var som de mægtige lydbølger næsten kunde berøve én sans og samling. Fra glamhullerne i det høje og højtliggende Ringe kirketårn havde vi den prægtigste udsigt udover det meste af sognet; herfra kunde vi også holde øje med ligfølget, der højtideligt nærmede sig — så langsomt, at vi undertiden næsten syntes, det stod helt stille.

Foruden disse mere tilfældige højtidsdage var der en fast og sikker, nemlig den halvårlig tilbagevendende examensdag. En sådan indtraf nu også for mig i efteråret 1864. Vi skolebørn mødte den dag i vor stiveste puds; og de, der blot på nogen måde kunde, måtte den dag have penge med til forskelligt mundgodt. Jeg havde af far fået en firskilling med og brugte den til at købe halvskillingskringler for — vist nok kun en ad gangen, så der var jævn handel hele dagen. Ved samme lejlighed kom jeg forresten til at gøre en af mine tidligste psykologiske iagttagelser, som gav mig en del at tænke på. En af de større drenge, en fattig husmands-søn Peder havde overværet mit første kringle-indkøb og set, at jeg havde fået penge tilbage. Han fulgte mig fra nu af som min skygge, ivrig optaget af med høj

røst at udbasune til højre og venstre hvilken særdeles god og dygtig dreng, jeg var; jeg følte mig smigret og helt rørt over min egen storhed og hans påskønnelse deraf; denne måtte belønnes, og jeg købte en sukkerkringle til ham. Dette førte til fornyede lovtaler og en venlighed imod mig, der måtte lønnes med endnu en kringle. Imidlertid blev hans krybende underdanighed, hans iver efter at gætte mine inderste tanker og udføre mit mindste vink mig omsider usmagelig og vakte min uvilje; denne logrende og selvfordrende kryben fyldte mig til sidst med lede og væmmelse, som jeg ikke kunde forklare mig.

Fra det øjeblik fik Peder ikke flere kringler, og jeg undgik omhyggeligt hans selskab.

Da vi efter fuldbyrdet examen skulde slutte med sangen: „Hvor skoven dog er frisk og stor, kuk kuk faldera“ stemte vi op med en kraft så usædvanlig, at jeg for første og eneste gang under min skolegang i Ringe syntes, at det var morsomt at synge og værd at stemme i med. —

Da vi næste dag kom i skole, var der mellem de større af børnene en påfaldende uro og spænding. Det varede en stund, før det klarede sig for mig, hvad grunden her til var. Omsider forstod jeg, at det var den ny og endnu ukendte nummerorden, som dagen i går havde skabt. Hvad nummer mon jeg og du og han og hun havde fået og hvilken karakter. Dette var noget splinter nyt for mig, og af de andre børns spænding fik jeg indtrykket af, at det måtte være noget uhyre vigtigt.

De store drenge havde opdaget at skoleprotokollen lå oppe på kathereret; det var ikke muligt at modstå fristelsen; man listede sig derop og kiggede i bogen, og nu udløstes spændingen, hos nogle i jubel, hos andre i beklagelser eller trods. Mig oplyste man om, at jeg

havde fået nr. 11, og da jeg sandsynligvis har set noget uforstående ud, forklarede en hel mængde tjenstivrige vismænd mig i munden på hverandre, at det var et særdeles fint resultat af en sommers arbejde at blive nr. 11 blandt de 25—26 drenge, som klassen talte (foruden pigerne); min fætter Rasmus havde fået nr. 12 og skomagerens Anders nr. 13.

Hvad karaktéren angik, da lød den på „meget godt“, og det skulde også — stadig efter de mange vismænds mangetungede udtalelser — betyde noget højst respektabelt.

Jeg kunde altså efter disse oplysninger have grund til at glæde mig, og det gjorde jeg da efter bedste ævne.

Dette foregik jo i sommeren 1864, og på mange måder spillede krigen ind i vor leg som i vor daglige færdsel i skolen. På en mark tæt udenfor denne stod et batteri feltkanoner; mange frikvartér tilbragte vi dér blandt kartoverne, hvis blanke inderside endnu i tanken ligesom skærer mig i øjet, når vi skulde prøve på at titte igennem de tomme løb. Batteriet havde en kæmpestor og glubsk hund; det var mit og mange drenges mål at blive gode venner med dette uhyre. Mangt et vel tilberedt stykke mellemmad vandrede fra min madpakke over i dette alt opslugende gab; tit måtte jeg af den grund gå sulten fra skole; men — ved tid, udholdende flid og gavmildhed nåde jeg virkelig til at kunne få lov til at klappe den og slå mine arme om dens hals; mens den gispende lod sin lange, røde tunge hænge mig ned ad ryggen.

Det var ikke alle, der nåde så vidt; men stolt var jeg.

Derimod kan det ikke siges, at jeg hentede mig lavrbær i de egentlige skolekrige. Jeg var åbenbart dér endnu for liden. Derimod var jeg en ivrig tilskuer og opmuntrer, når det gik løs med krigstog mod børnene nede i degneskolen.

Organistskolen, hvori jeg gik, lå ved det nordøstre hjørne af kirkegården; degneskolen og præstegården lå vest for; mens den gamle præstegårdshave bredte sig som en urskov på kirkegårdens søndre side. Her var mægtige århundredgamle træer med kroner så tætte, at de syntes fra skaberens hånd bestemte til at gemme raske krigsfolk på angreb eller forsvar; her var mægtige stikkelsbærbuske, som med deres spidse torne dannede de ypperste og mest uindtagelige fæstningsværker og her var nøddehække så tætte og så store, at de var som skabte til foreløbig at dække de kække udfaldstropper. Bedre kampplads fandtes ikke. Det undrer mig kun, at det ikke blev os forbudt at bruge den.

Her stod mangt et „blodigt slag“ mellem vore tapre skarer og de — naturligvis feje „degnelus“, som drengene fra kirkesangerskolen på vort mandige sprog kaldtes. Ingen nævnede i denne forbindelse noget om, at vi til gengæld nok efter vor lærer hr. Klint kaldtes „klintelopper“.

De ældre drenge i klassen kunde ikke blive trætte af til os små nyankomne at fortælle om alt det heltemod, vi besad, og hvor feje og usselt „degnelusene“ téde sig. At jeg var stolt på min skoles vegne var en selvfølge.

Men hovmod står jo som oftest for fald. Det blev der også lejlighed til at erfare her.

Det skete en dag, at man i lighed med hvad vi daglig hørte om Dybbøls tapre forsvarere havde væbnet os til tænderne og med vore førere den stærke Jørgen Mørk og den lange Mads Jeppe i spidsen trådte ind på ærens mark d. v. s. præstegårdshaven for at lave vore nedrige modstandere til plukfisk. Alle vi små drenge måtte imidlertid sammen med pigerne finde os i at udgøre trosset eller reserven, der helst ikke skulde vove sig ind i haven men stå udenfor ved „Parken“ og flit-

tig udstøde frygtelige krigsskrig, der ligesom kom fra store skjulte reserver, der kunde gribe ind hvad øjeblik, dette måtte være nødvendigt.

Alt syntes således vel forberedt, og en lysende sejr måtte kunne forvæntes.

Hvad nu os i reserven angik, da gjorde vi i et og alt vor skyldighed; sande indianerhyl afbrød med korte mellemrum den uhyggelige stilhed, jærnbeslagne træskoer hamredes mod enhver tænkelig småsten, mens frygtelige trusler fyldte luften.

Alt ind imellem lyttedes der spændt efter sejrtegnet fra vor kække hær. Og ganske rigtig, pludselig fyldtes luften med gny og råb; men hvad er det, kommer råbene og krigslarmen ikke nærmere og nærmere. Jo sandelig, der kommer jo vor gæve forsanger den lille spidsnæsede Thomas som en raket tilbage gennem havehegnet, og der kommer Henrik og Rasmus og — o rædsel, dér kommer selve anførerne de uovervindelige helte Jørgen Mørk og Mads Jeppe. Alle i den vildeste flugt. At reserven ikke her havde anden udvej end hurtigt at forsvinde, syntes pigeflokken straks at være bleven klar over. Et mægtigt sus af små skørter, en forsvindende tramp af træsko, og pladsen var som blæst.

Under denne sagernes fortvivlede stilling havde jeg stået som naglet til pletten; på dette var jeg aldeles ikke forberedt. Jeg havde gjort min pligt med hensyn til indianerhyl og træskotramp; men dette at vort mandskab flygtede var jo som at stille alting på hovedet og tilmed i denne uhæderlige fart. Men måske kunde nederlaget endnu afværges, når hver mand gjorde sin pligt, følgelig udstødte jeg endnu en gang af mine lungers fulde kraft det frygtelige kampskrig. Dette skete imidlertid netop i det samme usalige øjeblik, hvori fjenden trængte igennem hegnet. En sand jætte af en skole-dreng ser den lille mand stående der, hurraråbende

midt i al ødelæggelsens vederstyggelighed, og i næste sekund er han over mig. Al redning var umulig, bag ved mig „Parken“ (en mudderdam), og foran mig jætten; jeg ser ham endnu over sit hoved svinge den drabelige stok, der oven i købet havde form som en tyrkisk krumsabel. Jeg forstod, at for mig var „alle sunde lukkede“, her var kun et at gøre, og det var at dø på sin post som en mand. Jeg forsøgte endnu en gang at udstøde det græselige krigsskrik men har dog en lumsk anelse om, at det iblandedes nogen slemme bitoner, hvis art jeg dog ikke nærmere skal dvæle ved.

Imidlertid, netop som jeg trode, at krumsablen vilde blive anbragt lige i panden på mig, standsede den store dreng, han blev stående lige foran mig, krumsablen sænkedes ganske fredeligt mod jord, mens et godmodigt grin bredte sig ud over hans frygtelige krigeråsyn. Jeg forstod, at faren var dreven over, hvorfor jeg hurtigst muligt gjorde omkring og smurte haser ind i skolen.

Her traf jeg den slagne hær i den ynkværdigste tilstand; ingen turde den middag vove sig uden for skolens skærmende mure. Jeg erfor da også, at grunden til nederlaget var den, at degnen den dag havde byttet klasserne om i sin skole, og det havde således været „den store klasse“, vi havde kæmpet med, og som havde tilføjet os det forsmædelige nederlag.

Jeg blev den dag en ny erfaring rigere. Tit havde jeg nemlig stået derhjemme i vor have, væbnet med en stok og med et fabelagtigt mod hugget løs på de store skræpper henne ved hegnet, idet jeg havde forestillet mig dem snart som degnens drenge og snart som Tyskerne. I denne kamp var jeg altid sejrherre og udførte de vidunderligste bedrifter. Men i dag havde jeg lært af virkeligheden, at dér gik arbejdet ikke altid så

let fra hånden, dér kunde man også opleve nederlag med frygt og anden usseldom.

Denne omstændighed gav mig meget at tænke på; fantasi og virkelighed delte sig for første gang for mig som i to verdner, der ingenlunde altid dækkede hinanden.

Men nu nærmede efteråret sig „med raske fjed“; vejret blev råt; vejene blev sølede. Det var ikke længer som i sommer, da vi skolebørn under de levende hegn langs vejen kunde finde de rigeste „jordbærsteder“, hvor vi levede højt ved de modne bær eller kappedes om at „trække dem på strå“ og således belæssede komme hjem til de yngre søskendes fryd. Også brombær og nødder forsvandt; de kunde vel ikke gøre det ud for jordbær; men de var dog alligevel eftertragtede varer. Selv det at lede efter fuglereder i de levende hegn langs vejen tabte sin spænding, der var jo hverken æg eller unger mere at titte til, selv de voksne fugle fløj efterhånden bort, mens sangen forstummede. Nu var kun de bitre slåen tilbage, men „de duede ikke, før de fik frost“.

Og frost oplevede jeg ikke på skolevejen til Ringe.

Det var en grå efterårsmorgen, som jeg stod og skulde til at gå i skole, da spørger far mig pludselig, om jeg ikke havde mere lyst til at komme om i Sødinge friskole end gå den lange skolevej op til Ringe. Jeg kendte ikke noget til friskolen og svarede vist nærmest ingenting. Men intet svar er også et svar, og sagen var dermed slået fast.

Min gode far, som ikke vilde luske fra sit ansvar, fulgte mig nu for anden gang op til skolen, som på hin forårsdag for det halve år siden.

Da vi kom ind i skolen, var Klint allerede på plads, og mens jeg blev stående henne ved døren, gik far hen foran kathedret og meddelte, at det var hans

mening at tage sin søn ud af skolen og sætte ham ind i Sødinge friskole.

Klint spurgte meget stille, og som jeg syntes meget mildt, hvorfor Povl ikke måtte blive ved at gå i skole hos ham.

Far stod lidt, som om han ikke kunde blive enig med sig selv, om han skulde indlade sig på en mere indgående forhandling af spørgsmålet; men så sagde han blot: „Fordi at herop er skolevejen så lang og nu mod vintren slem, mens friskolen jo ligger så nær derhjemme i Sødinge.“

„A hvad, Hans Poulsen, Povl er skam en rask dreng, han er vist ikke bange for at gå det stykke vej; lad ham nu blive her“.

Men far blev ved sit; og kort efter var vi atter på vej hjemad. Der var for mig intet at sørge over; jeg fældede ingen tårer, følte ingen bedrøvelse ved at forlade Ringe organistskole; ikke et eneste varmt levende minde tog jeg med mig derfra, kun et lille stænk af vemod gled ind over min sjæl ved tanken om, at mine små søskendebørn og jeg nu ikke mer skulde følges ad men hver gå sine veje.

Jeg var nærmest til mode som den, der var vågnet op af en lang, ond drøm.

Aften ved stranden.

Gå sagte, min veninde,
langs kystens strand og stene;
vi er jo ganske ene,
og ingen vil os finde.

Sit hoved solen hviler
mod aftenskyers pude;
bag kvældens dunkle rude
i drømme end den smiler.

Ja se, nu slumrer dagen
i drømme blå og blide;
mens månestråler hvide
er lejets lin og lagen.

Erindringssøens vover
de nynner — åh så stille
en sang om dig, du lille,
mens alnaturen sover.

Kom, sæt dig ved min side
og ræk mig dine hænder;
se stjernehimlen tænder
for os nu blus så blide.

Så skal vi bægge vandre
ad mindets tyste veje;
hvad bæggens sjæle eje
vi deler med hverandre.

Povl Hansen.

INDHOLD.

	Side
Meddelelser.....	2
Fra vallekilde folkehøjskole af <i>Povl Hansen</i>	3
Dansk ungdom af <i>Povl Hansen</i>	17
Festdage af <i>Folke Trier Hansen</i>	19
Lærlingebesøget af <i>Valdemar Bennike</i>	33
Ved sommerskolens slutning 1923 af <i>Bodil Lange</i>	34
Dronning Dagmar af <i>Povl Hansen</i>	35
Den gamle skole og den ny af <i>Helge Skovmand</i>	50
„Skolen for livet“ og skolens frihed af <i>Uffe Grosen</i>	60
Fra højskolens omegn og nabolav af <i>Povl Hansen</i>	70
Afskedsprædiken i korskirken i Vallekilde af <i>H. Fonnesbech-Wulff</i>	86
Fra mindernes verden af <i>Povl Hansen</i>	91
Aften ved stranden af <i>Povl Hansen</i>	143

